

ОКТЯБР

Сән еләр тојусан, елләр бајрамы,
Көнүлләр мүлкүнүн лаләзарысан.
Ман сәндән алмышам ешги, илһамы,
Сән шаир өмрүнүн илк баһарысан.

Әјнишә кејдијин о ғызыл көјнән,
Икидәр ганындан бир јадикардыр...
Кәд, әзиз бајрамым, бир дә өпүшән,
Ешгинлә јашајан нә бәхтијардыр!

О күн ки, әләмә јајылды шә'дән,
Дағлар өз донуну лаләдән бичди;
Һәр гәлбә күн ки ми јајылдыгча сән,
Шәһрәтин иглимдән-иглима кечди.

Бахды инсан оғлу хош амалына,
Чәкди бајрағыны күл үзлү сәһәр.
Алғыш довраһына, истигбалына,
Көр олсун үзүнә кәч бахан көзләр!

Јуз ил гәләм чәлсам кезәл һүснүнә,
Дојармы ешгиндән садиг бир үрәк?
Алғыш бу довраһа, алғыш бу күнә
Кәд, әзиз бајрамым, бир дә өпүшән!

Кәд ки, сән кәләндә шадланыр өмүр,
Күл ачыр көнчлијин дили, ағызы,
Сәһралар әл кејиб, күлә бүрүнүр;
Севинир јурдумун оғулу, ғызы.

Әлиндә тутдугун о бөјүк маш'әд,
Көстәрир гләмә гуртулуш јолу...
Бүтүн јер үзүнүн саламына кәд,
Гој олсун алиһаны һәр инсан оғлу.

Сән «дүһан» дејилсән, «кечмиш» дејилсән,
Биз сәни елмирыг бир хатирә тәк.
Ленинин әмәли, ешги ки ми сән,
Бөјүк бир сабаһсан, хош бир кәләчәк!

ИБТИДАИ МӘКТӘБ ВӘ МӘКТӘБӘГӘДӘР ТӘРБИЈӘ

МЕТОДИК МӘГАЛӘЛӘР МӘЧМУӘСИ

№ 5 (45)⁷

СЕНТЈАБР—ОКТЈАБР

«АЗӘРБАЈЧАН МӘКТӘБИ»

ЖУРНАЛЫНА ӘЛАВӘ

БАКЫ—1977.

М У Н Д Ə Р И Ч А Т

Бөйүк Октябрын 60 иллији

Шанлы 60 ил.

Һајатымызын Əсас Һануну

Əн Һуманист Һанун.

Фанларин тəдриси

- С. Һачыјев — Бөйүк Октябр ингилабы идејаларыны ышылајан мөвзуларын тəдрисинə даир.
М. Мəммəдов — Һираət дєрєлєриндє əјанилин
С. Əһмədов — Бир даһа јохлама имлалар һаггында
Н. Садыгов, Ф. Ибраһимов — «Јүзлүн» мөвзусунун тəдриси проєссиндє һəндєсє элементлєринин əјрєдилмєси методикасына даир
И. Мајмлов — Кəнд тєсəррүфаты əмєји үзрє програм материалларынын тəхмини планлашдырылмасы вə мөшгөлєлєрин тəшикинə даир
М. Исмиханов — Шакирдлєрин синиф вə ев мүстəгил ишлєринин формалары

Тəрбијə мєсələлєри

- О. Аббасов — Шакирдлєрин коллективчилик тəрбијəсиндє ичтимал фəјдалы əмєји ролу

Мəктəбэгədər тəрбијə

- «Ушаг багчасында тəрбијə программына даир» методик кəстəришлєр
А. Əһмədова, Л. Мохун — Нитг инкишафы вə əтраф мүһитлє танышлыг үзрє програм материалларынын нүмунєви бєлкүсү
Н. Рүстəмова — Ј. А. Коменски вə онун мəктəбэгədər тəрбијə һаггында фикирлєри
С. Ахундова — Ушаг багчасында халг ојунлары
А. Оручов — Һəдим ушаг ојунчаглары
Ə. Агајев, Р. Шəфєг — «Космос вə мən» маһнылар силсилəsi

Хəбєрлєр, мəлүматлар

Азєрбајҗан ССР Маєриф Назирлијиндє
Суаллара җаваб

37.

...

Əлавə сəһифэлəрдə:

Сəмəd Вургун — Октябр

М. Сєјидзадє — «Ағачларын сөһбєти»

ШАНЛЫ 60 ИЛ

Бүтүн совет адамлары, јер үзүнүн бүтүн зәһмәткешләри Бөжүк Октябр социалист ингилабынын шанлы 60 иллијини тәнтәһә илә гејд едирләр. Бөжүк Октябр ингилабы 60 ил бундан әввәл зүлм вә әсарәт үзәриндә гурулмуш чаризмин әсасларыны көкүндән сарсытды, ону дармадағын едиб дүнјада илк дәфә олараг истисмардан, ирги ајры-сечкиликдән әсәр-әләмәт олмајан бир чөмијјәт—социализм вә коммунизм чөмијјәтинин әсасларыны гејду. Дүз 60 илдир ки, гүдрәтли Вәтәнимиз Совет Иттифагы Коммунист Партијасынын мүдрик рәһбәрлији илә инамла ирәһиләјир. «Бөжүк Октябр социалист ингилабынын 60-чы илдөнүмү һаггында» Сов.ИКП МК-нын гәрарында дејилир: «Октябрын алтмыш иллији совет халгынын һәјатында, бүтүн дүнја азадлыг һәрәкәти-нин инкишафында мүнүм һадисәдир. Өлкәмиз, бүтүн тәрәғгипәрвәр бәшәријјәт бу әләмәтдар күнү өз бөжүк ингилаби-дәјишдиричи гүввәсини парлаг сурәтдә нүмајиш етдирән социализмин, Маркс, Енкелс, Ленин тәлиминин, пролетар бейнәлмиләлчилији идејаларынын јени гәләбәләри әләмәти алтында гаршылајырлар.

Совет адамлары доғма Коммунист Партијасынын XXV гурултајынын тарихи гәрарларыны һәјата кечирәрәк Октябрын шанлы јубилејини чох бөжүк мәһзәби-сијаси руһ јүксәклији илә, јени вәтәһпәрвәрлик әмәлләри илә гејд едирләр».

Маркс—Енкелс ишинин өлмәз даваметдиричиси Владимир Илич Ленинин јаратмыш олдугу Коммунист Партијасынын рәһбәрлији илә, бөжүк Ленинин дүһасы вә мисилсиз ингилаби-тәшкилатчылыг мәһарәти сәјәсиндә алтмыш ил бундан әввәл гәләбә чалмыш социалист ингилабы—Бөжүк Октябр бүтүн јер үзүнә нурлу шәфәг сачыр. Сов.ИКП МК-нын Бөжүк Октябрын 60 иллији һаггында гәрарында дејилдији киби, Октябрын гәләбәси XX әсрдә башлыча һадисә олуб бүтүн бәшәријјәтин инкишафы кедишини көкүндән дәјишдирди. Бөжүк Октябр социалист ингилабы ичтимад инкишафын, индустријә капитализм шәраитиндә синфи мүбаризәнин ганунаујеун нәтичәси олды. Бу ингилабын гәләбәси нәтичәсиндә дүнјада илк социализм дәвләти мејдана кәлди.

Бөжүк Октябрын јаратдығы социализм һазырда дүнја системинә чеврилмишдир. Бу систем дүнја әразисинин дөрддә бириндән чохуну, әһалисинин исә 35 фәизиндән чохуну тәшкил едир. Сәһајә истәһсалы саһәсиндә социалист өлкәләринин пајы, хусуси чәкиси дурмадан артыр. Һазырда о, дүнја сәһајә истәһсалынын 40 фәиздән чохуну тәшкил едир.

Бөжүк Октябрын јаратдығы Совет дәвләти инди бүтүн саһәләрдә дүнјаја нүмунә көстәрир. Вахтилә дүнјанын әһкери галмыш дәвләтләриндән бири олан өлкәмиз 60 ил әрзин-

дә Октјабрын мұзәффәр бәјрағы алтында әсрләрә бәрәбәр кишаф јолу кечмиш, иғтисадийјатын вә мәдәнијјәтин кишаф етдирилмәси саһәсиндә мисилсиз наилијјәтләр тәһәминәшдыр.

Сосналист сәнајеләшдирилмәси вә кәнд тәсәррүфатынын коллективләшдирилмәси саһәсиндәки мұзәффәгийјәт мәдәни ингилабын һәјата кечирилмәси, милли мәсәләниң дәркүн вә әдаләтлә һәлл едилмәси Вәтәнимиз тарихән чох тәһәбир мүддәтдә гүдрәтли сосналист дәвләтинә чевирди. Бу иләр әрзиндә гүдрәтли совет Вәтәнимиз тарихин ағыр сәһәрларыннан чыхды, өзүнүн јенилмәзлијини, һәјатилијини, үстүлүкләрини бүтүн дүня гаршысында нүмајиш етдирди. Фашист Алманијасынын ханнчәсинә һүчуму нәтижәсиндә халықлар динч әмәји дајандырылды. Бу дәһшәтли мұбаризәдә халық бәшәрийјәтин һәлә һеч заман көрмәдији бир рәһбәр кәстәрди. О, һәнки өз азадлыг вә истиглалийјәтини һәјуб сахлаја билди, һәм дә Авропа вә дүня мәдәнијјәтинин фашист барбарларынын дағымасындан хилас етмәк ишинә һәлледиш хидмәт кәстәрди.

Бөјүк Вәтән мұһарибәси илләриндә өлкәмизин халық тәсәррүфатынын бүтүн саһәләринә ағыр зарбәләр дәјишә чохлу шәһәр вә кәнд дағылмыш, јоллар, көрпүләр, кәһилә гургулар сырадан чыхмышды. Бүтүн булары јенидән бәрә етмәк, јаралары сағалтмағ, өлкәнин сәнајесини вә кәнд тәсәррүфатыны јени сүр'әтли иңкишаф јолуна чыхармағ иш иди. Сов.ИКП-нин рәһбәрлији алтында гүдрәтли халық дағылмыш шәһәр вә кәндләрин, фабрик вә кәһиләларын бәрпасы јолунда динч әмәклә дә күтләви гәһрәмәһәр кәстәрди. Октјабр Вәтәнинин алтмыш ил әрзиндә әлдә еткән наилијјәтләр инандырычы сурәтдә кәстәрди ки, сосналист мийјәт һәјатынын бүтүн саһәләринин тарихдә көрүнүш бир сүр'әтлә тәрәғгисини тәһмин етмишди.

Өлкәмизин халық тәсәррүфаты дәмәк олар ки, таһминә јенидән гурулду вә дәјишилди. Өлкәмиздә совет һакимияты гурулмасындан кечән 60 илдән иҗрми илә гәдәри халықларын чәлб едилдији мұһарибәләр вә мұһарибәләр гуртлашдан сонра тәсәррүфатын бәрпасына сәрф олундугуна бәһәјарағ, Сов.ИКП МК-нын гәрарында дејилдији ки, иҗтимадан әввәлки сәвијјәә нисбәтән 1976-чы илдә өлкәнин мәдәни кәлири 65 дәфә артмышдыр. Һазырда сәнајемиз иҗтимадағрым әрзиндә бүтүн 1913-чү илдә истәһсал едилдији сәна мәһсул бураһыр.

Ингилабдан әввәл өлкәмизин пајына дүня сәнајә мәһсулунын 14 фәиздән бир гәдәр чоху дүшүрдү, бу күн сәнајә бешдәбир һиссәси дүшүр. Совет Иттифагында һәр һансы дәвләтә нисбәтән даһа чох чугун, полад истәһсал еткән дәмәр, марган вә хром филизи, көмүр чыхарылар, тәһминә вә електровоз, памбыг, кәтан, минерал күбрә вә бир чох сәнага мәһсул нәаләри бураһылар.

Илк сөзү, илк шүары, илк аддымлары, илк гәһрәмәһәр инсан, әмәкчи инсан һағгында гәјгыдан, сүлһдән, бәрәһәмәдән вә гардашлыгдан, көһнәлијә, керилијә, истисмара, сузлуға, бәрәбарсизлијә, хусуси мүлкийјәтчилијә гаршыда вә амансыз мұбаризәдән ибарәт олан Бөјүк Октјабр тарихи разиндан вә һәбсхана кәсилмиш чаризми гәти вә әбәди етди. Русијанын бүтүн мәзлум, һүгүгсуз вә истисмәр

милләтләрини азатлыга, сәадәтә чыгарды. Онларын гаршысында чошгун гуручулуг, тәрәгги јолуну ачды. Өлкәмиздә Бөјүк Октјабр сәсиалист ингилабынын јаратмыш олдугу бөјүк игтисади, сәјаси вә ичтиман дәјишикликләри Совет Азәрбајҗанынын тимсәлында ајдын көрә биләрик.

Гардаш совет республикаларындан бири олан Азәрбајҗан гәдим өлкәдир. Бу халг дүнја мәдәнијјәти хәзинәсинә гијмәтли инчиләр бәхш етмишдир. Низами, Хагани, Нәсими, Фүзули, Вагиф, М. Ф. Ахундов, Ч. Мәмнәдгулузадә, Сабир... Белә өлмәз шахсијјәтләр јетишдирән Азәрбајҗан торпагы узун илләр дүшмән аяларынын ајаглары алтында тапданмышдыр. Халгымыз әсрләр бөјү јадәлли гәсбкарлара, јерли әүлүмкарларла, истисмарчыларла арасы кәсилмәдән гәһрәманчасына мүбаризә апармышдыр.

Азәрбајҗан халгы јалныз Бөјүк Октјабрын азад вә мүәффәр бајрагы алтында өзүнүн әбәди хошбәхтлијини вә сәадәтини тапмышдыр. Ленинчи болшевикләр гвардијасынын ән көһнә, мәтин вә мүбариз дәстәләриндән олан Азәрбајҗан фәһлә синфи РСДФП Бақы Комитәсинин рәһбәрлији алтында көһнә дүнјаја гаршы ингилаби мүбаризәни кенишләндирмиш вә Азәрбајҗан Шәргдә биринчи олараг Октјабр баррикадасына кечмиш, Петроградда сәләһли үсјанын алтынчы күнү Бақыда Совет һөкүмәти јарадылмышдыр. Ләкин болшевикләрдән ибарәт Бақы Коммунасы узун мүддәт јашаја билмәди. Русијаны башдан-баша бүрүмүш вәтәндаш мүһарибәси вә 14 дәвләттин харичи сәләһли мүдахиләси дөврүндә Совет Русијасынын Бақы Коммунасына һәр чүр јардым көстәрмәсинә бахмајараг, ишгалчылар вә әксингилабчы гүввәләр тәзәчә јаранмыш Бақы Коммунасыны дөвирдиләр, 26 Бақы комиссарынын узаг Закаспи чөлләриндә вәһшичәсинә күлләләдиләр. Харичи капиталистләр вә онларын јерли нөкәрләри һеч дә мәгсәдләринә чата билмәдиләр. Бөјүк Октјабрын јандырмыш олдугу мәш'әли сөндүрмәк, тарихин тәкәррини керјә дөндөрмәк үчүн онларын көстәрдикләри чәһдләр пуча чыхды. Бөјүк Октјабр күнәшинин һәјәтвәричи шүаларынын гаршысыны һеч бир гүввә ала билмәзди вә ала билмәди. 26 Бақы комиссарынын өз парлаг һәјәтларыны уғрунда гурбан вердикләри мүбаризә дајанмады, давам етди, даһа да кенишләнди. Бөјүк Ленинин башчылыг етдији болшевикләр партијасы, кәч Совет дәвләти Азәрбајҗанда ингилаби һәрәкәтин кедишини даим изләјир, Бақы болшевикләринә мүнәзәм јардым көстәрир, рәһбәрлик едирдиләр.

1920-чи илин 28 Априли Азәрбајҗанда јени чәмијјәтин, сәсиализм чәмијјәтинин башлангычыны гојду. Бөјүк Октјабрын јандырмыш олдугу азадлыг вә хошбәхтлик мәш'әли гәдим Азәрбајҗан торпагында да шөләләнди, һәмин күн бәјхан, буржуа-мусават һөкүмәти дөврилди, Совет һакимијјәти гурулду. Октјабр күнәшиндән Април күнәши дөгдү-Азәрбајҗанда да сәсиалист ингилабы гәләбә чалды.

Совет Азәрбајҗаны тарихән ғыса дөвр әрзиндә игтисадијјәт вә мәдәнијјәт сәһәсиндә мисли бәрәбәри олмајан бир тәрәгги јолу кечмишдир. Октјабрын гәлиб бајрагы алтында гардаш халгларын мөһрибан аяләсиндә бирләшән Азәрбајҗан чичәкләнән сәсиалист республикасына чөврилмишдир. Азәрбајҗан халгы Коммунист Партијасынын, онун ленинчи Мәркә-

зи Комитетинин рәһбәрлији алтында ғыса дәвр әрзиндә әр ләрә бәрәбәр инкишаф јолу кечмишдир. Халгымыз Октјабр ачдыгы, Лејин тәрәфиндән кәстәрилмиш јолла кәдә рүс халгынын, бүтүн дикәр гардаш совет халгларынын а хындан көмәји илә халг тәсәррүфатынын, мәдәни гуруч гун бүтүн сәһәләриндә диггәтәләјиг мүвәффәғијјәтләр әтмишләр. Сон илләрдә газанылмыш наилијјәтләр хуҗә севиндиричидир. Доггузунчу бешялликдә республиканы халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф сәһәләриндә планларын сәсиалист әһдәликләрини мүвәффәғијјәтлә јеринә јетирди кәрә дәфәләрлә Сов.ИКП МК-нын, ССРИ Назирләр Совет нин, УИИИМШ вә УИЛККИ МК-нын кечичи Гырмызы ба рагына лајиг көрүлмүшдүр.

Азәрбајҗан Совет Сәсиалист Республикасы он күнә техника илә снлаһланмыш чохсәһәли сәсиалист сәнајәти механикләшдирилмиш вә електрикләшдирилмиш коллестив кәнд тәсәррүфатына, сүр'әтлә инкишаф едән, формача кәд мәзмунча сәсиалист мәдәнијјәтинә маликдир.

Бир заман сон дәрәчә керидә галмыш, феодад гануналар һөкм сүрән бизим доғма Азәрбајҗанымызда олдуҗа күнә лиф вә рәнкарәшк сәнајә сәһәләри јарадылмышдыр. Сумгајт Минкәчевир, Әли Бајрамлы, Дашкәсән кими јени сәнајәт мәркәзләри јаранмышдыр. Бақы һәр тәрәфә гол-ганал а мыш, бу гочамайи шәһәр кетдикчә чаванлашмыш вә кәдләшмишдир. Јашыл парклар, бағлар, су фәвварәләри, саба лы кәзинти јерләри Бақыны һәм да көзәл бир истираһат јарына чевирмишдир. Бақы метросу, Бақы булвары, Бақы кондисонери, Бақынын нефт буруглары... Бәли, доғма дәр рымызы мәшһурлашдыран, она шәһрәт кәтирән әмәлгә сајы дурмадан артыр.

Өлкәмизин икинчи сәнајә вә мәдәнијјәт мәркәзи Кәпчә—Кировабад шәһәри, Совет һакимијјәти илләриндә кәчә дәјишмиш, көзәлләшмиш, инкишаф етмишдир. Кәпчә Кәпчәнин әвәзиндә јени сәсиалист Кировабады јаратмыш дыр. Бу шәһәрдә һазырланан јарашыҗлы чини габлар, кәд гәннады мә'мулаты, тохуан көзәл халчалар инди тәкә кәмиздә дејил, онун һүдудларындан чох-чох узағларда кәч һурдур.

Бәли, Совет һакимијјәти илләриндә доғма республик амыз сүр'әтлә инкишаф етмишдир. Бу инкишафы бүтүн сәһә ләрдә мүшаһидә етмәк, көрмәк мүмкүндүр. Елә тәһсил сәси алини көтүрәк.

Сәсиализм зәһмәткешләр үчүн билик алмағ, мә'нәви мә дәнијјәт сәрвәтләринә јијәләнмәк сәһәсиндә ән кениш имк алар јаратмышдыр. Ингилабдан әввәлки Русияда јәни әһалинин дөрддә үч һиссәјә гәдәри савадсыз иди. Һәмишә гүдрәтли өлкәмизин халг тәсәррүфатында чалышан кәдә рин дөрддә үч һиссәсиндән чохунун али вә ја орта (тәһсил натамам) тәһсили вардыр. Инди бүтүн тәһсил нәвләри кәд 93 милјондан чох адам әһтә олунмушдур. Үмуми орта тә силә кечилмәси, әсасән, баша чатдырылмышдыр. Бу инкишаф доғма Азәрбајҗанын тимсалинда да ајдын көрмәк кәд Республикамызын үмумтәһсил мәктәбләриндә 1 милјон ми ндән чох оғлан вә ғыз тәһсил алып, елмләрин әсасиәти кәд ләнир. Јүз миндән чох муәллим вә тәрбијәчи зәһмәткеш а

лаларынын та'лим-тәрбијәси илә мәшгул олур. Мәктәбләримиздә дәрс дејән али тәһсилли мұәллимләрин сајы илдән-илә чоһалыр. Һәр ил республикамызын педагожи али мәктәбләри, һабелә Азәрбајҗан Дөвләт Университети мәктәбләримиздә ишләмәк үчүн јүзләрлә кәнч мұтәхәссис кәндәрирләр. Кәнч педагожи кадрларын јашајыб ишләмәси үчүн јерләрдә кетдикчә даһа јахшы шәраит јарадылыр, онлара гәјғи кәстәрилыр. Республикамызы сых мәктәб шәбәкәси бүрүмүшдүр. Инди тәкчә шәһәрләрдә дејил, кәнд јерләриндә дә капитал гојудушу һесабына мұасир тәләбләрә чаһаб перән кәзәл мәктәб биналары учалдылыр. Мәктәбләримиз мұасир тәдрис аваданлығы, әјани вәсаит, та'лимин техинки вәситәләри илә кетдикчә даһа јахшы тәһиз олунур. Мәктәбләрдә кабинет системинә кечилир. Бу ишин бүтүн республикада 1980-чи иләдәк баша чатдырылмасы нәзәрдә тутулмушдүр.

Өлкәмизлә, о чүмләдән доғма республикамызда совет һакимијјәти илләриндә халг тәсәрруфатынын бүтүн саһәләриндә елм, маариф, мәдәнијјәт саһәләриндә әлдә едилмиш бөјүк навијјәтләр һағгында ибтидаи синиф шакирдләринә онларын јаш вә билик сәвијјәсинә ујғун шәкилдә мә'лумат верилмәси чох бөјүк та'лим-тәрбијә әһәмијјәтина малнқдир. Шакирдләрә гүдрәтли Совет дөвләтимиз, онун баниси В.И. Ленин һағгында ајдын, конкрет мисал вә нүмунәләр әсасында мә'лумат верилмәси олдуҗа фәјдалыдыр. Бөјүк Ленин һағгында ушағлар һәлә мәктәбә кәлмәздән әввәл, аиләдә, ушағ бағчасында чох ешитмиш, Ленин баба һағгында шәр әзбәрләмиш, маһны да өјрәнмишләр. Лакин мәктәбә јеничә гәдәм гојмуш ушағларын Ленин һағгындакы биликләрини система салмағ, онлары бөјүк Ленин иши илә ардычыл шәкилдә таныш етмәк мұәллимин мұтәддәс вәзифәсидир.

Кичик јашлы мәктәбчиләри онарын јашадығлары кәнди, гәсәбәнин, шәһәрин тимсалында, өлкәшүнәслиғ материаллары әсасында Бөјүк Октябрын навијјәтләри илә таныш етмәк чох әәруридир. Ибтидаи синифләрин тәдрис програмлары буна кениш имкан верир. Чалышмағ лазымдыр ки, шакирдләр Бөјүк Октябр, Ленин, доғма Совет Вәтәнимиз һағгында шәрләр әзбәрләсинләр, маһнылар өјрәнсинләр.

Мұәллим синифдәнкәнар вә мәктәбдәнхариҗ вахтларда һәјата кечирдији тәдбирләри синифдәки ишлә мөһкәм сурәтдә әләгәләндирмәли, чалышмалыдыр ки, буғларын бири диҗәрини тамамласын, шакирдләрдә мөһкәм билик вә вәрдишләр јарадылмасына көмәк етсин.

Бөјүк Октябрын 60 иллији илә әләгәдәр оларағ кечирилән тәдбирләр кичик мәктәбчиләрдә вәтәнпәрвәрлик һиссләрини гүввәтләндирмәли, онларын доғма партијамыза вә халғымыза мөһәббәт руһунда тәрбијәләнмәләрини та'мин етмәлидир.

**ЈАШАСЫН БӨЈҮК ОКТЯБР СОСИАЛИСТ
ИНГИЛАБЫНЫН 60-чы ИЛДӨНҮМҮ!**

етдирилмәси һәм өлкә аразисиндә барабар — йерләшдирилмәси илә, харичи дәвләтләрдә мәдәни мүбадиләни келишләндирилмәси илә тәмин едилир.

ССРИ Конституциясында диггәти чәлб едән мүһүм мәсәләрдән бири дә вәтәндашларын шәхси мүлкијјәти, һәмин мүлкијјәтин мәвһијјәти, тәркиби, мәнбәји вә ондан истифадә едилмәсидир.

Тәкчә буну демәк кифајәтдир ки, онуичу бешиллијин биринчи илиндә өлкәмиздә адамбашына реал кәлир 3,7 фанз. о чүмләдән республикамызда 4,3 фанз артмышдыр. Әһалинин ичтиман истәһлак фондларындан алдығы өдәнчләр вә күзәштләр 94,5 милјард манат олмуш вә ил әрзиндә 4,4 милјард манат артмышдыр. Мүвафиг сурәтдә республикамызда һәмин өдәнч вә имтијазлар 1.559 милјон манат олмуш вә ил әрзиндә 106 милјон манат артмышдыр.

Вәтәндашларын мүасир тәләбләрә чаваб верән мәмула-та йијәләнмәләри дә буну әјани сурәтдә көстәрир. Совет адамларынын мәнзилиндә инди мәишәт сојудучуларына, кондиционерләрә, рәикли телевизорларә, жүксәк дәрәҗәли радио-гәбуледиичиләрә вә радиоларә, чох раһат газ вә електрик плитәләринә, автомат палтарјујән вә палтарүтүләјән мәишәт машиналарына, жүксәк кејфијјәтли габ-гачага вә әһали арасында чох тәләб олунан диқәр шәјләрә раст кәлмәк олар. Миняк машиналарынын, о чүмләдән автомобилләрин, мотосиклетләрин, мотороллерләрин әлдә едилмәси дә артыр.

Сов.ИКП МК-нын Баш катиби, ССРИ Али Совети Рәјасәт Һәјәтинин сәдри Л. И. Брежнев Сов.ИКП МК-нын Мај пленумундакы мәрузәсиндә демишдир: «Гүввәдә олан Конституцияја керә, ССРИ Али Советинә сечкиләр һүгугуна јалиыз 23 јашына чатмыш шәхсләр, мүттәфиг республикаларын Али Советләринә сечилмәк һүгугларына исә јалиыз 21 јашына чатмыш кәнчләр малик олдуғлары һалда, инди 18 јашындан етибарән бүтүн совет вәтәндашларына белә бир имкан вермәк тәклиф едилир. Бу, чәмијјәтимизин кәнчләрә гајгысынын, онларә етимадынын реал тәзаһүрүдүр».

Доғрудан да бәјүмәкдә олан нәсил һағгында совет чәмијјәтинин көстәрдији гајгы совет адамларынын бүтүн нәсилләринин һәјәтләринин һәр чәһәтинә, кәнчләрин һәјәтина өз тәсирийн көстәрир. Тәһсил алмағ, өз ихтисасыны артырмағ үчүн һәр бир кәнчин келиш имканы вардыр. Кәнчләр ичтиман истәһлак фондларындан диқәр јаш группаларына исбәтән даһа чох истифадә едилрә. Тәдрис мүәссисәләри, үмуми јатағханалар, театрлар, музејләр, стадионлар — әмәклә јараныр, бүтүн булар биринчи пәвбәдә кәнчләрдән өтрү нәзәрдә ту-тулур.

Һәјәтин бүтүн саһәләриндә кәнчләрин өзләрини көстәрә билмәләриндән өтрү дә сонсуз имканлар ачылмышдыр. Демәк олар ки, ССРИ Али Советинин һәр беш депутатындан бири кәнчдир. Јерли Советләрә 700 мин нәфәрдән чох оғлан вә

гыз сечилмишдир. Милјон-милјон оглан və гыз сәјларчә дидар артан və һеј'әтләрә тез-тез дәјишән комсомол фәаллият тәшкил едирләр.

Һеч бир капиталист өлкәсиндә зәһмәт адамының иш өлкәсиндә олдуғу гәдәр жүксәк ғијмәтләндирилмир. Буны көрәдир ки, Конститусијаның 14-чү маддәсиндә дәрәжә кими: «Дәвләт мадди və мә'нәви стимуллари алағаландырачак, јениликчилијә, ишә јарадычы мүнәсибәтә һәвәс ојатмајың һәр бир совет адамы үчүн биринчи һәјәти тәһсил чәвилмәсинә көмәк едир».

Үмумијјәтлә, ССРИ-нин јени Конститусијасы совет тарихи инкишафында və коммунизм гуручулуғунда әһүм мәрһәләдир. О. Сов.ИКП-нин рәһбәрлик етдијә һәр совет халғының нечә жүксәк рифаһ, демократија və социализм зираәләринә жүксәлдијини бүтүн дүнјада ајдын кәстәрәдир.

Һеч шүбһәсиз ки, јени Совет Конститусијасы дүңләк һәм гилаб просесинә дә күчлү тәһкан верәчәк, империализм системинә гаршы иттиһам сәнәди кими едми коммунизмин кәһкәшә һәм практикасының гаршысмылынмаз күчүнү кәстәрәдир.

ТӘБРИК ЕДИРИК!

Азәрбајҗан ССР Маариф Назирлијинин коллекијасы тә'лим-тәрбия ишсинин кәјфијјәтинин жүксәлдилмәсиндә хусуси фәаллығ кәстәрәдир. Суреуз ишләјән 66 нәфәр ибтидан синиф мұәллиминин «Ғабағчылар һәм хадими» дәш нишаны илә тәлтиф етмишдир. Онларын арасында Зәңгелә районунда 9 нәмрәли мәктәбин синиф мұәллими Гулијева—Нәһмәтјева Фаизә, Кәлбәчәр ғәсәбә 1 нәмрәли орта мәктәбин мұәллими Мәммәдов Солтан, Гах шәһәр 1 нәмрәли орта мәктәбин мұәллими Кәримов Күләбәнзәр, Кәдәбәј району, Орчәникидзә кәнд мәктәбинин мұәллими Әләкбәров Фиридун, Шамхор шәһәр—Низами адына орта мәктәбин мұәллими Чәфәрова Зәминә, Зағатала району, Тала кәнд 3 нәмрәли мәктәбин мұәллими Дибирова Нәзаны, Нахчыван шәһәр 2 нәмрәли мәктәбин мұәллими Мәммәдова Ләтифә, Бақынын Нәсими району, 177 нәмрәли орта мәктәбин мұәллими Олегова Јудна, Бақынын Шәһәр районундакы 12 нәмрәли орта мәктәбин мұәллими Сејидова Бәһәд башғалары вардыр.

Маариф Назирлијинин коллекијасы 38 нәфәр синиф мұәллиминә Азәрбајҗан ССР Маариф Назирлијинин və МАМЕИИИИИ Рәһбәрлик Комитәсинин Фәхри Фәрманы илә тәлтиф етмишдир.

Тәлтиф олунмуш мұәллимләрә тәбрик едир, онларә өз кәһкәшә мұғәддәс јарадычы фәалијјәтиндә јени наилијјәтләр әрзулајыр.

БӨҮК ОКТАБР ИНГИЛАБЫ ИДЕЈАЛАРЫНЫ АШЫЛАЈАН МӨВЗУЛАРЫН ТӘДРИСИНӘ ДАИР

С. НАЧЫЈЕВ

Шәһбуз району, Маһмудова канд орта мәктәбинин мұәллими

Бөүк Октябр сәсналист ингилаб-
ын 60 иллијини халгымызын
изм гуручулуғу сәһәсиндә
ишәтикләри һаилијјәтләр шәра-
һәтләр бәјрам едирик. Бөүк Ок-
тябр бәһрәсини вә халгымызын
ишәтән јолла һаил олмалығыны
ишәтләрә баша салмағ мәғсәди-
һәтләр тарихи бәјрамла алағәдар
ишәтирин тәдрисинә хусуси әһәмиј-
әт едирик.

Ишәтләрә изәһ едирәм ки, Бөүк
Октябр сәсналист ингилабындан
1903-чү илдә В. И. Ленинни
ишәтләрин илә јарадылмыш Ком-
мунист Партијасы узун илләр чар
ишәтијјәтинә вә капитализм гуру-
шлар гаршы мүбаризә апар-
ышлар. Партија халг күтләләрини
ишәтләггијјәтинин, сонра ишә капи-
ализм јыхмағ үчүн мүбаризәјә
ишәтләр етди. 1917-чи ил октябрын
26-на кечән кечә Бөүк Ок-
тябр сәсналист ингилабы галиб
ишәтлә. Бу ингилаб Русия вә бүтүн
ишәт тарихиндә јени дөвр ачды.
Ишәт сифи буржуазијанын һөкм-
әтини јыхды, һакимијјәти өз
ишәтлә алды. Инсанын инсан тәрә-
һәтлә истисмар едилмәсинин бү-
түн формаларыны, һәр чүр ичтиман
ишәтлә зүлмү арадан галдырды.
ишәтлә, ишәтидан синифләр
ишәтлә аһа дили дәрсликләриндә Бө-
үк Октябр ингилабынын һаилиј-
әтини ишәтләндиран мөвзулар
ишәтлә. Бу мөвзуларын тәдриси про-
ишәтлә ушағлар кечмиш ачы һәја-
әтләмләрын мәшәтгәтлә долан-
ишәтлә ејрәнирләр. Онларда је-
ишәтлә дөврәна мәһәббәт һисси
ишәтлә.

Дәрсликләрдә бүкүнкү һәјаты-
мызы ишәтләндиран мөвзуларын
тәдриси процесиндә шакирдләр өл-
кәмезин бәрәкәтлә торпагы, јерүстү
вә јералты заһкиһликләри, Совет
һакимијјәти ишәтләриндә јаранан јени
сәнајә мәркәзләри, јени шәһәрләр,
кәндләр, јоллар, һабелә сәнајә вә
кәнд тәсәррүфатынын сүр'әтлә иш-
кишафы вә с. һаггында мә'лумат
топладығча онларда өз вәтәнинә
мәһәббәт һисси даһа да артыр. Бү-
түн буһлары капиталист өлкәләрин-
дәки ишәтләди дүшкүһлүк вә кеч-
мишдәки ағыр вәзијјәтлә мүгајисә
етдиңдә ушағлар өз Вәтәһләринин
гәдрини даһа артығ билир вә онун-
ла фәһр едирләр.

I синифдә «Кечмишдә вә инди»
мөвзусунун тәдриси заманы ша-
кирдләри баша салырам ки, Ок-
тябр ингилабындан гәбәг инсанлар
узағ бир јерә күһләрдә пијада кет-
мәјә мәчбур идиләр. Буна көрә дә
јорулуб әлдән дүшүр вә әзијјәт чә-
кирдиләр.

Сонра белә мүсаһибә апарырам:
— һекајәдә узағ кәндә кәдән
киши вә фикирләширдн? (Јорулуб
әлдән дүшдүјүндән тез јеријән чәк-
мәләр арзулајырды).

— Инди узағ јерә нә илә кеди-
рик? (Автомашын, гатар илә).

— Даһа узан јерләрә кетмәк
үчүн кечмишдә нә арзулајырдылар?
(Учан халча).

— Инди нә илә кедирик? (Тәј-
јарә илә).

— Кечмиш һаггында даһа нә өј-
рәһисиниз? (Биздә сәһрәһ күзкү
јохдур, амма телевизор вар. Биз она

бахыб узаг өлкөлөрүн адамлары не ишлери илэ таныш олуруг).

— Ушаглар, белэ шейлэр о гэдэр-дир ки, онлары сажмагла гуртармаг оламэ. Белэ сээдэт вэ арзулара Бөжүк Октябр сосналист ингилабындан сонра нанл олмушуг.

II синифдэ «Шанлы Октябр», «Совет хакимијјәти гурулана гэдэр фәһләләр нечә јашајырдылар?», «Совет хакимијјәти гурулана гэдэр кәндлиләр нечә јашајырдылар?», «Октябр ушаглары» кими мөвзуларың тәдрисиндә дә шакирдләрә Бөжүк Октябр ингилабы идејалары кениш ашыланыр.

М. Сејидзадәнин «Шанлы Октябр» ше'риндә Бөжүк Октябр ингилабының азадлыг шәфәгиниң сачмасы, халгларың азадлыга чыхмасы тәрәннүм едилмишдир. «Совет хакимијјәти гурулана гэдэр кәндлиләр нечә јашајырдылар?» мөвзусунуң тәдрисини мұәллим М. Садыгов, белә јекунлашдырыр:

— Ёекајадә нәдән данышылыр? (Бир ушагың дајысыкилин чәтип һәјатындан).

— Ушагың дајысыкил нә үчүн чох ишләјир, амма пис јашајырдылар? (О заман кәндиң торпагының чох һиссәси мүлкәдарың алиндә иди. Ушагың дајысының аиләси чох иди. Аиләликчә аганың торпагында ишләјирдиләр. Мәһсулуң чох һиссәсини аға кәтүрүрдү. Дајысыкилин алдыгы аз әмәк һаггы онларың еһтијачыны өдәмирди. Она көрә пис јашајырдылар).

— Совет хакимијјәти гурулана гэдәр кимләри залым, кимләри мәзлум адландырырдылар? (Мүлкәдарлар вэ завод сәһибләри залым, еһтијач вэ зүлмәт ичәрисиндә јашајан адамлар исә мәзлум идиләр).

— Нә үчүн завод сәһибләрини вэ мүлкәдарлары залым адландырырдылар? (Она көрә ки, завод сәһибләри вэ мүлкәдарлар фәһлә вэ кәндлиләрә аз әмәк һаггы верирдиләр).

— Мүлкәдарларла кәндлиләрин һәјатыны нечә мұгајисә едә биләрсиниз? (Мүлкәдарлар ишләмир, башгасының әмәји һесабына јашајырдылар. Онларың икимәртәбәли евләри вар или. Нөкәрләр исә онла-

рың аиләләринә хидмәт едирдиләр. Кәндлиләр ахшамачан ишләјирдиләр. Дар, алчаг, рүгубәтли вә ыранлыг евләрдә еһтијач вә ичәрисиндә јашајырдылар).

— Инди фәһләләр вэ кәндлиләр нечә јашајырлар? (Олар торпаг, фабрик вэ заводларда ишләләр. Совет дәвләти бүтүн илә вэ кәндлиләрин тәләбини етәдиләр. Онлар көзәл, раһат вэ ишчәли вә наларда јашајырлар. Гочаларың дәвләт тәминаты алырлар. Шәһәр вэ кәндләримиздә зәһмәткеш баллары мәктәпләрдә пулсуз тәлим алырлар. Фәһлә вэ кәндлиләр клуб, китабхана вэ тибб хидмәтләр дән кениш истифадә едирлар. Хакимијјәтлә, фәһлә вэ кәндлиләр азад вә фираван һәјат сүрүрләр).

Ахырда мұәллим М. Садыгов изаһ едир ки, белә бир хосбәт һәјаты бизә Владимир Илич Ленин башда олмагла Бөжүк Октябр сосналист ингилабы бәхш етмишдир.

III синифдә Р. Рзаның «Ленин Н. К. Крупскајаның «Владимир Илич Ленин», Л. Гумилевның «Ганлы базар күнү», А. Комаровның «Разлив көлү әтрафында», В. Пилсаның «Башланды», С. Руставелиның «Октябр үчүн», А. Комаровның «Смолныда» әсәрләриниң тәдрис процесиндә Бөжүк Октябр сосналист ингилабының кечдији шанлы тарихи јол шакирдләрә ашыланыр.

«Башланды» мөвзусунуң тәдрис заманы мұәллим И. Аббасов бәзә бир мұсаһибә апарды:

— В. И. Ленин ингилаб сәһибкаһы илэ нечә әлагә сахлајырды? (Ев сәһибни Маргарита Васильевна Федоровнаның көмәји илэ ашылган көстәришләри вэ хәбәрләри. Ленин партија комитәсинә чатдырдылар. Онлар исә телефонла Смолла вә ингилаб гәраркаһы илэ әлагә сахлајырдылар вэ Ленинниң көстәришини сәһибләдирирдылар).

— В. И. Ленин сон мәктүбләри јазырды? («Јолдашлар! Мәңиң тирләри ајын 24-дә ахшам рәхмәт вәзијјәт сон дәрәчә чәтине етти. Мәңилә ајдындыр ки, үсјәкә кимәк инди доғрудан да әлһәм рабәрдир». О заман бу мәктүб Ленин ев сәһибәсинә верди).

көпчүлүктөшүмдүк билдирди ки,
сиз он бир кими чаваб кө-
рүңүз истәдијим кими һәрәкат
мәчбүр олачағам).

— В. И. Ленинни янына бу
ким калди? (Маргарита Ва-
сильеванын эвезинә Ефо Рахја
Ленин ону сорғу-суала тутду.
Меркәзиндә баш верән һа-
таһат һаггында һеч бир мәлүмат
һеҙ болмади. Чунки Рахја һәрби-
и комитәсиниң үзү дежилди.
Һеҙ һабәрә јох иди).

В. И. Ленин һәрби Ингилаб Комитетини йерләшдији бинаја нечә кәһә олду? (Бурада икинчи Совет-депутатлар гурултајынын нүмајәндәләри буна едиле. Бурада меншевикләр ағартылыш вәрәгләри әвезинә өз фәрәдларларына гырмызы бурахыш вәрәгләри пайламышдылар. Фәрәдларларыны чохалтмаг үчүн эмир етмишдиләр ки, ичәрије барып јени мандаты оланлары буна едиләр. Бу манеләрә бахмаја-рак фәһләләр каридора дахил ола билдиләр. Ондар В. И. Ленини дә тәһриплә апардылар. Ленин һәрби Ингилаб Комитетсини йерләшдији кәһәгә кетди. Иличә онун мүәјјән план узрә ингилаби дәстәлә-не нечә һәрәкат етдији барәдә мә-ълумат бердиләр).

— Нахмийжэт Һарби Ингилаб
мәктәпнән элигә нә вахт кечди?
И. Ленин динчәлмәдән ишләди.

сәһәрә җахын Русияҗанын бүтүн вәтәндашларына мураҗиәт җазды. Петрограддакы үсҗан гәләбә чалды, дәвләт һакимијјәти һәрби Ингилаб Комитәсинин әлиһә кечди).

— Сәһәри күн һапсы аламәт-дар һадисә ояду? (Үмүмрусия гу-рултаҗы ояду. Бурада Владимир Илич Ленин Халг Комиссарлары Со-ветинини сәдри сечилди).

Мәктәпләримиздә синифдәнкәнар тәдбирләр васитәси илә дә Бөйүк Октябр ингилабы идеяларыны шакирдләрә әтрафлы изаһ едирик. Бу мүнәсибәтлә китаб сәркиләри, учадан охулар, диспутлар, суал-чаваб кечәләри, сөнбәтләр, ма'рузалар, габагчыл әмәк адамлары вә гочаман коммунистләрлә шакирдләрин көрүшү тәшкил олунур; мәктәбимиздә «Кәндимиз 60 илдә», «Биз сиздән өйрәндик гәһрәманлығы», «Октябр ингилабынын 60 иллији» мөвзусунда стенд вә әлбом дүзәлдилмишдир. 60-нә әрзиндә әлдә едилән пайлијјәтләр һаггында, елм вә техниканын мүхтәлиф сәһәләринә аид китаб—шәкил сәркиләри дә тәшкил едилмишдир.

«Әсил коммунистләр һаггында»,
«Халгын хошбәхтлији уgrundа мәрд
мүбаризләр», «Коммунистләр вә

тәндәш вә Бөйүк Вәтән мұһарибәси илләриндә» вә с. мөвзуларда суал-чаваб кечәләри тәшкил олунар.

«Вәтәнимиздә халглар вәһид әһләдә јашајырлар» мөвзусуна һәср олуналуш тематик кечәни кечирәр-

кән ушаглары баша салдым. Халгларымыз вәһид әһләдә јашајырлар. Олар мөһкәм достлуг сәһәсидә әл-әлә верәрәк бәшәри иншыгылы кәләчәји олан коммунист гурурлар.

ГИРАӘТ ДӘРСЛӘРИНДӘ ӘЈАНИЛИК

М. МӘММӘДОВ

В. И. Ленин адына АПИ-нин мұәллими

Мүәсир дөвр даһа һазырлыгылы адамлар тәрбијәләндирмәји тәләб едир. Она көрә инди тәлимни һәјәтлә, практик фәәлијјәтлә әләгәләндирилмәсинә диггәт хејли күчләндирилмишидир. Шакирдләрин газандыглары биликләрин реал образларла әләгәләндирилмәси тәлимдә мәркәзи јер тутур. Габагчыл мұәллимләр гираәт дәрсләриндә әјанилијин мұхтәлиф формаларынла бачарыгла истифадә едирләр. Ләкин гираәт дәрсләри илә әләгәдар мәктәбләримизин әјани вәсантлә тәһизини, хусусән шәкилләрин чапыны гәнаәтбәхш сәјмаг олмаз.

I—III синифләр үчүн ана дили дәрсләринин шәкилләрлә әјаниләшдирилмәси ашагы сәвијјәдәдир. Тәчрүбәдә өзүнү доғрултмуш серија вә сүжетли рәңкли шәкилләрә дәрсликләрдә раст кәлмирик. Ана дили дәрсликләриндәки шәкилләр кәмијјәтчә дә кифәјәтләндиричи дејилдир. I синиф үчүн дәрсликдә 130 мәтидән 71-нә, II синиф дәрслијиндә 143 мәтидән 49-на, III синиф дәрслијиндәки 131 мәтидән 42-нә иллүстрасија чәкилмишидир. Көрүнүр, Азәрбајҗанын көркәмли рәссамлары да бу сәһәјә бөјүк марат кәстәрмирләр. Һалбуки мәшһур рус совет рәссамлары тәдрис-әјани вәсант кими бәдни шәкилләр јаратмаглы кичик мәктәблиләрин рәбәтини газанмышлар.

Мүшаһидәләр кәстәрир ки, бәзи мұәллимләр мөвчуд имканлардан лазыми гәдәр истифадә етмир, дәрси чох вахт әјани вәсантсиз кечир, һәтта дәрслијин өзүндәки шәкилләрә белә мәһәл тојмурлар. Бәзи мұ-

әллимләр исә әксинә мәтнин кәсәтерини, дәрсин мәгсәдини кәсәдән мұәјјәнләшдирмәдән синиф гәдәр дә лазым олмајан бәрәһәни вәсант кәтирирләр. Бәзи гәдә дәрс мәгсәдјәнлү тәшкил етмир, ушагларын диггәти әсас әһләдән мұхтәлиф истигамәтә јәһәтлә.

Гираәт дәрсләриндә әјанилик истифадә едилмәси мұрәккәп чохчәһәтли бир ишидир:

1) Бурада әјаниликдән мұхтәли тәчрид олуналуш шәкилдә гираәт материаллары (һәккәт шәһәрләр, тәмсилләр, елми-тәһиз мәтиләр вә с.) илә сых әләгәдә истифадә олуналушлар.

2) Әјанилик дәрсин јалғыз мәһәләсиндә дејил, ајры-ајры мәһәләләриндә (өјрәнилмишләрдә гусу, үмүмиләшдирилмәси, јәһәт материалын изаһы, ева тапшырық вә с.) мұрачикәт олуна биләр.

3) Гираәт дәрсләриндә әјанилик рәңкарәңк нөвләриндән истифадә олунар:

Шакирдләрин өзләрини кәсәт һәјәт тәчрүбәси, мұшаһидәләр вә сәһәсиндә көрдүкләри, синиф кәсәрилмиш әшја, модел, шәһәр портретләр, фотосурәтләр, синиф хәритә, диаграмлар, мұәллим табаширлә јазы тахтасында, кәсәрләрин рәңкли карандашлар вә с. рәсм етмәләри, техник шәһәрләр вә с. кәстәрмәк олар.

Гираәт дәрсләриндә кәсәт тутаң әјани вәсантләрдән бирә кәсәрилдир. Мүшаһидәләр кәсәт ки, шәкилләрдән мұхтәлиф истифадә олунар:

1. Дәрсликләрдә мәтиләр үзрә шәкилләрдән;

2. Арыча нәшр олунмуш мұвафиг шәкилләрдән;

3. Албомлар, фотомонтажлар тәрәзидән;

4. Рус мәктәпләри үчүн нәшр олунмуш шәкилләрдән;

5. Дәрслә шакирдләрини өзләри-
нә мәтнә шәкилләр дүшүнмәләрини-
нә с.

Шәкилләр үзрә чәкилмиш шәкил-
ләрне характеринә көрә конкрет
шәкилләрне көстәрән тәк шәкилләрдән
нәшр олунан һадисәнин мұәјјән
шәкилләрдән әкс етдирән сүжетли шәкил-
ләрне ибарәт олур. Бу шәкилләр
шәкилмиш дәрсин мұхтәлиф мәрһә-
ләләрдә, мұхтәлиф үсул вә при-
нциплларла апармаг олар. Бә'зән шә-
килләр үзрә иши мәтн охундугдан
шәкилләр апармаг фәјдалыдыр. Мәтилә
шәкилләр танышлыг шәклини мұвафиг
шәкилләрдән илә әләгәләндирилмәсини
шәкилләрдән апарып вә сәмәрәлилији
шәкилләрдән апарып, 176 нөмрәли мәктәбин мұ-
һим Гызханым Мәммәдова шә-
килләр мәтнин мұвафиг һиссәсини
шәкилләрдән баша салмаға чох диггәт
шәкилләр. О, мәтн үзрә кириш мұса-
һиһә, мәтнин мұәллим вә шакирд-
ләрдән тәрәфиндән охунмасы, чәтин
шәкилләр изаһ едилмәсиндән сонра
шәкилләр мұшаһидә етдирир. Шәклини
шәкилләр һансы һиссәсинә анд олду-
гу сорушур вә мұвафиг һиссәни
шәкилләрини тәклиф едир. Әлбәт-
тә, тәк дәфә шакирдләр бу ишдә
шәкилләр чәкир, сәһв чәваблар ве-
рәдир. Бу вахт мұәллим ушаглары
шәкилләрдән, дүшүнмәжә мәчбур едән
шәкилләр верир. Онуң јарадычы сә-
һв дашыјан дәрсләриниң бирин-
чи кичик нүмүнә көстәрмәк кифа-
рәдир. Мұәллим «Адымыз гисәс-
лә» (II синуифлә) мәтнн үзрә белә
шәкилләр апарды.

— Шәкил мәтнин һансы һиссәси-
нә апардыр. Шакирдләр мұхтәлиф
шәкилләр верирләр. Бә'зиләри исә дүз-
ләшкән шәклини мәтнин сон һис-
сәсинә анд олдуғуну сөјләјирләр.

— Нә үчүн шәклини башга һиссә-
синә апарды, сон һиссәжә анд олдуғуну
шәкилләрдән апарырсиниз? (Мәтнин әвәлки
шәкилләриндә гоча илә забитдән

бәһс олунур. Бу шәкилдә исә гоча
јохдур).

— Бәс бу шәкилдә гоча нә үчүн
көстәрилмир? (Ону алман забити
күлләләмишдир).

— Бурада нечә адамың шәкли
вар? (Дөрд).

— Олар кимләрдир? (Үчү күл-
ләләмиш гочаның оғлу, бири исә
алман забитидир).

— Нә үчүн алман забити әллә-
рини јухары галдырмышдыр? (О,
гочаның оғулларының ону өлдүрә-
чәјиндән горхур, әсир).

— Гочаның оғуллары ону ба-
ғышлаја биләрдиләрми? (Јох. О
дүшмәндир. О, оғланларын күнаһ-
сыз гоча атасыны күлләләмишдир).

— Ким шәклини анд олдуғу һиссә-
ни мәтндән охујар?

Шакирдләрдән бири «Бирдән фа-
шист забити диксиниб дик атылды
вә көрүндүјү мәңзәрәдән кезләри
бөјүдү» — чүмләсиндән сонра гәдәр
охујур.

Шәклини анд олдуғу һиссәнин та-
пылмасы вә шәкиллә тутушдурул-
масы шакирдләри фәаллашдырыр,
онлар ахтармаға, дүшүнмәжә сөвг
едир.

Шакирдләри шәкли «охумаға,
көрмәжә» алышдырмаг вачибдир.
Мұәллимләр (хүсусән, педагожи
практика заманы тәчрүбәчиләр)
синуфа лазыми шәкилләр кәтирир-
ләр, ләкин бу шәкилләр өтәри көс-
тәрилир, кифајәт гәдәр мұшаһидә
етдирилмир. Һансы рәәкиң һансы
әшјаны әкс етдирмәси шакирдләрини
нәзәринә чатдырылмыр: мәсәләң,
нә үчүн сујун көј, аловун гырмызы
булудун көј, ағ, отун (јарпағын)
јашыл, сары вә с. көстәрилмәси сә-
бәби әјднлашдырылмыр. Бир сөзлә
рәңк чаларлыгларыны фәргләндир-
мәк үзрә истәнилән гәдәр иш кет-
мир. Бә'зи мұәллимләр «Ушаглар,
шәкилдә нәләри көрүрсүнүз? суалы
вә шакирдләрини бу суала садалама
јолу илә вердикләри сәтһи чәваб-
ларла гәнаәтләширләр.

Шәклини гурулушу, сүжетли, сери-
јалы олмасы вә ја тәк әшјаны
көстәрмәси нәзәрә алынмадан ејни
суаллар бир нечә дәфә тәкрар-тәк-
рар верилир. Белә јекнәсәг мұса-
һиһәләр шакирдләри јорур вә шәкил

үзрә ишә онларын марагыны азалдыр. Кәнд мәктәпләриндән биринин III сифиндә «Колхоз пајызда» шәкли үзрә ишәи мұшәһидә етдик. һәм ишәи шәкилдә памбыг вә мејвә жығымы тәсвир едиләр. Мүәллим памбыг, бағ биткиләри, онларын фәјдәсә һаггында шакирдләрин шәхсә һәјәт тәчрүбәсиндән билдикләрини јохламадан вә башга һазырлыг ишләри апармадан шәклин мәзмунуну бирбаша өзү нағыл етди. Шәкил үзрә шакирдләрин мүстәгил мұшәһидәси тәшкил олунадығындан мүәллимин мұсаһибәдә ишләтдији чүмлөләр чүз'и дәјишикликлә тәк-рарланды. Шакирдләрин һамысы демәк олар ки, ејни мәзмунлу 3—4 чүмлә ишләтди. «Памбыгы машыла вә әллә жығырлар. Колхозчулар алма жығырлар. Алмалары сәбәтлә-рә долдурурлар».

Дәрсдә мұшәһидә, мұгајисә, тәһ-лил-тәркиб кими фикри фәаллыгы тә'мин едән пријомлардан истифадә олунадығындан шакирдләр дү-шүнчәләри, тәфәккүрләри даирәсин-дә јарадычы чаваблар әвәзинә јад-лаш күчүнә сәтһи чаваблар верир-диләр.

Апарылан сәһбәтләрдән ајдын олур ки, бә'зи мүәллимләр шә-кил үзрә ишәи методикасыны, мәгсәдини лазыми гәдәр билмир, һәм дә белә дәрсләри асан һеса-б етдикләриндән она аз һазырлашыр-лар.

Ғабагчыл мүәллимләрин тәчрүбә-си кәстәрир ки, мәтиләр үзрә шә-килләри мәтилә үзәи әләгәдә өјрәт-мәк лазымдыр. Шәкил үзрә мүстә-гил ишәи ашағыдакы кими апармаг фәјдалы нәтижә верир: 1. Кириш мұсаһибәси. 2. Шәклин сәссиз мұша-һидәси. 3. Шәкил үзрә лүгәт ишәи. 4. Шәкил үзрә мұсаһибә. 5. План тәртиби. 6. Мәзмунун нағыл олу-масы. 7. Евә тапшырыг.

«Памбыг вә онун фәјдәсә», «Ти-кинтидә», «Нефтьдән алынан мән-суллар» вә с. шәкилләр үзрә һәм мүстәгил дәрс тәшкил етмәк, һәм дә гираәт тәбнәтшүнаслыгла әләгәдәр әјәни вәсәнт кими истифадә етмәк мүмкүндүр.

Бакы мәктәпләриндән биринин II сифиндә «Куллү дон тарлада не-чә битди» мәтнә илә әләгәдәр

«Памбыг вә онун фәјдәсә» шәкли-дән әјәни вәсәнт кими истифадә олунду. Мүәллим јәни материял-изаһына шакирдләрин памбыг-һаггында өз шәхсә һәјәт тәчрүбә-сини билдикләрини јохламагла баш-лап мұсаһибә кәстәрди ки, шакирд-рин памбыг вә ондан алынган мән-суллар һаггында тәсәввүрләри тә-сәтһидир. Бундан сонра үзрәи ачылмыш вә ачылмамыш гәдәр олан памбыг шахыны 2—3 дә-рә мұшәһидә етдириб, мәтн үзрәи иш апарды. Мәтн һиссә-һиссә ет-ди, чәтн сөзләр изаһ олунду, сөз-ләра чаваб алынды. Даһа «Памбыг вә онун фәјдәсә» шәкли үзрә иш кетди. Мәтн вә шәкил-һаггында тематик лүгәт јазы тәт-тирә һаггында на јаздырылды (колхозчу, сәһ-фәһлә, Сосиалист Әмәји Ғәһрәм, памбыг устасы, трактор, тәчрү-пән, памбыгжыған, чийид, чәк, гоза, сәпмәк, чүчәрмәк, бә-мәк, топламаг, памбыг машыла, памбыг заводу, маһлыч, фәһ-әјирмәк, сап, парча, чит, чораб, јағ, сабун, жымых, вә с.).

Мәтн вә шәкил әсәсиндә ин-те-тив план тәртиб олунуб. јазы тә-ттирә һаггында јазылды: 1. Памбыг-һаггында пилмәси. 2. Памбыгын бечәрә-һаггында. 3. Памбыгын топланмасы. 4. Па-мбыгдан алынган шәјләр. 5. Бечә-һаггында адлы-санлы памбыгчылар.

Нәһәјәт, план әсәсиндә шә-кли вә шәклин мәзмуну нағыл олу-нду. Мүәллимин көмәји илә шакирд-ләри јолдашларынын нағылына иш-ләтдиләр, тәһрифләрә дүшүр-диләр.

Мүәллим кечмиш дәрс-лә-ри сәрф етмәди. Дәрс бүтәлгән-дән сонра ишәи биләк вермәјә һәср етди. Шакирдләрин јаш вә билим-лә-ри ирәсиндә јүксәк чәтнликлә-ри јәсиндә апарылды. Ишәи бә-лә-һаггында шәклин јексәнәг 4 мәрһәлә-дә ишәи кечмиш дәрсин сорушулмасы, ма-териалын изаһы, јәни биләк-лә-ри кәмләндирилмәси, евә тапшы-рыг фәргли олараг рәнкарәнк-лә-ри ет-ди. Шакирдләрин бүтөв бә-лә-һаггында (памбыгын сәпилмәси, бечә-һаггында) фәјдәсә вә с.) һаггында иш-лә-ти иш вә ајдын тәсәввүр тә-һ-дир.

имкан верди. Дикәр бир чә-
тејд олунмалыдыр ки, мүәл-
мәт мәтнлә әлагәдар һәр һансы
әјәни вәсантдән јалһыз јени
мәтнләни изаһына башларкән ис-
сә едирләр.

Бердәдүјү кими, әјәни вәсантдән
мәтн охунмаздан әввал, һәм дә
үзәриндә иш кетдикдән сонра
етмәк мүмкүндүр. Белә
мәтнлә әјәни вәсант даһа јак-
шыландирилмиш олур.

Ҡағчыл мүәллимләрнин тәчрү-
бә кәстәрир ки, мүвафиг мәтнлә-
рә һиссаләринә шакирдләрнин өзлә-
рини шәкил дүшүнмәләри мәтнин
баша дүшүлмәсинә, јарады-
ғын олунмасына көмәк едир.
Шакирдләр мәтндә тәсвир олуна-
н образлара өз шәхси муна-
сәһәрини дә әсаслы билдирир.
Һекајәлә нечә шәкилләр чәкмәк
һәм синифдәки шакирдләрнин
дүшүнүр вә нечә шәкилләр
сөзлә тәсвир едир.
Бу, һекајәнин планы олур. Дү-
шүнүш шәкилләр мәтнин баш-
лап аяларыны әкс етдирир. Ән
шәкилләрә мүәллимни кө-
зә ад верилир. Әјрәдичи ха-
ләр дзшыјан бу иш һеч дә бү-
тәллик үзрә дејил, шакирдлә-
рин һајатына јакын олан, конкрет
һәм һадисәләри тәсвир едән һе-
кајә әсасында апарылыр. Һәмни
мәзмунча да мүрәккәб ол-
ур. Мәтн үзрә бир сыра ишләрдән
Һекајә һиссә-һиссә охунур,
мүвафиг шәкилләр дүшүнүлүр: мә-
сәлән, «Гарға вә түлкү» (Ана дили,
синиф үчүн, сәһ. 59—60) һека-
јә гираәт.

Бир шәкил. Түлкү узанмыш, гар-
ға дилини димдикләјир.

Бир шәкил. Гарға түлкүнүн ағ-
зын.

Бир шәкил. Бир гаја. Түлкү га-
јанын башында.

Бир шәкил. Гарға һавада.

Бир шәкил. Шакирдләрә шәкилләри
етмәк дә тапшырыла биләр,
кәстәрир ки, онлар бу чүр
тапшырғлары һавәслә јеринә јети-
рир.

— III синфин ана дили (гираәт)
үзәриндә тәбиәт вә чәмијјәт һа-
қары, инсанларын әмәји, битки-

ләр, һејванлар, гушлар вә с. һаггы-
да шакирдләрә садә елми биликләр
дә верилир. Бу биликләрнин системә
салынмасында, үмумиләшдирилмә-
синдә мәтнлә јанашы шәкилләрнин
дә ролу бөјүкдүр: мәсәлән, III син-
фин дәрслијиндә Чаваншир, Бабәк,
Короғлу, Гачаг Нәби, Чапајев, Һәзи
Асланов, Шамама Һасанова, Гүдрәт
Сәмәдов, Н. Нәриманов, М. Ә. Са-
бир, Үзејир Һачыбајов һаггында
мәтн вә шәкилләр верилмишдир.
Мүәллим бунларын һамысынын
горхмаз, икид, биликли, әмәксевәр
олдуғларыны сөјләјир. Бунларын
һәр бирини өзүнәмәхсус гәһрәмән-
лығыны шакирдләрнин ајдын тәсәв-
вүр етмәләри үчүн шәкилләр
үзәриндә мушаһидә апармаларына,
фәрди чәһәтләринин нәзәрә чарпды-
рылмасына хүсуси фикир верилир.
Чаванширин, Бабәкин, Короғлунун
бүкүлмәз биләклә, хүсуси тылынч
вә атларла, Нәбинин түфәнк (ајна-
лы) вә Бозатла, Һәзи Аслановун
танк васитәсилә, Шамама Һасанова
вә Гүдрәт Сәмәдовун исә бол мәһ-
сул јетишидириб јығмагла гәһрәмән-
лығ кәстәрмәси онлара чатдырыла
биләр.

Шәкилләрнин белә тутушдурулма-
сы вә мүгајисәси үмумиләшдирил-
миш вә мүчәррәд аңлајыш олан
гәһрәмәнлығ, икидлик аңлајышы-
нын шүүрлу баша дүшүлмәсинә
мүәјјән көмәк кәстәрә билир.

Елми-күтләви мәтиләрлә бағлы
олан һејван, гуш, битки, нәглијјәт
васитәси, Совет Ордусуна, космоса
вә с. аңд тәк шәкилләр дә I—II
синфин дәрсликләриндә хејли јер
тутур. Шәкилләр мәтнлә әлагәдар
шакирдләрнин ајры-ајры әшјалар
һаггында тәсәввүрләрнин кенишлән-
дирир, дөгигләшдирир. Бунлар үзрә
дә шакирдләрнин кениш мушаһидәси
тәшкил олунмалы, онларын харичи
көрүнүшү, бәдән гурулушу, фәјдасы,
мүвафиг јакын әшјаларла охшар-
лығы, фәрги, әлагәси хәбәр алын-
малыдыр.

Мүхтәлиф һејван шәкилләри кәс-
тәрилир: шакирдләрдән бири ев
һејванлары, о бири вәһшин һејван-
лары, бири јыртычы, о бири јыр-
тычы олмајанлары сөјләјирләр.

Инәк, гојун, чамыш, доғуз, ат шәкли көстәрилер, шакирдләре оғларын һәр биринин хариҗи көрүнүшү, фајдасыны сөјләмәси тәклиф олуноур.

Бағ, бостан, диррик биткиләринин шәкилләри көстәрилер, бағ биткиләринин бир, бостан биткиләринин дикәр, диррик биткиләринин үчүнчү шакирд дејир.

Еләчә дә мәтнләр үзрә дәрсликдә верилмиш шәкилләрлә кениш иш апарылмалыдыр: мәсәлән, «Аслан вә ики өкүз» (II синиф) һекајәсин-

дән асланын өз мәгсәдинә кәһишә масына һијләкәрлијиндә бәһиш онун бәдән гурулушунун (ағзы, нағлары, гүввәтләи пәнчәси, рәтәчи дишләри, сәрт-ачығлы кәһири) имкан вердији шәклин дәрслик мұшаһидәси нәтиҗәсиндә кәһишә дүр.

Гираәт дәрсләриндә шәклин тәрәнкарәнк апарылан иш бәһиш асан вә шуурлу мәнимсәләшкән ушағларда мұшаһидәнин, тәһмиш вә нитгин илкишафынә сәһиш тә'сир көстәрир.

БИР ДАҢА ЈОХЛАМА ИМЛАЛАР ҢАГТЫНДА

С. ӘҢМӘДОВ

М. Ф. Ахундов адына Рус Дили Педагожи
Институтунун мүәллими

Педагожи мәтбуатда, хусусилә методик әдәбијјатда јохлама имланын характери ачылмыш, мәтнин сечилмәси, диктә едилмәси, јазы ишнин апарылмасы, јохланылма-сы, гијмәтләндирилмәси вә тәһлили јолларындан бәһс едилмишдир. Бәс бизи бу мөвзүјә гајытмаға вадар едән нәдир? Јохлама имланын апарылмасы саһәсиндә јол верилән нөгсанларын чоғлуғу вә рәнкарәнклији.

Сон илләр Бақыда вә бә'зи рајон мәктәпләриндә ибтидан синифләрдә ана дили дәрсләриндә олмуш, хусусилә имла јазыларын апарылмасы илә марағланмышам. Мұшаһидәләр белә үмүмиләшдирмә апармаға имкан верир ки, мүәллимләрин әксәријјәти өјрәдичи имлаларын, әсасән үч нөвүндән истифада едирләр: көрмә, хәбәрдарлығлы, изаһлы. Һәм дә көрмә имланы бир нөв үзүндән-көчүрмә кими апарырлар. Изаһлы имла илә хәбәрдарлығлы имланы исә чоғ вахт гарышдырырлар. Бу јазыларда шакирдләре көмәјни јерини дүзкүн мөјјәнләшдирә билмирләр. Шүбһәсиз, булар нөгсандыр, ләкин јохлама имлаларын апарылмасы саһәсиндәки нөгсанлар даһа чиддидир. Бу нөгсанларын,

башлыча оларағ белә групуларға мағ мүмкүндүр:

1) шакирдләрин чоғ саһәләр хачағларыны нәзәрә аларағ јохлама имланы тәсәдүфдән апармағ;

2) јохлама имла үчүн тәһмиш тутулмуш мәтнин һәчминә апармағ;

3) мәтидән, јазылышы чығарыларын бир гисминин чығартмағ;

4) јохлама ишн үчүн әдәби саатда грамматик чалышмағ, тисара саларағ јалныз јохлама имла јаздырмағ: (беләликлә даһи имланын јазылма сүр'әтинин ачылмағ);

5) рүбүн ахырында апарылмағ нәзәрдә тутулмуш јохлама имла дәки, јохлама имланын мәтнин вәлчәдән јаздырмағла ушмағ һазырламағ;

6) јохлама имланы дүзкүн едә билмәмәк;

7) јазы ишләринин вахтында дүзкүн јохламағ;

8) јазы ишләринин дүзкүн мәтләндирмәмәк;

9) јохлама имланын мәтнин тәһлил етмәмәк вә с.

Јохлама имла һәр һәвсә тәһмиш тик мөвзунун, орфографик тәһмиш

Мүөттөр тарафиндан нечэ мэнимсэни хохламаг магсадилэ, рүүбүн ва дэрс илинин шакирдлэрини хазырлы-күөттөлөшдирмэк үчүн апарылар. Хохлама имланын шакирд-тарафиндан мүвэффэгийэтлэ-мэс, мэтинн дүзкүн сечилмэ-асылыдыр. Хохлама имла-мэтинин, адатан, «Имла мэти-мэчмуэсиндэн көтүрүлүр. Мэти-мэчмуэс хэр бир грамматик мөв-мэчмуэс бир нечэ мэти ве-Мүөттөр синфини хазырлыг-мэтин, шакирдлэр тарафиндан-мэчмуэс саһалэрини характери-мэчмуэс алараг һэмийн мэтилардан-мэчмуэс сечэ билэр. Бэ'зэн мэтилар-мэчмуэс мүөттөн марһалалэриндэ-мэчмуэс гуртарыр, мүөтлим бөжүк-мэчмуэс нечэ мэнимсэнилдигини-мэчмуэс шидирмэк үчүн мэти ах-мэчмуэс олур. Белэ һалларда мэ-мэчмуэс илимин өзү тэртиб етмэли-мэчмуэс бу заман һэмийн дөвр үчүн мэ-мэчмуэс һэмийн (сөзлэрини мигдары),-мэчмуэс тэркиби нэзэрэ алынмалы-мэчмуэс Белэ ки, мэтидэ эвваллар ва-мэчмуэс синифдэ кечилмийн програм-мэчмуэс мэлэ үзэрэ жазылышы чэтин-мэчмуэс мигдары 60 фаиздэн артыг-мэчмуэс шидир. Шакирдлэрини һэлэ-мэчмуэс шидирлэри гайдалара анд сөз-мэчмуэс мэтидэ ишләдилмэсинэ јол-мэчмуэс мэлэлидир.

Хохлама имланын мэтин рабитэ-мэчмуэс шидирлэрдэн ибарэт ола билмэз. мэчмуэс рабитэилик, ифадэилик-мэчмуэс шидир, чүмләлэрини һэддэн-мэчмуэс чохсөзлү ва мүрэккэб олма-мэчмуэс шидир едилмэлидир.

Хохлама јохлама ишлэри үчүн-мэчмуэс имла мэчмуэсиндэн, һэм-мэчмуэс «Ибтидаи мәктэб ва мәктэ-мэчмуэс тэрбијэ» мэчмуэсиндэ ве-мэчмуэс хусуси мэтилардан сечил-мэчмуэс шидир.

Хохлама имла нечэ диктэ едил-мэчмуэс шидир? Мэти, һэр шейдэн эввал, мэчмуэс тарафиндан бүтөв охунур. мэчмуэс охун биринчи чүмләси оху-мэчмуэс шакирдлэр јадла сахлајыб-мэчмуэс шидир. Экэр чүмлә бөјүкдүрсэ, мэчмуэс зерэн һиссэлэрэ, ифадэлэрэ-мэчмуэс шидир, һэр һиссэ диктэ едилир, мэчмуэс шырыпчы сөзү тэкрарланыр, мэчмуэс шидир јазырлар. Јазы иши ба

ша чатдыгдан сонра мүөтлим мэ-тин арамла охујур, шакирдлэр јазыларыны јохлајырлар.

Мәктәб тәчрүбәсиндә, адәтән јохлама имланы диктә едәркән мү-әллимләр нөгсана јол верирләр. Бир чох мүәллимләр шакирдләрә көмәк көстәрмәк, јүксәк мүвәффә-гийәт фаизи әддә етмәк мағсадилә имла мәтинини чох јаваш-јаваш дик-тә едир, бир сөзү он-он беш дәфә де-јир, чүмләни бүтөвлүкдә дәфәләрлә тәкрарлајырлар: мәсәлән, «Көрпә ушаглар дәнизин саһилиндә ојна-јырлар» чүмләсини белә диктә едир-ләр:

Көрпә, көрпә, көр-пә, ушаглар, ушаглар, у-шаг-лар, көр-пә көрпә, ушаг-лар, у-шаг-лар, көрпә ушаг-лар, ушаглар, у-шаг-лар, көрпә ушаг-лар, дәнизин, дәнизин, көрпә ушаглар дәнизин, саһилиндә, са-һи-лин-дә, саһилиндә, дәнизин, дән-изин, саһилиндә, дән-изин са-һи-лин-дә ојнајырлар, саһилиндә, ој-најырлар, ојнајырлар, ој-на-јыр-лар, саһилиндә ојнајырлар, дәнизин са-һилиндә ојнајырлар, ојнајырлар...

Белә тәкрар исә синифдә јерсиз сәс-күјә, чашгынылыға сәбәб олур. Шакирдләр тез-тез мүәллимә, јол-дашына мүрачнәт едиб бу ва јадикәр сөзү хәбәр алыр, керидә галдыгыны билдирир, чаваб алма-дыгда сөзлэри ва чүмлэлэри бура-хырлар. Она көрә дә сөзлэрини чох тәкрарланмасына јол верилмәмәли-дир. Габагчыл мүәллимләр јохла-ма имлаларын апарылмасында маг-нитофондан истифадә едирләр. Мү-әллим бүтүн гайдалары көзләмәклә мэтин диктә едиб лентә јазыр. Дәрс-дә магнитофон диктә едир, шакирд-ләр јазырлар. Бу заман онлар маг-нитофонун тәкрар етмәјачәјини һисс едир, бүтүн сә'јини ва дигтәтини топ-лајыб һэр бир сөзү тутмаға ва чәлд јазмаға чалышырлар. Мүәллим парталарын арасы илә кәзәрәк синфини ишинә нәзарәт едир.

Имла мәтинини магнитофон ленти-нә јазаркән јавлыш тәләффүзә дү-залиш вермәк, јухарыда тәсвир олунаг гайдалары көзләмәк мүм-күндүр. Мәтинн китаб тәләффүзү илә дејил, орфоэпик нормалара мү-

вафиг төлөффүз едилмәси зәрури-
дир. Јохлама имланы өјрәдичи ја-
зылардан фәргләндирән мүнүм ча-
һәтләрдән бири мәһз будур.

Јохлама имла јаздырыларкән
шакирдләрә көмәк көстәрилмәсинә
јол верилмәмәлидир. Јохлама имла
өзүндән сонра грамматик чалышма-
нын јеринә јетирилмәсини дә тәләб
едир. Һәр бир мәтнин алтында
мәтнин грамматик тәркиби илә әла-
гәдар грамматик-орфографик ча-
лышма верилир. Шакирдләр мәтн
јазыб гуртардыгдан сонра чалыш-
маны дәфтәрә јазмадан мәтн үзә-
риндә вә ја ајрыча иш апарырлар.
Белә ки, онлар мәтндәки бу вә ја
дикәр орфограмын, сөзүн алтындан
чызыб чәкир, сөzlәрин үстүндә
чүмләнни һансы үзвү олдуғуну их-
тисарла гејд едир, мәтнин алтындан
сөзү көк вә шәкилчнә ајырыр, һал-
ландырыр, замана вә шәхсә көрә
дәјишир вә с. Беләликлә, јохлама
ишиндә ики әмәлијјат јеринә јети-
рилир вә онларын һәр бири ајрыча
гнјмәтләндирилир. Јохлама имла-
нын гнјмәти дәфтәрдә вә синиф

журналында, гејд едилир. ~~Синиф~~
манын гнјмәти һсә мұәллим ~~мә~~
дәфтәриндә јазылыр. Шакирдләр
рублук билији гнјмәтләндирилә
јохлама имлаларын гнјмәтлә
ледичи, чалышмаларын гнјмәт
тә'сиредичи рол ојнајыр.

Јохлама имлалар синифдә тә
едилмәлидир. Нөвбәти дил ~~дә~~
10—15 дәгигәси бу мәгсәд үчүн
рылмалыдыр. Тәһлил мәтнин
дә мұәллим синфин мұәфәфәт
тини кечмиш јохлама имла
тичәләри илә мұгајисәли ~~шә~~
шакирдләрә чатдырмалыдыр. ~~Синиф~~
ра синиф үчүн характерик ~~сөз~~
үзәриндә иш апарылмалыдыр. ~~Ша~~
кирдләрә өз сәһвләрини дүзәтмә
дән сонра тәркибиндә синиф ~~мә~~
характерик сәһвләрин даһа ~~мә~~
дији сөз вә чүмләләрдән ~~иш~~
гыса мәтн јаздырмағ фәјдә ~~мә~~
Беләликлә, јохлама имла ~~мә~~
тәрәфдән шакирдләрин орфогра-
һазырлығынын јохланмасына ~~иш~~
кәр тәрәфдән онларын сәһвлә-
артырылмасына хидмәт едә ~~иш~~
васитәдир.

«ЈҮЗЛҮК» МӨВЗУСУНУН ТӘДРИСИ ПРОСЕСИНДӘ ҺӘНДӘСӘ ЕЛЕМЕНТЛӘРИНИН ӨЈРӘДИЛМӘСИ МЕТОДИКАСЫНА ДАИР

Н. САДЫГОВ

В. И. Ленин адына АПИ-нин профессору,

Ф. ИБРАҺИМОВ

Шәки рајону, Бааталы кәнд орта мәктәбинин мұәллими

Сон илләр ријазии тәһсил систе-
миндә апарылан модериләшдирмә
илә әләгәдар ријазиијјатдан ибти-
дан курсун тәдриси просесиндә бир
сыра јени нәзәри вә практик мәсә-
ләләрин өјрәдилмәси методикасы-
нын ишләнилмәси зәрурәти гаршы-
ја чыхыр. Белә зәрури мәсәләләр-
дән бири дә ибтидан синифләрдә ри-
јазиијјат дәрсинин тәркиб һиссәси
олаи һәндәси элементләрин өјрә-

дилмәсидир. Одур ки, тәһсил ~~мә~~
јимиз бу мәгалә «Јүзлүк» ~~мә~~
нун тәдрисиндә программа ~~мә~~
тутулан һәндәсә элементләр ~~мә~~
редилмәси методикасынын ~~иш~~
вариантларындан биринә ~~иш~~
мишдир.

«Јүзлүк» мөвзусунун тәдриси
шакирдләрин фигурларла ~~иш~~
чаг, дүзбучаглы, квадрат, ~~иш~~
хәтт, чеврә вә даирә) тәһсил

етдирилир. Десиметр, метр ваҳиди узунлуг өлчү ваҳиди өрәдилир. Парчаларын өлчүмәси, парчаларын вә бучагламәсиз бучагла мугәјисә едилмәси кечирилир. Сыныг хәттин, чалышларын периметрләрини тәсәвванмәсина анд, фигурларын тәсәвванмәсина вә дама-мәсиз үзәриндә садә гурмалара чалышмалар верилир.

Парчаларын өлчүмәси анлајыш формалашдырмаг мәгсәдилә парчалар јени өлчү ваҳидләри (узунлуг ваҳидләри) таныш едиләр. Бу ишә 20 даирәсиндә әдәд-шифаһи нөмрәләnmәси илә башлангдан сонра башлангыч.

Парчаһи вә јазылы нөмрәләмәнин мәгсәдләри илә әлагәдар оларат, парчалар јени узунлуг өлчү ваҳидләри (десиметр вә метр) илә, он-ларын өлчмә илә садә вә мүрәккәб әдәдләрлә, бу әдәдләрини мү-рәккәб, хырдаланмасы вә чеврил-мәсиз (бу терминләри дахил етмә-к) илә таныш етмәк ләзымдыр. Бу етдик ки, бурада бир тәрәф-тәрибәд анлајышынын мәзмуну өлчүмәсиз (Әдәд анчаг сајмагла өлчүмәклә дә алыныр). Дикәр тәрәф-тәрибәд адлы әдәдләр даһа јахшы танышылмиш олур.

Бир јени узунлуг ваҳиди әв-валчә мәлум узунлуг ваҳиди илә, мәсәлән, $1 \text{ дм} = 10 \text{ см}$ илә, $1 \text{ м} = 10 \text{ дм}$ илә тутушдуруларат өјрәнилир.

Бурада десиметр вә метр узун-луг ваҳидләринә өлчмә просе-сиз ештијач олдуğunu шакирд-ләри етмәлидир.

Бу мәгсәдлә узунлуғу шакирд-ләрин хәткешләрдән (шакирд-ләрин узунлуғу—20, 25, 30 см) бөјүк олан, мәсәлән, 95 см-лик бир парчанын өлчүмәси мә-сәлән гаршыја гојмагла шакирд-ләрин чәтинлик гаршысында галыр вә чалышмалар олурлар.

Андан сонра мүәллим шакирд-ләри јени узунлуг ваҳиди—дес-иметр таныш едиләр.

Шакирдләре десиметрин гыса-мәсиз өјрәдилир. Мувафиг ола-н 1 дм , 5 дм , 12 дм , 19 дм вә с. ш. јазылышлар охудулур. Нәр

бир шакирд десиметр моделини һазырламағы бачармалыдыр. Әв-валчә өлчү ишләри моделдән исти-фадә едиләрәк (моделин јерләшди-рилмәси илә) апарылыр. Шакирд-ләр десиметрлик лент һазырлајыб синиф отағында онларла өлчү иш-ләри апары биләрләр.

Метр узунлуг өлчү ваҳидинин өј-рәдилмәси јухарыдакы гәјдаја уј-гун оларат апарылыр. Узунлуг өлчү ваҳидләри, кифајәт гәдәр практик иш апармагла мәнимсәдилир. Бу заман анчаг десиметр вә метр тәм-дәфә галыгсыз јерләшдији парча-лары дејил, өлчмә нәтичәсиндә, өл-чү ваҳидиндән кичик галыг алынган парчалары да өлчүрмәк ләзым-дыр. Галыглы өлчмәдә шакирдләр тәгриби нәтичәләр алырлар. Јахшы олар ки, I синиф шакирдләриндә тәгриби әдәд фикри јаранмыш ол-сун. 12 см узунлуғунда парчанын өлчүмәси тәләб рлунарса, ша-кирдләр јени чәтинликлә гаршыла-шарлар. Чүнки бу парчада ваҳид десиметр бир дәфә јерләшир, ики дәфә нсә јерләшмир. Елә бурадача мүәллим е'лан едил ки, бу парча-нын узунлуғу 1 дм 2 см -дир. Сонра белә суал гојулур: « 1 дм , 2 см -лик парчанын узунлуғу нечә сантиметр-рә бәрәбәрдир?».

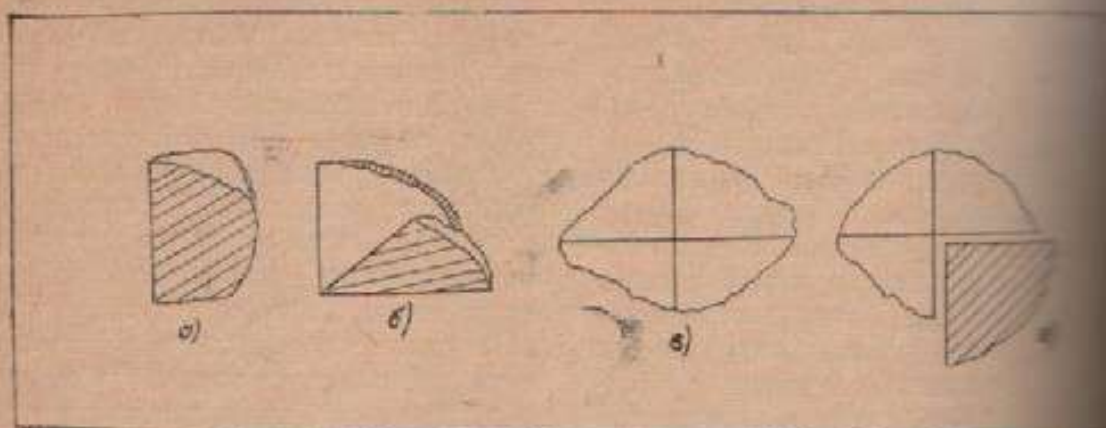
Гејд едәк ки, өлчмә ишини елә планда гурмаг ләзымдыр ки, әввәл-ләр садә, сонра нсә мүрәккәб адлы әдәдләр алынсын.

Өлчмә нәтичәсиндә алынмыш ад-лы әдәдләрин хырдаланмасына, чеврилмәсина анд чалышмалар да нәзәрдән кечирилир: адлы әдәдләр даһа кичик вә даһа бөјүк ваҳид-ләрлә әвәз едилир. Белә чалышма-лар јалныз өлчү ваҳидләри ара-сындакы мүнәсибәти дејил, икирә-гәмли әдәдләрин онлуг тәркибинин дә мәнимсәмәјә көмәк едилр.

«Јүзлүк» мөвзусунун тәдриси про-сесиндә I синиф шакирдләринин таныш олдуғлары «јүзбучаг» ан-лајышы онларын һәндәси тәсәввүр-ләринин ичкишафында бөјүк рол ојнајыр. Анлајышын верилмәси ишиндә әввәлчә шакирдләрин диг-гәти таныш олдуғлары чохбучаглы-ларын кәсишән ики тәрәфинин бир-

лэшдији нөггөләрә јөнәлдилмиш-
дир ки, һәр төпәдә бир бучаг јер-
ләшир. Бундан сонра мұәллим га-
лын кағызда мұхтәлиф нөв бучаг-

лары кәсиб һазырламалыдыр. Бу
бучаг модели исә вәрәги тат-
ла һазырланыр. Бу иш шакирд-
тәрәфиндән јеринә јетириләр.

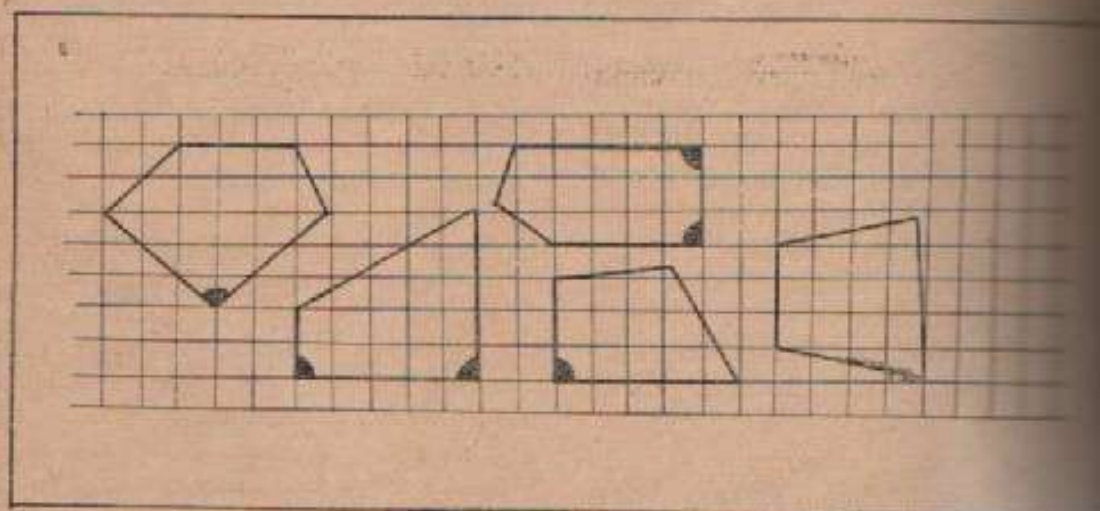
Шәкил 1.

Просеси мұәллимин рәһбәрлији
илә шәкилдәки ардычыллыгга јери-
нә јетирмәк мәсләһәтдир (шәкил 1).
Бурада вәрәг 4 һиссәјә бөлүмүш
вә дөрд бучаг алынмышдыр.
Бучагларын дөрдүнүн дә төпәси
бир нөггәдәдир. Практик иш дүзкүн
јеринә јетирилмишсә, шакирдләр
тәрәфиндән мұәјјән едилир ки, бү-
түн бучаглар бәрәбәрдир. Бир нечә
шакирд кәсдикләри бучаглары бир-
бири илә тутушдуруп вә онларын
бәрәбәр олдуғу нәтичәсинә кәлир.
Бундан сонра мұәллим иши је-
кунлашдырыр вә белә бучагларын
дүз бучаг олдуғуну сөјләјир. Ша-
кирдләр һазыр дүз бучаг модели

илә таныш олурлар. Бундан
онларда дүз бучаг тәсәввүр
дылыр. Дүз бучаг моделини
ји илә бучагларын мұғәјјисә
кил едилир.

Ушагларда дүз бучаг алын-
нын формалашмасы үчүн
дәки мұвафиг чалышмалар
етдирилир.

Бундан әлавә, «Дүзлүк»
нун тәдриси просесиндә дөрд
дыларын ики нөвү (дүзбучаг
квадрат) илә шакирдләр
етмәк планлашдырылыр. Ша-
ләри дүзбучаглы илә таныш
мәгсәдилә јазы тахтасында
лиф дүзбучаглылар чәкил
рәңкли шәкилдә һазырлан-
кәтирилир (шәкил 2).

Шәкил 2.

Башга күнүн кемаји илэ бу
 бирда дүз бучаглары таныр-
 ма. Бундан сонра белэ суал гоју-
 магысы фигурун бүтүн бучагла-
 ры бу бучагдыр? Бу суала мүсбат
 алыныр вэ шакирдлэрни диг-
 гэттиг дүзбучаглы фигуруна
 таныш олур. Мүэллим е'лан едир
 бүтүн бучаглары дүз олан дөрд-
 бурмаја дүзбучаглы дејилер.
 бучаглы аялајышынын форма-
 гурулмасы үчүн синиф ота-
 ма дүзбучаглы шаклинде олан
 нээрден кечирилер (шә-
 ма. Мүгајисалар, үмүмиләшдир-
 ма асарылыр. Шакирдлэр белэ
 калмалидирлэр ки, дөрд-
 бурмаја нэдэн һазырланырса-һа-
 ма, һансы өлчүдө вэ рәнкдә
 олсун, бучагларынын һамы-
 ма дүзбучаг олдугда о дүзбучаглы-
 ма. Дүзбучаглы һаггында шакирд-
 лэр дүзкүн тәсәввүр јаратмаг
 I синифин ријазијјат дәрслијин-
 ма фајет гадәр чалышмалар да
 олур. Дүзбучаглы тәсәввүрүнү
 үмүмиләшдирмаг мәгсәди илэ вери-
 ма чалышмаларда тәрәфлэрни
 бучагларынын мүгајисәсинә дө-
 бурмаја вермәк лазымдыр. Белә ол-
 ма дүзбучаглынын хассәсинә (II
 синифдә өјрадиләчәк) вэ квадрат
 гурулмасына шакирдлэр һазырлан-
 ма олурлар.

Шакирдлэри квадратла таныш
 үчүн мүхтәлиф дөрдбучаглы-
 ма аумајиш етдирилер. Бунларын
 арасындан дүзбучаглылар ша-

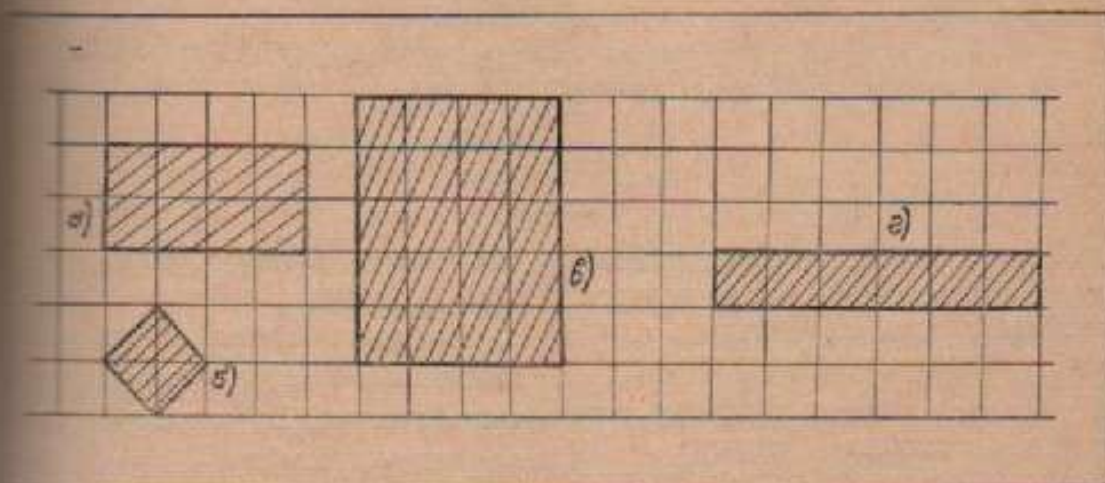
кирдлэр тәрәфиндән сечилер. Һәр
 бир дүзбучаглынын тәрәфлэри мү-
 гајисә едилер (Мүгајисә заманы
 сапдан, лентдән вэ хәткешдән исти-
 фадә етмәк олар). Мә'лум олур ки,
 бүтүн тәрәфлэри барабар олан дүз-
 бучаглы вар. Бу заман е'лан едә
 билер ки, белә дүзбучаглылар
 квадрат дејилер.

Шакирдлэрни диггәтнин белә бир
 мәсәләјә дө чәлб етмәк олар: дүз-
 бучаглы вэ квадрат дөрдбучаглы-
 дыр. Дүзбучаглы едә дөрдбучаглы-
 дыр ки, јалныз онун бүтүн бучаг-
 лары дүз бучагдыр вэ бүтүн тәрәф-
 лэри дә барабардыр. Башга сөзлә,
 бучаглары да, тәрәфлэри дә бара-
 бардыр.

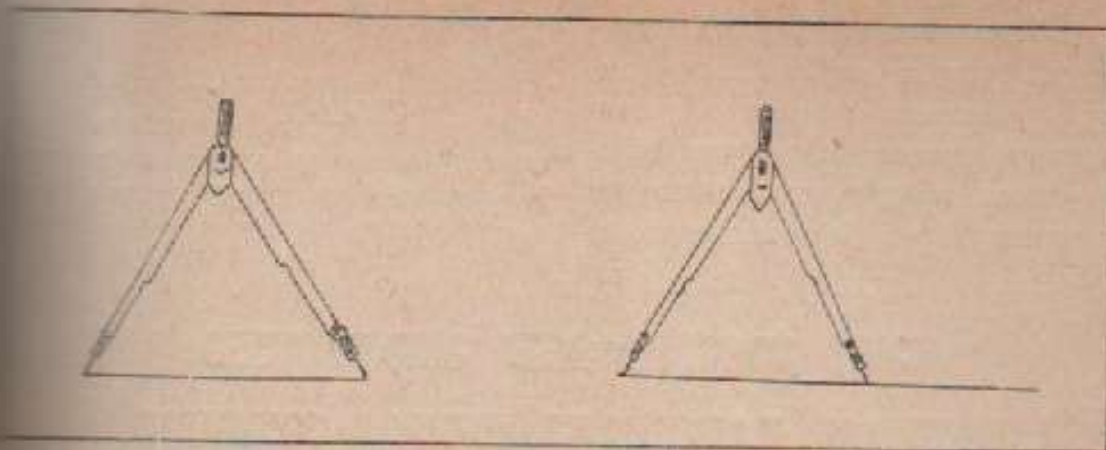
I синиф шакирдлэри илэ таныш
 едилдикдән сонра дамалы кағызда
 онун гурулмасына анд садә чалыш-
 малар (362, 399 нөмрәли) нээрден
 кечирилер.

Гурмаја анд мәсәлэлэрни һәлли
 һәнки фигур һаггында тәсәввүрү
 формалашдырыр, шакирдләрлә ри-
 јази тәфәккүрү һәкишаф етдирир,
 онларда әләтләрлә ишләмә бачары-
 ғы ашылајыр, һәмчинин шакирдлэ-
 рин һәндәсә элементлэринә анд
 әввалки биликлэрини тәкмилләш-
 дирер.

II синифдә дүзбучаглыларын ики
 тәрәфинә вэ һәтта бир тәрәфинә
 көрә гурулмасы иши давам етдири-
 лер:

Шәкил 3.

Шәкил 5.

Җеҗдә ишиндә икинчи парчанын ишиндә хәткеш кәтүрүлүр. Парча бир учу хәткешин сыфыр иҗтәкинә гојулур. Дикәр учун да иҗтәкинә гејд нөгтәси (бөлкүсү) парчанын узунлуғуна үҗгун әдәдләр кәтүрәчәкдир. Мүгајисәнин нөгтәсин бәрабәрлик вә бәрабәрсизлик иҗтәкинә илә јазмағ мәсләһәтдир:

$AB < CD$ вә $AB > CD$ $AB = 10$ см

Мүҗтәлиф парчалар үзәриндә бу иҗтәләвәм етдирмәклә шакирдләр паркар вә хәткешлә ишләмә бачарлығын, парчаларын мүгајисә етмәси (ејин заманда әдәдләрин мүгајисәсини) вә өлчүлмәси аңлаштыларыны формалашдырмағ олар.

Биринчидә сыныг хәтт вә онун узунлуғу илә шакирдләр таныш булар. Шакирдләрә өјрәдилір әл сыныг хәтти дүз хәтт парчалары иҗтәләвәм кәтүрәчәкдир. Сыныг хәтт гапалы иҗтәләвәм ачыг шәкилдә олур. Чохбучагларын сәрһәди гапалы сыныг хәттә мисал ола биләр. Бурада чохбучаглыларын периметри илә сыныг хәттин узунлуғу аңлајышлары аңлаштырылир. Сыныг хәттин узунлуғу ону әмәлә кәтирән парчаларын узунлуғлары чәминә дејиләр. Чохбучаглынын периметри илә тәрәфләринин узунлуғлары чәмидир. Јә'ни гапалы сыныг хәттин узунлуғудур.

Гејд етдијимиз аңлајышларла шакирдләр таныш олдуғдан сонра дүзбучаглынын гаршы тәрәфләрини хәссәси өјрәдилір. Бу ишә практик шәкилдә гурмағ мәсләһәтдир. Нәмни хәссәсини шакирдләр тәрәфиндән асанлығла дәрк едилмәси үчүн хәткешлә өлчәмәдән, паркарла јохламадан вә кағзыз гәтләмагла јохламадан истифадә етмәк мәсләһәтдир. Шакирдләр дүзбучаглынын бу хәссәсини билдикдән сонра периметри һесабламағ үчүн онун ики мүҗтәлиф (гоншу) тәрәфини топлајыб 2-јә вурмағ гајдасындан истифадә едиләр. Квадратын периметрини һесаблајаркән онун бир тәрәфинин узунлуғу дөрдә вурмағ үсулундан истифадә етмәк лазымдыр.

«Јүзлүк» мөвзусуна чеврә вә даирәнин өјрәдилмәси дә дахил едилмишдир. Бурада мәгсәд даирә вә чеврә илә шакирдләри таныш етмәкдән, даирә илә чеврәни бир-бириндән фәргләндирән чәһәти өјрәтмәкдән, чеврәнин (даирәнин) мәркәзи вә радиусу һағгында шакирдләрдә тәсәввүр јаратмағдан ибарәтдир. Бурада һәр бир шакирд паркарла чеврә (даирә) чәкмәји, онун мәркәзини вә радиусуну гејд етмәји бачармалыдыр. Шакирдләр билмәлидирләр ки, чеврә әјри, гапалы хәтдир, даирә иҗтәләвәм чеврә илә мәһдуд едилмиш һиссәдир.

Гейд етмәк ләзымдыр ки, ибти-
дан синифләрдә ријазийјатын тәд-
рис процесиндә һәндәси элемент-
ләринин формалашмасы үчүн мүәл-
лим елмин тәләби илә шакирддин
интеллектуал мәнбәји арасындакы

ујғунлуғу мүәјјән етмәјә ча-
лыдыр.

Һәр бир һәндәси анлајышы
дәркән, һәјәтдан, тәчрүбәдән
тәлиф мисаллар кәтирмәклә
ји һәзәри биликләри әјанилә-
мәлидир.

КӘНД ТӘСЭРРУФАТЫ ӘМӘЛИ ҮЗРӘ ПРОГРАМ МАТЕРИАЛЛАРЫНЫН ТӘХМИНИ ПЛАНЛАШДЫРЫЛМАСЫ ВӘ МӘШҒӘЛӘЛӘРИН ТӘШКИЛИНӘ ДАИР

И. МАЈЫЛОВ

Азәрбајҗан ДЕТПЕИ-нин баш елми ишчиси

1 СИНІФ (11 саат)

ПАЈЫЗ ИШЛӘРИ (5 саат)

1-чи мәшғәлә. Тәдрис-тәчрүбә са-
һәсинә экскурсия — 1 саат.

Мәгсәд. саһәдәки ағачлар, кол-
лар, от биткиләри, онларын мүхтә-
лиф формалары, мүхтәлиф рәңкли
јаһнағлары вә чичикләри илә ша-
кирдләри таныш етмәк, синиф мәх-
сус ләки пајыз бечәрмәсинә һазыр-
ламағ (ләкин битки галығларындан
вә зибилдән тәмизләnmәси, дыр-
мығланмасы. Ләкин белләnmәси
иши јухары синиф шакирдләринә
һәвалә олунур).

2-чи мәшғәлә. Ири вә галын ја-
һнағлы отағ биткиләриндән лимон
(вә ја фикус) илә танышлығ вә
она гуллуғ едилмәси — 2 саат.

Мәгсәд. Галын вә ири јаһнағла-
ры олап отағ биткиләри нүмунәлә-
ри илә шакирдләри таныш етмәк,
белә биткиләрә гуллуғ гајдалары-
ны (сувармағ, торпағыны јумшалт-
мағ, гуру јаһнағлары топармағ, ја-
һнағларын тозуну силмәк, дибчәји
сизиб тәмизләмәк) онлара өјрәт-
мәк. Ушағлара садә әмәк бачарығ-
лары ашыламағ.

3-чү мәшғәлә. Отағ биткиләрин-
дән Чин ғызылкүлү (јахуд да баш-
гасы илә) танышлығ, она гуллуғ
едилмәси — 2 саат.

Мәгсәд. Чин ғызылкүлү ботани-
нин гурулушу, диһәр отағ битки-
риндән фәрги илә шакирдләри та-
ныш етмәк, јаһнағларына, тә-
јинин торпағына гуллуғ етмәк, он-
лара өјрәтмәк, бу саһәдә
пағы нәм пәмбығла силмәк, тә-
јин торпағыны пајачығла јум-
шамағ, сувармағ, пејин гатмағ
онлара бачарығлар ашыламағ.

ЈАЗ ИШЛӘРИ (6 саат)

4-чү мәшғәлә. Отағ вә
биткиләри (соған вә с.) тозу-
рынын әкилмәси — 2 саат.

Мәгсәд. Истәр отағ биткиләри
истәрсе дә диһәр биткиләри тозу-
дан бечәрмәји шакирдләрә
мәк. Һәмнин саһәдә үмуми
билик вермәклә јанашы,
ләрә тохум әкмәк вә тохум
хан чүчәртиләрә гуллуғ етмәк
чарығлары ашыламағ.

5-чи мәшғәлә. Биткиләрә
бәләрин гојулмасы — 2 саат.

Мәгсәд. Тәчрүбә мөвзула-
мүәјјәнләшдирилмәси (мә-
тәһким олунмасы), биткиләрә
луғ үзрә садә планын вә мү-
күндәлијинин тәртиб едилмәси
рә шакирдләрә илкин билик
верилмәси.

Тэчрүбэлэрин гојулмасы, етикет-ларин жазылмасы илэ алагөдар он-лара мувафиг бачарыгларын ашы-ламасы.

4-чү мәшгәлэ. Мәктәбјаны саһә-дә ләкләрин һазырланмасы вә то-хум сәпилмәси—2 саат.

Мәгсәд. Ләк һазырламаг, ип бо-ш шырымлар чәкмәк, тохум сәп-маг сувармаг вә етикет жазмагы шакирдләрә өјрәтмәк. Дырмыгдан саһәдә заманы тәһлүкәсизлик һәһәсәсә гәјдалары вә дырмыгла-лашмәк пријомлары илэ онлары таныш етмәк.

II СИНИФ (14 саат)

ПАЛЫЗ ИШЛӘРИ (6 саат)

1-чи мәшгәлэ. Мәктәбјаны саһә-дә ләкләрдә бечәрилмиш битки-ләрдән тохум топланмасы, мәктәб сәркисә үчүн експонатларын сечил-мәси—2 саат.

Мәгсәд. Кечән ил тәдрис-тәчрүбә саһәсиндә көрүлмүш ишләрә јекун гојулмасы, мәктәб сәркисә үчүн експонатлар сечилмәси вә һазыр-ланмасы. Експонат һазырламаг үз-рә шакирдләрә бачарыглар ашыла-маг, онлары јени тәдрис илиндә көрүлмәк ишләрә таныш етмәк.

2-чи мәшгәлэ. Тәдрис-тәчрүбә са-һәсиндәки ләкдә торпагын һазыр-ланмасы—2 саат.

Мәгсәд. Ләкдә торпагы һазырла-маг, битки галыгларындан тәмиз-ләмәк, пәјин вә минерал күбрәләр шәрмәк, белләмәк саһәсиндә ша-кирдләрә билик вә бачарыглар ашыла-маг. Саһәдә иш заманы шәх-сә кикијенә гәјдаларыны көзләмә-ји онлара өјрәтмәк.

3-чү мәшгәлэ. Мәктәбдә (синиф-дә вә ја шүшәбәнддә) отаг битки-ләринә гуллуғ едилмәси — 2 саат.

Мәгсәд. Отаг биткиләрини ишыга вә ја истилијә мүнәсибәтинә көрә шәрләшдирмәк, сувармаг вә торпа-гыны јумшалтмаг, әләвә гида вер-мәк, дибчәји вә дибчәкәлты тахта-ны тәмизләмәклә (силмәк вә јумаг)

алагөдар шакирдләрин газандыгы илкин билик вә бачарыглары ин-кишаф етдирмәк.

IAЗ ИШЛӘРИ (8 саат)

4-чү мәшгәлэ. Отаг биткиләри вә киләмејвә битки чиликләринин (традескансија, фикус, әтиршаһ, үзүм, гарагат вә с.) һазырланмасы, әкилмәси вә онлара гуллуғ едилмә-си — 2 саат.

Мәгсәд. Отаг вә киләмејвә бит-киләриндән чиликләр һазырламагы вә әкмәји, онлара гуллуғ етмәји (сувармаг, торпагыны јумшалтмаг вә с.) шакирдләрә өјрәтмәк. Көк бағламыш чиликләри дибчәкләрә, торпагда даими јеринә көчүрмәк, мәктәбјаны саһәдәки ләки (син-фә мәхәус ләки) сәпинә һазырла-маг (белләмәк, дырмыгла һазырла-маг, әлчмә јолу илэ чәркәләри мү-әјјәйләшдирмәк вә шырымлар чәк-мәк) үзрә газанылмыш бачарыгла-ры инкишаф етдирмәк.

5-чи мәшгәлэ. Көкүмејвәләрин (турп, чуғундур, јеркөкү вә с.) вә бириллик чичәк-декоратив биткилә-рин (новрузкүлү, гәрәнфил, ләлә вә с.) тохумлары илэ танышлығ, он-лары сәпинә һазырламаг—2 саат.

Мәгсәд. Көкүмејвәләрин вә чичәк-декоратив биткиләрин тохумлары-ны хариҷи әләмәтләринә (формасы-на, рәнкинә, ирилијинә вә с.) көрә танымагы, бу тохумлары сәпинә һазырламагы (зибилдән тәмизлә-мәк, гырыглары, задәһилләри, там формалы олмајанлары сечмәк вә с.) шакирдләрә өјрәтмәк. Бу саһә-дә онлара бачарыглар ашыламаг.

6-чы мәшгәлэ. Көкүмејвәли вә чи-чәк-декоратив битки тохумларынын сәпилмәси вә тәчрүбәләрин (Тәчрү-бә вә контрол ләкләрә, әләчә дә диқәр биткиләрә сонракы гуллуғ ишләри дәрсдәһкәнар вахтларда апарылыр) гојулмасы—2 саат.

Мәгсәд. Тохумлары сәпмәк, тәч-рүбә гојмаг гәјдалары һағгындагы билик вә бачарыглары мөһкәмлә-дирмәк. Мәдәни битки чүчәртилә-рини танымагы, бу чүчәртиләри алаг отларындан фәргләндирмәји шакирдләрә өјрәтмәк. биткиләрә

гуллул үзрә (суварма, торпагы јумшалтма, алаглама, сејрәлтмә вә с.) бачарыгларыны инкишаф етдирмәк.

2-чи мәшғәлә. Колхозун (јахуд да совхозун) тәрәвәз, мејвә-киләмејвә биткиләри саһәсинә вә ја да истирахәт паркына экскурсија — 2 саат.

Мәгсәд. Колхозун вә ја да совхозун тәрәвәзчилиик саһәси, орадакы биткиләр вә бечәрилмәси шәрәити, еләчә дә киләмејвә биткиләринин гурулушу, бә'зи хусусијјәтләри илә шакирдләри таныш етмәк. Мәктәбјаны саһәдә көрүлән ишләрлә, кеннш колхоз тарлаларында көрүлән ишләри мугајисәли шәкилдә шакирдләрә өјрәтмәк.

III СИНІФ (16 саат)

ПАЈЫЗ ИШЛӘРИ (6 саат)

1-чи мәшғәлә. Тәдрис-тәчрүбә саһәсиндә көкүмејвәләрин мәһсулуни топланмасы, учота алынмасы вә мәктәб сәркиси үчүн экспонатларын сечилмәси—2 саат.

Мәгсәд. Мәктәбјаны саһәдән мәһсулу топламаг вә учота алмаг (мәһсулу топламаг, иткијә јол вермәмәк, топланмыш мәһсулу тәрәзидә чәкмәк вә гејдә алмаг, мәһсулдарлығы һесабламаг вә с. бачарыглар) үзрә шакирдләрә билик вермәк, бачарыглар ашыламаг. Биткиләрдән вә мәһсул нүмунәләриндән экспонатлар сечмәк, гајдаја салмаг, етикет јазмаг вә с. шакирдләрә өјрәтмәк.

2-чи мәшғәлә. Чохиллик чичәк-декоратив биткиләрә гуллул етмәк, колу һиссәләрә бөлмәклә онлары чохалтмаг—2 саат.

Мәгсәд. Чохиллик бәзәк биткиләринә гуллул (күбрә һазырламаг вә вермәк, торпагы јумшалтмаг вә с.) үзрә биликләри дәринләшдирмәк вә бу саһәдәки бачарыглары инкишаф етдирмәк. Шакирдләрә бәзәк битки колларыны көвдә һиссәләри илә чохалтмаг бачарыглары ашыламаг.

3-чү мәшғәлә. Мејвә ағачлары вә киләмејвә колларыны ғыша һазыр-

ламаг, синфә мәхсус ләкдә бечәрилмәси апармаг—2 саат.

Мәгсәд. Мејвә ағачларының саһәсиндә вә будагларындакы ағачгабуллары топарыб атмаг, киләмејвә рафы даирәјә вә киләмејвә биткиләринин чәркәараларына вермәк, чәркәараларыны бәзәк киләмејвә вә декоратив коллар вә мак үзрә шакирдләрин билик вә бачарыгларыны инкишаф етдирмәк. Онларын синфә мәхсус (еләчә дә биринчи синфин ләкиндә) ләкдә вермәк, күбрәләмәк үзрә ағач иштиракыны, практик бачарыглар газанмаларыны (газанылмыш бачарыгларын формалашдырылмасын) тәшкил етмәк.

ЈАЗ ИШЛӘРИ (10 саат)

4-чү мәшғәлә. Отаг биткиләрин башга јерә (дибчәкләрә, ләкдә вә с.) көчүрүлмәси, бичләр вә көвдә вә салари илә чохалдылмасы; тарла вә декоратив битки топланмасының чүчәрмә габилијјәтини мәшғәләдә мугајисә сајда топланмачүчәрмәк үчүн гојулур. Дәрсәлар вахтда исә чүчәрмә вәзирә јохланыр вә чүчәрмә фаизи вәзирә јохланылмасы — 2 саат.

Мәгсәд. Отаг биткиләринә дибчәкләрә, мәктәбјаны саһәдәкы көчүрмәк (бу заман көкләри вәзирә ләнмәсинә јол верилмәмәк), бичләри ана биткидән ағачлар (үзәриндә көкләр олмаг шәрәити) вә әкмәк, көвдәдән чиликләр вә мак вә көк багламаг үчүн сәлмәк торпага басдырмаг бачарыгларын инкишаф етдирмәк. Тохумларын чүчәрмә габилијјәтини јохланмаларыны шакирдләрә өјрәтмәк.

5-чи мәшғәлә. Тәрәвәз, чичәк-декоратив битки шитилләринин вәзирә јешикләрдә (јахуд да торпагы) бечәрилмәси—2 саат.

Мәгсәд. Кичик јешикләрдә торпаг гарышыгы (пејинлә) вәзирә маг, ораја тәрәвәз (помидор, ләм, бадымчан) вә чичәк-декоратив битки (хризантема, герань, ләлә вә с.) тохумлары сәлмәк вәзирә сувармаг вә исти етмәк.

шәһәндә) јерләшдирмәк үзрә шәһәндә биләк вә бачарыгла-
рыны инкишаф етдирмәк.

4-чү мәшгәлә. Синфа мәхсус дәк-
тә (еләчә дә биринчи синфин дә-
кәтә), коллексија саһәсиндә, чи-
чәкликдә торпагы јаз сәпини вә
акин үчүн һазырламаг—2 саат

Мәгсәд. Ләкдән битки галыгла-
рыны тәмизләмәк, белләмәк, тор-
пагы вә минерал күбрәләр
шәһәндә, ләкин формаја сал-
маг, мејвә ағачларынын көвдә эт-
дирмәк, белләмәк, киләмејвә кол-
лексија әкилмәш саһәдә чәркә арала-
рыны јумшалтмаг үзрә биләк вә
бачарыглары мөһкәмләндирмәк, ин-
кишаф етдирмәк.

5-чү мәшгәлә. Коллексија саһә-
синдә вә чичәкликдә тохумларын
сәләмәси, биткиләрин әкилмәси,
тәчрүбәләрин гојулмасы вә дикәр
шәһәндә ишләри—2 саат.

Мәгсәд. Саһәдә тохум әкмәк, бит-
ки әкмәк, тәчрүбәләр гојмаг, бача-
рыгларыны инкишаф етдирмәк.
Биткилик чичәк-декоратив битки-
ләрдә јаз гуллуғу (торпагы јумшалт-
маг, алава гита вермәк вә с.) етмәк,
һиссәләрә бөлмәклә чоһалтмаг,
ағач бағламыш чидикләри данми је-
рәдә көчүрмәк вә с. даир шакирд-
ләрин биләк вә бачарыгларыны
формалашдырмаг.

6-чү мәшгәлә. (Биткиләрә сонра-
да гуллуғу (еләчә дә јайда), тәчрү-
бәләр үзәриндә мүшаһидәләр вә с.
ардәнкәнар вахтларда апары-
лар) Колхозда (ја да совхозда
торпагы бечәрмә, сәпини вә акин иш-
ләрини механикләшдирилмәси илә
ағачшылығ үчүн экскурсија—2 саат

Мәгсәд. Колхоз (ја да совхоз)
шәһәндә ишләрини механик-
ләшдирилмәсини шакирдләрә көс-
тәрмәк, механикләшдирмәнин үстүн
шәһәндә ояларә баша салмаг.
Әкәр мәктабин јерләшдији әразидә
ағач тәсәррүфатда биткиләр өртүлү
шәһәндә (оранжереја тәсәррүфа-
ты) бечәрилирсә, шакирдләри һә-

мин шәһәнтә дә таныш етмәк ва-
чинбдир.

Бу планлашдырма тәхмини ол-
магла, мөәллимин јарадычы фәа-
лијјәтини мөһдудлашдырмаг мәгсә-
ди дашымыр. Мөәллим ләзым кә-
ләрсә, програм материалларыны
өзү дә планлашдыра биләр.
Ләкин планлашдырма заманы аша-
ғыдакылар нәзәрә алынмалыдыр.

Мәшгәләләр пәјызда вә јазда ке-
чирилир. Истәр кәнд тәсәррүфаты вә
истәрсә дә дикәр әмәк нөвләри үзрә
мәшгәләләр гоша дәрс саатында
(90 дәгигә) кечирилир. Чүнки мәш-
гәләләрдә шакирдләр һәм нәзәри
биләкләр алып, һәм дә бу вә ја
дикәр әмәк просесиндә иштирак
едир, ичтимаи-фајдалы иш көрүр,
мүвафиг әмәли бачарығ вә әрдәш-
ләр газанырлар.

Әмәк мәшгәләсинин биринчи һис-
сәси (нәзәри биләк верән һиссәси)
аз вахт апарыр (20—25 дәгигә),
галан вахтын һамысы (60—65 дә-
гигәси) практик тапшырыгларын
һәллинә, әмәли бачарыгларын фор-
малашдырылмасына вә мәшгәләнин
јекунлашдырылмасына һәср еди-
лир. Икинчи һиссәдә һәр бир ша-
кирд мангасы, билаваситә мөһсул-
дар әмәклә иштирак едир, әмәк ба-
чарыглары газанырлар.

Демәк, һәр бир әмәк мәшгәләси
ики һиссәдән: нәзәри һиссә вә била-
васитә, әмәк просесиндән ибарәтдир.
Нәзәри һиссә—көрүләчәк ишин ел-
ми асасларынын өјрәнилмәсинә,
әмәк пријомларынын көстәрилмәси-
нә (нүмајиш етдирилмәсинә) хид-
мәт едир. Әмәк просесиндә исә ша-
кирдләр ичтимаи-фајдалы иш кө-
рүр, бачарыглар газаныр, мадди-
не мәтләр истәһсал едирләр. Кө-
рүндүју кимн, әмәк мәшгәләсинин
гурулушу вә мәгсәди, онун гоша
саатда апарылмасыны тәләб едир.

Мәшгәләләрдә әмәк пријомлары
көстәрилмәли, тәкрарланмалы, ша-
кирдләрин, билаваситә мөһсулдар
әмәклә иштиракы тәмин едилмәли-
дир.

Әмәк мәшгәләсинин практик һис-
сәсиндә шакирдләр мангаларла

мүвафиг эмәк тапшырыгыны јери-
нә јетирирләр. Бу процес дә, биле-
раситә мұәллимин назарәти вә рәһ-
барлији алтында давам едир. Бу
заман бә'ән тәк-тәк шакирд, бә'ән
дә шакирдләрни мұәјјән һиссәси
әмәк пријомларыны тәтбигиндә
сәһвә јол верирләр. Белә һалларда
мұәллим шакирдләрн тәлиматлан-
дырмалыдыр.

Тәк-тәк шакирдләр нөгсәна јол
вердикдә фәрди тәлимат тәтбиг
олунур: мәсәлән, алағларла мұба-
ризә заманы тәк-тәк шакирд сүрү-
нән чајыры (гәддар алағ биткисин-
дир) торпагдан көкләри илә бир-
ликдә чыхармырса, јахуд да ғыры-
лан һиссәләрини торпаг сәтһиндә
гојурса, мұәллим һәмни шакирдләр-
рә фәрди јанашыр вә онлары ба-
ша салыр ки, белә алағлары көкүм-
сов көвдәләри илә бирликдә чыхар-
мағ вә ғырынтыларыны торпаг сәт-
һинә төкмәмәк лазымдыр. Чајырын
кичик бир һиссәси торпагда галар-
са, јахуд да јерни үзәринә дүшәрсә,
чүчәрәр вә јени алағлар әмәлә
кәлар вә с.

Кәстәрилән нөгсәна шакирдләр
әксәријјәти (јахуд да бир нөгсә-
јол вермиш оларса, бу заман мұә-
лим иши дајандырыр, чарн тә-
мата башлајыр. Јәни шакирдләр
коллектив шәкилдә баша салыр,
сонра ишин давам етдирилмәсә,
ичазә верир.

Мә'лум олдуғу ки, кәнд тәс-
руфаты үзрә һәр бир әмәк мәс-
синдә мұәјјән аләтләрден (мәс-
дырмығ, сучиләјән, кәтмән, рә-
ка, тәрәзи вә с.) истифада олунур.
Иш процесиндә бу аләтләр мұәј-
гәдәр буланыр, онлары тәмизләнир
вә сәлигә илә јеринә јыгмағ ла-
зымдыр. Она көрә дә әмәк дәрси-
сонунда јекун мұсаһибәсә кечир-
лир вә аләтләрни тәмизләниб јер-
нә јығылмасы үчүн 4—5 дә-
вахт сахланыр.

Јекун мұсаһибәси—мәшғалә-
јекун вурмағ, өјрәнилмиш бил-
үмүмиләшдирмәк вә мұвафиг
чә чыхармағ мәсәдилә кечир-
Нәһәјәт, аләтләр тәмизләнир вә
ринә јығылыр.

ШАКИРДЛӘРИН СИНИФ ВӘ ЕВ МҮСТӘГИЛ ИШЛӘРИНИН ӘЛАГӘ ФОРМАЛАРЫ

М. ИСМИХАНОВ

педагожи елмләр намизәди, досент

Ибтидан тәлимдә билик, бачарығ
вә вәрдиниләрни мөһкәмлији ша-
кирдләрн дәрсдәки вә евләк иш-
ләрини дүзкүн уэлашдырмагдан чох
асылыдыр. Мәктәб тәчрүбәсиндә
бу сәһвәдә тәсадүф едилән әсас нөг-
сәһи һәмни ики иш арасында ала-
гәһни биртәрәфли олмасыдыр. Чох
вахт синиф иши ев тапшырыгына
хидмәт едир, дәрсә материал верән
ев тапшырығларына исә чох аз
јер ајрылыр. I—III синифләрдә мұ-
шаһидә етдијимиз әллидән чох
дәрсин јалныз алтысында нөзбәти
дәрсин материалы илә бағлы олан
ев тапшырығларына тәсадүф етдик.

Мәктәб тәчрүбәсиндә шакирд-
рин синиф вә ев ишләрини
тәлиф әләгә нөвләриндән истифа-
олунур. Бунлары ашағыдакы
групплашдырмағ олар: 1. Дәрс-
рәнилмиш билик, бачарығ вә
ишләр елдә мөһкәмләндирилән
дәриләшдирилир. 2. Дәрсдә
олунан иш елдә давам етдирил-
3. Дәрсдә коллектив тапшырығ-
ичра едилир, елдә исә фәрди
шырығлар үзәриндә чалыш-
4. Ев тапшырығлары шакирдләр
дәрсдә јени билији мәннәмә-
һазырлајыр. 5. Әввәлләр кеч-
биликләр елдә тәкрарланыр.

тәккәрикләнгән материалда истинад
еделер.

Кәстәрилән илк үч әләгә нөвүндә
иш ев тапшырыглары үчүн
материал верир. дәрсдә кечиләнләр
тапшырыгларында мөһкәмлә-
неләр. Сон ики әләгә нөвүндә
ев тапшырыглары дәрс үчүн
материал верир, дәрсә көмәк едир.

Дәрсдә өйрәнилән материалын ев
тапшырыглары васитәсилә мөһкәм-
ләрилмәси формасы ибтидан
тәлимдә бөйүк јер тутур. Шакирд-
лар дәрсдә кечилмиш мәтнләри ев
дәрсликдән охујуб тәккәрикләй-
р. Бу иш даһа чох ана дили
(араб), рус дили, тәбиәтшүнас-
ләр дәрсләриндә, гисмән исә Азәр-
бајҗан дили вә ријазиијат дәрслә-
риндә (кечилән гәјдаларын охуну-
ш) тәтбиг олуур. Синифдә тә-
лим олуномуш материалын евдә
тәдәри мәтн үзәриндә шакирдләр
мүстәгил иш илә әләгәләнди-
рилмәдә јакшы нәтичә верир. Мә-
сәлән, мәтнин планын тутмаг, һис-
сәләр бөлмәк вә һиссәләрә баш-
лар вермәк, суаллара җаваб
вермәк, мәтндәки әсас фикри тап-
маг, мәтн јығҗам нағыл етмәк,
мәтн мәзмунуну өз сөзләри илә
сөйләшмәк вә с.

Ибтидан тәлимдә ев тапшырыг-
ларынын бир чоху кечилән гәјда-
лар тәтбигинә анддир. Белә тап-
шырыглар Азәрбајҗан дили (грам-
матика) вә ријазиијат дәрсләриндә
иш јер тутур. Фәннин хүсусиијә-
тиән, дәрсин мәгсәд вә мәзмунун-
да асылы олараг евә мүхтәлиф
тапшырыглар верилә биләр. Азәр-
бајҗан дилиндән кечилән гәјданын
тәтбигинә анд мүхтәлиф мәгсәдли
мәдәрикәчүрмә јазылары ичра ет-
дирмәк, гәјдаја анд ифадә вә чүм-
ләләр гурдурмаг, шакирдләрә өз-
ләриндән вә ја верилмиш мәтндән
гәјдаја анд мисаллар тапдырмаг,
грамматик тәһлил, грамматик ифа-
дә вә ишшәлар кимн җалышмалар
тапшырыгларынын әсас мәзмуну
тәшкил едир.

Ријазиијатдан кечилән гәјдаја
анд шакирдләрин синифдәкинә ох-
шар мәсәлә вә мисаллар һәлл ет-

мәси, мүстәгил мәсәләләр гурмасы
евә тапшырылыр.

Евә верилмиш җалышмалары си-
нифдә ичра олунамлардан фәргли
гурмаг мүһүм шәртдир. Бунун үчүн
ев тапшырыгларына јенилик үнсүр-
ләри дахил етмәк ләзымдыр. Ша-
кирдләрин өзләриндән кечилән гәј-
даја анд фактлар вә мисаллар тап-
малары, гәјданы јени шәрантә тәт-
биг етмәләри бу чәһәтдән фәјда-
лыдыр.

Јенилик үнсүрлү тапшырыглара
данр бир нечә факты нәзәрдән ке-
чирәк. III синифдә Азәрбајҗан ди-
линдән «Баш вә икинчи дәрәҗәли
үзвләр» мөвзусу илә әләгәдар ша-
кирдләр дәрсдә верилмиш чүмләләр
ри баш вә икинчи дәрәҗәли үзвлә-
рә көрә гурулашдырмаг, мүстәгил
чүмләләр гурмаг, чүмләләри тәһлил
етмәк кимн җалышмалары ичра
едирләр. Евә исә белә бир тапшы-
рыг верилир: јәј тәтбили һаггында
үч чүмлә (нәгли, суал, индә чүм-
ләси) гуруб јазын. Чүмләләрдә хә-
бәрин алтындан бир, мүбтәданын
алтындан ики хәтт чәкин.

Ријазиијатдан I синифдә «Әдәдин
үстүнә чәми кәлмәк» мөвзусунда
кечилән дәрсдә шакирдләр гәјдаја
анд мүхтәлиф үсулларла мәсәлә вә
мисаллар һәлл едирләр. 5-чи җа-
лышма (мәсәлә) мүәллимин ишти-
ракы илә дүзәлдилиб һәлл едилир.
Евә исә һәмин мәсәләни башга
үсулла һәлл етмәк тапшырылыр.

Јенилик үнсүрләри ев тапшырыг-
ларынын марағлы едир. Ләкин бу
үнсүрләр дигтәтлә сечилмәдикдә ев
тапшырыгларынын җәтдиләшдирә би-
ләр. Тәчрүбә көстәрир ки, ев тап-
шырыглары синифдә ичра олуномуш
җалышмалардан чилди фәргләнлик-
дә шакирдләр ев тапшырыгларынын
кәјфијәтсиз вә ја јанлыш ичра
едирләр. Бақыдакы 44 нөмрәли мәк-
тәбин паралел III синифләриндә
ријазиијатдан «Аллы әдәдләрин
биррәгәмли әдәдә бөлүнмәси» мөв-
зусунда кечилән дәрсдә ејни мәз-
мунда мәсәлә вә мисаллар (511,
513, 515) ичра едилдији һалда, ев
тапшырыгларынын мәзмуну мүх-
тәлиф олмушдур. III а синифиндә,
III б вә II в синифләриндән фәргли

олараг, ев тапшырыгларына јенилик үнсүрлери (мүрөккөб адлы әдәлләрин садә адлы әдәлләрә бөлүмәсинә анд мисаллар) дахил едилмишдир.

Нөвбәти дәрсдә ев тапшырыгларынын јохланмасы кәстәрди ки, өз сәвијјәсинә кәрә дикәр ики синифдән үстүн олмасына бахмајараг, III синифиндә ев тапшырыглары паралел синифләрдә олдуғундан ашағы сәвијјәдә јеринә јетирилмишдир: бу синифдә тапшырыгы јанлыш ичра едән шакирдләрин сәјы о бири синифдәкиләрдән 1—1,5 ләфә чох олмушдур. Бу һал ев тапшырыгларынын «јепилик» үнсүрлери һесабына мәзмунча чәтинләшмәси вә шакирдләрин дәрсдә бу тапшырыглара јахшы һазырлашдырылмамасы илә изаһ едилә биләр.

Ибтидан тәлимдә ев тапшырыгларынын бир гисми дәрсдәки ишин давам киими өзүнү кәстәрир. Белә тапшырыглар синифдәки ишин нөвбәти мәрһаләсини тәшкил едир. Мәсәлән, аня дилиндән (гирәәтдән) дәрсдә мәтн охунулуб тәһлил едилр, план тәртиб олунур. Евә исә мәтн план үзрә јығчам данышмаг тапшырылыр.

Ријазиијатдан дәрсдә арашдырылмыш мәсәләнин һәлли евдә давам етдирилр; јахуд синифдә мәсәлә һәлл олунур, онун јохланмасы иши евә тапшырылыр.

Тәбиәтшүнаслыг үзрә бу тәбилдән олан тапшырыглара мүшаһидә вә садә тәчрүбәләр эпармаг, кечилдән биликләри јерли фактларла тәتبиг етмәк вә с. дахилдир. Мәсәлән, «Торпағын тәркиби» мөвзусу илә әләгәдәр (III синиф) дәрсликдә тәсвир олунан 1, 2, 4-чү тәчрүбәләр синифдә апарылыр, стакандакы суда гүм вә килин ајрылмасына анд 3-чү тәчрүбә исә евә тапшырылыр.

Синифдәки ишин мәнтиги давам киими тәшкил едән ев тапшырыглары дәрсдә кечилән материалын шүурлу мәнимсәнилмәсинә көмәк едир.

Мәктәб тәчрүбәсиндә шакирдләрин фәрди иши шәклиндә һәјата кечирилән ев тапшырыглары да

мүәјјән јер тутур. Мә'лумдуру дәрсдә кечилән материал буну шакирдләр тәрәфиндән ејни дәрсдә мәнимсәнилмир; бу сәһләләр арасында бөјүк фәрг чарпыр.

Синфә верилән үмуми тапшырыглар мүхтәлиф шакирдләр үчүн мүхтәлиф чәтинликдә олур: гүмәли шакирдләр үчүн асан кәли тапшырыглар зәиф охујанлар үчүн чәтиндир. Ејни синифдә охујан шакирдләр ејни тапшырыгын ичра на мүхтәлиф вахт сәрф елиб, буну мүхтәлиф сәвијјәдә ичра едиләр. Дикәр тәрәфдән, шакирдләр тәлимдә мүхтәлиф чәтинликләргә гаршылашыр, мүхтәлиф сәһләләр јол вериләр. Бу сәһләләр буну дүклә дәрсдә ислаһ етмәк мүмкүн дејилдир. Сәһләләр үзәриндә фәрг иш евдә давам етдирилмәлидир.

Бурадан шакирдләри фәрди тапшырыглары үзәриндә ишләтмәк зарурәти гаршыја чыхыр. Габәтә мүәллимләр ев тапшырыгларын фәрдиләшдирмәјә бөјүк диғат еттириләр. Бу мәгсәдлә мүхтәлиф формалардан истифадә олунур. Гүввәтли шакирдләр үчүн тапшырыгын һәчмини вә чәтинлик сәвијјәсини артырыб, зәиф шакирдләр үчүн исә бир гәдәр азалтмаг һәһдаһа типикдир. Бу һалда мүхтәли сәвијјәли шакирдләр ев тапшырыглары үзәриндә өз гүввәләринә үзгәчәлышмаг имканы газанырлар.

Бә'зән синиф үчүн үмуми тапшырыгла бәрәбәр, тәк-тәк шакирдләр үчүн фәрди тапшырыглар да едилр. Фәрди тапшырыглар, әлвәк шакирдин тәлимдәки сәһләләрә әләгәдәр олур. Мүәллим һәр бәр ушағын билик вә бачарығына кәсирли чәһәтләрә үјгүн ев тапшырыглары үчүн хусуси материал едилр. Мәсәлән, ријазиијатдан сәһләли әдәлләрин топланмасы вә хылмасында сәһләләрә јол верән шакирдә евдә чәлышмаг үчүн кәвафиг фәрди тапшырыглар едилр. Јенә бунун киими, Азәрбајҗан дилиндән к-нын ј-јә кечдији һалда сәһләләр јол верән шакирдләр истигамәтдә дәрсдә апарылаз.

тапшырыглар васитәси илә давам етдирилир вә с.

Без тапшырыглары систематик едән шакирд өз кәсирләрини тәликлә ләгв етмәјә, синфин үмү- сәвијјәсинә чатмаға мүвәффәг- лә. Тәлимдә онун сәһвләри көк- кәмир.

Бүгә гәдәр нәзәрдән кечирилән тапшырыглары дәрсдән сонра синфин ишини бу вә ја ди- гәр формада давамы кими өзүнү кәтәрир. Тәлимдә өз тапшырыгла- рын вәзифәси бунула мәһдуд- кәмир: онлардан бә'ән шакирд- ләри нөвбәти дәрсә һазырламағ- ына илә дә истифадә едилмәли- р.

Шакирдләри јени мөвзуну мә- нәсмәјә һазырлајан өз тапшы- рыглары мәктәб тәчрүбәсиндә аз- ы алса тәтбиг олунур. Јени мөв- зуну өјрәнилмәсинә һәср олунан дәрсдән габағ мұәллим шакирдләри јени мөвзуну һазырламағ мәгсәди- ндән мұәјјән тапшырыглар верир. Без тапшырыглар фәһләрин хүсу- сәтиндән асылы оларағ мұхта- ләфдир. Ана дили—гирәәтдән чәтин- чәтәјән мәтиләрин илк танышығт- ына илә охунмасыны өзә тап- шырмағ олар. Мәсәлә, III синиф- дә «Шир вә түлкү» нағылыны кеч- мәдән габағ мұәллим нағылы өзә- ләкүн, ифадәли охумағы тапшы- рыр. Нөвбәти дәрсдә исе нағылын- ы һәр нечә дәфә охунмасына вахт ити- рәлир; мәти үзәриндә шакирдлә- ри мұхтәлиф мұстәғил иши тәш- қил едилир (план тәртиби, сечмә- лә, әсас фикри мұәјјәнләшдирмәк- тә с.). Беләликлә, мұәллим нағы- ын мәзмун вә идејасынын бүтүн- лүклә дәрсдә мәнимсәнилмәсинә на- ғиз олур.

Азәрбајҗан дилиндән јени мөвзу- ы алағадар верилән өз тапшы- рыглары даһа чох шакирдләрин- ы материаллары үзәриндә мұша- қаләри илә бағлыдыр. II синиф- дә «Исмин чүмләдә дәјишмәси» мөвзусуна һазырлығ мәгсәди илә мұәллим әввәлки дәрсдә гирәәтдән- ы олунмуш «Москва» мәтинидән Мос- кә сөзүнүн бүтүн шәкилләрини

көчүрүб гаршысында суалыны јаз- мағы өзә тапшырыр. Нөвбәти дәрс- дә мұәллим ичра олунмуш өз тап- шырыгларына истинад едәрәк јени мөвзуну шакирдләрини фәаллығы шәраитиндә мәнимсәтмәјә мүвәф- фәг олур.

Дәрсдән әввәл кәлиб, она мате- риал верән тапшырыглардан бири- дә әввәлләр кечилмиш материалла- рын тәкрарланмасына һәср олун- муш өз тапшырыгларыдыр. Белә тәкрар чох вахт јени билијин мәнимсәнилмәсинә хидмәт едир. Азәрбајҗан дилиндән «Кәләчәк за- ман фе'лләрини шәхсләрә көрә дәјишмәси» мөвзусуну (III синиф) кечмәдән габағ мұәллим әввәл өјрәнилмиш идики вә кечмиш за- ман фе'лләрини шәхсләрә көрә дәјишмәси мөвзуларыны тәкрар етмәји, шәхс шәкилчиләрини јада салмағы өзә тапшырыр. Нөвбәти дәрсдә мұәллим тәкрарланан мате- риала әсасланарағ, јени билији мұ- гәјисәли шәкилдә шакирдләрә даһа- ы ахшы мәнимсәдир.

Кечмиш биликләрини тәкрарына һәср олунмуш өз тапшырыглары- ы тәк јени билик верән дәрс типиндә- дәјил, тәкрар, чалышма вә јохла- ма дәрс типләриндә дә тәтбиг еди- лә биләр. Белә ки, тәкрара һәср олуначағ дәрсдән габағ шакирдләр мұәллимни вердији вә ја дәрсликлә олан суаллар үзрә әввәлләр өјрән- дикләри биликләри тәкрар едир, дәрсдә исе тәкрарланан материал- лар системләшдирилир. Чалышма вә јохлама дәрсләриндән габағ дәрсдә тәтбиг едиләчәк вә ја јох- ланылачағ биликләр өз тапшы- рыглары васитәси илә тәкрарла- ныр.

Јухарыда шакирдләрини синиф вә өз тапшырыгларынын дәрслә ала- гәси чохчәһәтли вә гаршылығлы- дыр. Мұәллим һәр бир дәрсин мәг- сәд вә мәзмунундан, шакирдләрини мәнимсәмә сәвијјәсиндән баш- ы едәрәк, көстәрилән алағә нөвләри- ни һәр бириндән истифадә едә би- ләр. Мүрәккәб тә'лим ишини ди- кәр сәһәләриндә олдуғу кими, бу мәсәләдә дә мұәллимдән јарады- чылығ тәләб олунур.

ШАКИРДЛӘРИН КОЛЛЕКТИВЧИЛИК ТӘРБИЈӘСИНДӘ ИЧТИМАИ-ФАЈДАЛЫ ЭМӘЛИН РОЛУ

О. АББАСОВ

Дзәвәчи рајонунун Чараг кәндиңдәки сәккизиллик мәктәбин мүәллимә

Совет адамларында коллективчилик кејфијјәтинин тәрбијә едиlmәси социализм чәмијјәтинин характериндән ирәли кәлән мүнүм тәләбдир. В. И. Ленинни сийәдашы, бөјүк дәвләт хадими Михаил Иванович Калинин коллективчилик тәрбијәсинин әһәмијјәтинә нәзәрә ала-раг дејирди: «Сүбута еһтијач јох-дур ки, коллективчилијин тәтбиғи коммунист тәрбијәсиндә көркәмли јер тутмалыдыр... Чәмијјәтимизин практик һәјәтиндә коллективчи-лик бөјүк рол ојнајыр. Она көрә ки, чәмијјәтимиз коллективчилијә әсәсләныр» (М. И. Калинин. «Кәңч-ләр һаггында», Бақы, 1973-чү ил, сәһ. 175—176).

Мәктәпләримиз вәтән јолунда, халгын, коллективин мәнәфеји јо-лунда һәр чүр фәдакарлыға һазыр олан, достлуг, јолдашлығы гијмәт-ләндирән, коллективин хејринә өз шәхси мәнәфејиндән әл чәкмәји бачаран адамлар тәрбијә едир. Со-вет адамларында кетдикчә даһа артыг ифадә олуан коллективчи-лик һисси ән јүксәк әхлағи кејфиј-јәтләрдән биридир. Әбәс дејил ки, Сов.ИКП-нин Програмында тәбул едиlmиш коммунизм гуручусунун әхлағ кодексиндә «Һәр кәс һамы үчүн, һамы һәр кәс үчүн» принципи коллективчилик тәрбијәсинин башлы-ча вәзифә кими ирәли сүрмүшдүр. Бу вәзифәнин јеринә јетирилмәсин-дә мәктәб мүнүм рол ојнајыр.

Коллективчилик руһунда тәрби-алмыш шакирд өз шәхси мәнәфејини коллективин мәнәфејинә тә-етмәји бачарыр. Белә адам коллек-тивин иши уғрунда фәалијјәт а-зыр олур, коллективин мәнәфејини позулмасы һалларына дөзмүр. Он-нү коллективдән ајры тәсирдә едә билмир. Коллективчилик руһун-да тәрбијә алыб бөјүмүш шакирд јолдашларына гајгыкешлик, мәнә-банлыг ләзим оlanda онларын көмәјини әсиркәмәмәк вә тәләб-лыг кими мүсбәт әхлағи кејфиј-ләр өзүнә јер тутур. Лакин коллек-тивчилик совет адамларында бә-дән-бирә, өз-өзүнә јаранмыр. Адам-ларда бу кејфијјәти кичик јаш-рындан тәрбијә етмәк ләзимдир.

Шакирдләрдә коллективчи-һисси тәрбијә етмәкдә бир сә-үсуллардан: тәлимни тәрбијә ет-чи тәсириндән, ојунлардан, ескер-сијалардан, кәзинтиләрдән вә с.-и истифадә едилир. Лакин тәрби-ләр көстәрир ки, коллективчилик тәрбијәсиндә шакирдләрин башлы-ичтимаи фәјдалы әмәкдә ишти-етмәләри даһа артыг тәсир әт-ликдир.

Бирлидә һәјатә кечирилән ичти-маи-фәјдалы әмәк просесиндә ша-кирдләр мүәјјән иши көрүб баш-чатдырмаг үчүн бир-бирләри коллектив алағәдә олурлар. Бу вахт онлар бир-бирләринә әмәк едир, биринин башладығы иш ә-кәрләри давам етдирирләр. Ичти-

лини алмышдыр. Шакирдләр асуде вахтларында өз јаш вә күчләринә ујғун ишләрдә чалышырлар. Бу ишдә ибтидан синиф шакирдләринин дә өз пәјлары вардыр. Белә ишләрдән бири пәјыз ајларында бағдакы көрпә ағачлары кәмиричиләрдән вә сојугдан горуаг үчүн онларын көвдәсинин сарынамасыдыр. Бу иши көрмәк үчүн ибтидан синиф шакирдләри дәсталәрә бөлүлүр вә һәр дәстәјә бир чәркә ағачын көвдәсини сарымаг тапшырылыр. Ағачларын сарынамасы үч мәрһәләдән кечир: ағачы бүрүмәк үчүн күләш кәтирмәк, күләш ағача бүрүмәк вә үстүндән иплә сарымаг. Бу иши көрүлмә үсулу, јухарыда дејилдији кими, илк дәфә әтрафлы изаһ едилир. Сонра исә садәмә олараг «бу күн ағачларын көвдәсини сарымага кедәчәјик» демәклә кифәјәтләнирик. һансы иши кимин көрәчәјини исә бу ишә рәһбәрлик үчүн ајрылмыш шакирд мүәјјәнләшдирир.

Биз чалышырыг ки, ишә рәһбәрлик еләмәк шакирд һәмнишә ејни адам олмасын. Ејни заманда шакирдләрин көрдүкләри иши дә тез-тез дәјишдиририк. Белә ки, јарым сәат күләш кәтирмәклә мәшғул олан шакирд сонра күләш ағача сарыјыр. Башга вахт исә коллективә рәһбәрлик едир.

Биз тәкчә ағач көвдәси сарыјанда дејил, башга ичтиман-фајдалы әмәк тәдбирләри јеринә јетирәндә дә шакирдләр арасында вәзифә бөлкүсүнү мувафиг шәкилдә дәјишир, ишдә рәһкәрәнклик јаратмаға чалышырыг. Бу вахт шакирд коллективдә мүхтәлиф вәзифәләри ичрә едир, онда чохсаһәли иш вәрдишләри јараныр ки, бу да мәктәпләримиз гаршысында дуран тәләпләрдән биринә—һәртәрәfli ички-шаф етмиш, кениш профилли вәтәндашлар һазырламаг тәләбинә тамамилә мувафигдир. Иш просесиндә вәзифәләрин дәјишдирилмәси әввәл рәһбәрлик едиб, көстәриш верән шакирдин ичрәчәјә, тапшырыглара әмәл едән шәхсә чеврилмәсинә имкан верир. Ичтиман-фајдалы әмәјин белә тәшкили шакирд-

ләрдә коллективә мәһәббәти артырыр, онларда мүхтәлиф ишчилек вәрдишләри, коллективчлик етмәк, онун сәрәһкәрәјинә јетирмәк, коллективчлик етмәк, коллективләрарасы вә коллективдахили јарышлар етмәк вә с. кәјфијәтләр артырыр. Шүбһәсиз, ағачы чәкилән коллективчлик вәрдишләрини артырырларда јалныз о заман јетирә олар ки, шакирд коллективчлик мәғсәд угрунда мүбаризә етсін. Белә мәғсәд исә илк ишдә рәһбәрлик ман-фајдалы әмәк заманына чыхыр.

Ичтиман-фајдалы әмәк заман иштирак едән шакирдләри III вә даһа јухары синифләрдә дугча онларда коллективчлик улијјәт һисси артыр. Әкә I синиф шакирд јолдашынын «Биз сарынамасына етираз етмиргә» II синифләрдә белә һалда «Биз шакирд јолдашлары тәрәфләндәшилир».

Коллектив ишин ичрәсини чүр һавәслә гошулан шакирдләри кәтичәсинин јолдашларына иш хејри көрдүклә, јолдашларына һәмин иши јүксәк гүјүмдә ишләрини һисс етдикдә, бу ишдә иш сајыны артырмаға чалышырыг. Беләликлә, ичтиман-фајдалы әмәклә ардыңыл иштирак вәрдиш һалына дүшүр. Буну шакирдлә коллективчлик вәрдишләри тәрбијә олунур.

Бир вахт II синиф шакирдләри әввәлләр коллектив тәдбирләри кәнар гачырды. Буну ишдә олараг өз күчүнә ујғун ишләри хәрактерли ичтиман-фајдалы ишдә иштирак етмәси. Буну үчүн мүәллим вә јолдашлары бир нечә дәфә «саг ел» ишдә онда коллектив тәдбирләри ојатды. Инди Б. јухары синифләрдә о даһа төшәккүр хәтирә коллектив тәдбирләрә вәрдиш үчүн бу ишләрдә чалышыр.

Ичтиман-фајдалы әмәк заман шакирдләрдә коллективчлик ичтиман доғурмаг вәчиблир. Буну

...шәһәрә чәлб едилмәлидир-
...шәһәр һәмни иши тәкба-
...жәтирмәјин чәтинлији-
...шәһәр, баша дүшәүнләр ки,
...үчүн чәх ағыр олан ишин
...коллектив асанлыгла

...кәстәрир ки, ичти-
...эмәкдә иштирак ет-
...аз иштирак едән ша-
...коллективни гүјмәтләндирмәк-
...ишин хејрини нзаһ ет-
...чилилик чәкир. Ичтиман-
...эмәкдә мүнтәзәм иштирак
...ишәкдә исә коллективчилијин
...баша дүшүр. Дедик-
...мәктәбимизин ибтидан
...апардығымыз шифа-
...бар даһа сүбүт едир. Бу
...иштирак едән шакирдләр
...чилилик надир?» «Сиз кол-
...ишин әһәмијјәтини нәдә
...?» суалларына өз сөз-

ләри илә (өз дүнијәкөрүш вә билих
сәвијјәләринә ујғун) әсасән дүзкүн
чаваб вердиләр. Бу чаваблар кәс-
тәрди ки, шакирдләр өзләри билә-
васитә эмәкдә иштирак едәркән
коллектив ишин тәкбашына көрү-
лән ишдән даһа тез, даһа асанлыг-
ла, һәм дә даһа кәјфијјәтли ичра
олундугуну көрмүш вә буна инан-
мышлар. Бу инам исә шакирд-
ләрин тәрбијәсинә хејли тәсир
едир. Буна көрә дә шакирдләрин
коллективчилиик тәрбијәсиндә ич-
тиман-фајдалы әмәјин ролу даим
диггәт мәркәзиндә сахланылмалы-
дыр. Шакирдләри һәлә ибтидан
синифләрдә охудуглары дөврдән
башлајараг мүнтәзәм сурәтдә јаш
вә күчләринә ујғун коллектив ха-
рактерли ичтиман-фајдалы әмәјә
чәлб етмәк вачибдир. Бу вахт әмә-
јин коллективчилиик тәрбијәсинә
тәсириндән сәмәрәли истифадә
едилмәлидир.

СУАЛЛАРА ЧАВАБ

Сул. Јохлама јазы ишинә верилән гүјмәтләр журналда нечә гејд
едилмишдир?

С. ШИРИНОВ

(Агчабәди)

Чаваб. Һәр бир јохлама јазы ишиндә јохлама имлаја верилмиш гүј-
мәтләр журнала көчүрүлмәлидир.

Сул. Синиф журналында «Синифдәихарич гираәтин учоту» сәһифә-
ләрдә кәләр гејд едилмәлидир?

С. САДЫГОВ

(Ордубад)

Чаваб. Ики һәфтә әрзиндә шакирдләрә төвсијә олунмуш вә синиф-
ләрдә иштирак едилән мәчбури әдәбијјәтин адлары һәмни сәһифәдә гејд
едилмиш, шакирдләрин фәалијјәти гүјмәтләндирилмәлидир.

Сул. III синифдә Азәрбајчан дилиндән планлашдырмада «Сај» нә-
рәс кәләрдә тутулмаммышдыр?

ГАЛЫБОВ

(Нахчыван),

М. СУЛТАНОВ

(Губа рајону)

Чаваб. III синиф үчүн Азәрбајчан дили програмы јүнкүлләшдири-
лән бир нечә мөвзу, о чүмләдән «Сај» ихтисар едилмишдир.

Сул. I синифдә ифадәнин һансы нөвүндән истифадә олунмалыдыр?

М. ТАРЫВЕРДИЈЕВ

(Ләнкәран рајону)

Чаваб. Өјрәдичи.

«УШАГ БАҖЧАСЫНДА ТӘРБИЈӘ ПРОГРАМЫНА ДАҖ МЕТОДИК КӨСТӘРИШЛӘР

ИДМАН

Ушаг баҗчасында физики тәрбијә ушагларын сағламлығын горумасы вә мөһкәмләндирмәји, ушаг организмнин функцијаларын текмилләшдирмәји вә онун физики инкишафын мөкәммәл олмасын нәзәрә тутур. О, мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын һәрәкәт вәрдишләрин вә бачарыгларын физики кејфијјәтләринин вахтында тәшәккүл етмәсинә; ушага мұафиг һәрәкәт фәалијјәтинин мұхтәлиф нөвләринә онларда марағын инкишаф етдирилмәсинә, шәхсијјәтин мұсбәт әхлағи-иради кејфијјәтләринин тәрбијә олунмасына јөнәлдилмишдир («Ушаг баҗчасында тәрбијә програмы», Бақы, 1973, сәһ. 4).

Бу вәзифәләрин һәлли үчүн ушаг баҗчасында мұнафиг кикијеник шәрант јарадылмалы, күн режими, там кејфијјәтли јемәк, ушагларын һавада лазымы гәдәр олмалары дүзкүн тәшкил едилмәли, мөһкәмләндиричи тәдбирләр апарылмалыдыр.

Физики тәрбијәнин әсас вәзифәләри: ушагларын һәјатынын горумасы вә сағламлығын мөһкәмләндирилмәси, физики габилијјәтин (чәллик, сүр'әтлик, давамлылығ), инкишафы, әхлағи кејфијјәтләрин вә характерин иради әләмәтләринин формалашмасы, кикијеник адәт вә вәрдишләрин тәрбијә едилмәси — буларын һамысы ушагларын ушаг баҗчасындакы бүтүн һәјаты процесиндә һәлл едилр.

Ушагларын һәрәкәтләринин инкишафы идман мәшгәләләриндә,

сәһәр кимнастикасында, ојунларда, идман әләнчәләриндә, мусиги мәшгәләләриндә апарылыр.

Ушагларда јерини, јүртә, панма, тулланма, дырманма кәтләринин формалашдырыла үзрә әсас иш идман мәшгәләлә апарылыр.

Ушаглар једди јаша дүзкүн, ритмик вә јүнкүл јүјүрмәли; јериндән јүјүрмәли, ајағыны јердә көтүрүб, јүјүрмәккә бу дырмалы; јерә јүнкүл дүзкүн чармалы; тулламанын, дырманманын мұхтәлиф истифадә етмәли; мұхтәлиф настик мұмарисәләри дүзкүн нә јетирмәли; бир сыра дәнчә нөвләринин мәнимсәјәчәкләри. Ушагларда әпәрәклик, чәллик, рәкәтләриндә әләгәләндирә, зинәт вә сәһәјә бәләдлик инкишаф етмиш олмалыдыр. Булар физики мұмарисәләри әјани нұмунәләр әсасында тапшырылан һәрәкәт истифадә сахламагла сөзлү кәстәришләринә јетирмәлидирләр. Бу олан ушаглар мұрәккәб сија үзрә бир нечә һәрәкәт чылығыны јадла сахламаглар.

Һәр бир јаш групу ушагларын мәнимсәјәчәкләри һәрәкәт баҗчаларыннын вә вәрдишләрин «Ушаг баҗчасында тәрбијә програмы»нда мұәјјән едилмишдир.

Мәктәбәгәдәр мұмарисәләри ушагларә һәрәкәтләрин кил өјрәдилмәсиндә әсас фәһмәлә.

Бир группа һәфтәдә икн дәфә кечи-
дман мәшғәләләридир.

Беринчи кичик группа идман
мәшғәләләри жарымгруппара, икин-
чи кичик, орта, бөјүк вә мәктәбә һа-
зирлыг группарында исә бүтүн
мәшғәләрда ејни вахтда апарылыр.
Бүтүн мүәјјән системлә, онларын
хүсусијјәтләринә мувафиг, мәз-
гүл тәдричи вә ардычыл мүрәк-
кәбләшмәси јолу илә кедир.

Бүтүн группарда мәшғәләләр үч
һиссәдән ибарәт олмалыдыр: баш-
лангыч, әсас, бир дә сон һиссә.

Мәшғәләнин һәр бир һиссәсиндә
тәрбијәдичи, тәрбијәдичи вә сағ-
ландырычы вәзиғәләр олмалы-
дыр. Башлангыч һиссәдә мүхтәлиф
јериш вә јүрүш (апарычынын
ләшмәсилә көстәрилән истиға-
лә дәнмәк, дағыныг һалда јү-
рүш, дабаны үстә, пәнчәси үс-
тә јерә узадылмыш галын гәјтан
үстә вә с. јериш), чәркәјә дүзүлмә
вә јенидән дүзүлмә мүмарисәләри
сәләшдирмаг олар.

Башлангыч һиссәдән
мәгсәд ушаглаары тәшкил ет-
мәк, онларын диггәтини чәмләш-
тирмәк, мараг вә емоционал әһва-
зруһијјә јаратмаг, ушаг организ-
мин мәшғәләнин о бири һиссәсин-
дә даһа мүрәккәб мүмарисәләри вә
сүр'әтлн иши јеринә јетирмәјә һа-
зирламагдан ибарәтдир. Тәрбијәчи
ушаглаара дүзкүн јериш, јүрүш өј-
дир, онларын гамәтинә, көвдәнин,
ишин вәзијјәтинә, гол, гыч һәрә-
кәтләринин алағәләндирилмәсинә,
ишләрнын јүнкүллүјүнә нәзарәт
едир.

Кичик группа башлангыч һиссә-
син мүддәти 3—4 дәгигә, орта, бө-
јүк вә мәктәбә һазырлыг группа-
сында исә 5—6 дәгигә олмалыдыр.

Әсас һиссә үмуми икишаф-
етдиричи мүмарисәләрдән вә һәрә-
кәтлн ојунлардан ибарәтдир. Мәш-
ғәләләрин бу һиссәсинин мүддәти
кичик группарда 10—15 дәгигә, бө-
јүк группарда исә 15—20 дәгигәдир.

Үмумикишафетдиричи мүмарис-
әләр кичик идман вәсәнтләри илә
(бәјраглар, лентләр, гәјтан, чәм-
ләрләр) апарылыр. Үмумикишаф-
етдиричи мүмарисәләри мүхтәлиф

чыхыш вәзијјәтиндә вермәк олар:
ајагүстә, отураг вә узанмыш вәзиј-
јәтдә. Булары белә ардычыллыгла
апармаг лазымдыр: әввәл чијин
әзәләләри, сонра гарын вә гыч әзә-
ләләри, ахырда күрәк әзәләләри
үчүн мүмарисәләр вермәк.

Ушаглаара әсас һәрәкәтләр өјрә-
дилир, буларда даһа мүрәккәб һәр-
рәкәтләрин дүзкүн јеринә јети-
рилмәси вәрдишләри — мүхтәлиф
нөв һоппанма, тулланма, сүрүнмә,
үстдән ашма, арасындан кечмә,
дырманма, еләчә дә мувазинәти
сахламаг мүмарисәләри формалаш-
дырылыр.

Бу һәрәкәтләр алағәләндирилмә-
синә көрә мүрәккәбдир, һәмнин һәр-
рәкәтләр ушаглардан бөјүк гүввә,
тәрбијәчиләрдән исә көмәк тәләб
едир.

Мәшғәләнин әсас һиссәси һәрә-
кәтлн ојунда гуртарыр. Бүтүн ушаг-
ларын ојунда иштиракы зәруридир.
Јени ојуну башламаздан әввәл онун
мәзмунуну, гәјдасыны ајдын вә гы-
са сөјләмәк лазымдыр.

Илин әввәлиндә икинчи группа
мәшғәләләрин әсас һиссәсинин мәз-
муну бир гәдәр дәјишә биләр. Бир
мәшғәләјә үмуми икишафетдири-
чи вә әсас һәрәкәтләри дахил ет-
мәк зәрури дејил. Онлар ајры-ајры
мәшғәләләрдә нөвбәләшдирилә би-
ләр. Бу, ушаглаары һәр һансы бир
һәрәкәт вәрдишләринин мүмарисә ет-
дирмәјә имкан верир.

Сон һиссәдә тәдричи јавашытмаг-
ла сүр'әтлн јериш вермәк олар. Һәр-
дәнбир јериш «Тап вә динмә», ја
да «Бәјрағы тап» кими сакит ојун-
ла әвәз едилә биләр.

Мәшғәләнин бу һиссәсинин мүд-
дәти кичик, орта группарда 2—3
дәгигә, бөјүк группарда исә 3—4 дә-
гигә олмалыдыр. Сон һиссәдән мәг-
сәд үмуми һәјәчанланманы азалт-
маг вә нәбзи нормаја кәтирмәкдир.
Буна аз һәрәкәтлн вә сакит ојун-
лар вәситәсилә наил олмаг олар.

Идман мәшғәләләри мәзмунуна
көрә мүхтәлифдир, ләкин бүтүн
мәшғәлә типләринин гурулушу үчүн
јухарыда тәсвир едилән мәшғәлә
гурулушу әсасдыр.

Һәр бир мәшғәләдә ајдын вә дө-
гиг вәзифәләр гојулмалы, програ-
мын ардычыл кечирилмәси көзлә-
нилмәли, ушагларын јаш вә фәрди
хүсусијјәтләри нәзәрә алынмалы-
дыр.

Тәрбијәчи мәшғәләләрдә һәрәкә-
тин дүзкүн јеринә јетирилмәсинә,
һәмчинин ушагларын вәзијјәтинә
данма нәзәрәт етмәлидир.

Идман мәшғәләләринин гурулу-
шунун схемн бүтүн јаш группалары
үчүн ејнидир. Лакин кичик груп-
ларда мәшғәләләрин мәзмуну вә он-
ларын апарылмасы методу бөјүк
груп мәшғәләләринин мәзмунундан
вә апарылмасы методундан әһәмиј-
јәтлн дәрәдәдә фәргләнир. Кичик
группаларда бөјүк һәрәкәт тәчрүбәси
јохдур, һәрәкәт лазымн гәдәр тән-
зимләшдирилмәмишдир, емоционал-
лыг давамлы дејил, тормозлашма
пис инкишаф етмишдир, онлар һә-
рәкәтин сүр'әтини, күчүнү вә вүс'-
әтини мүстәгил олараг низама сала
билмирләр. Бүтүн бунлар өзүнәмәх-
сус тә'лим методу тәләб едир.

Тә'лим ушагларда олан һәрәкәт
тәчрүбәси әсасында гурулмалыдыр:
мәсәлән, ушаға топу тутмагы өјрәт-
мәкдән әввәл онларла топла ојна-
маг лазымдыр.

Кичик группаларда идман мәшғәлә-
ләриндән әсас мәгсәд ушагларын
һәрәкәт тәчрүбәләрини кенишлән-
дирмәкдән ибарәтдир, белә ки, бу
просесдә тәрбијәчи ушаглара көстә-
ришинә мұвафиг һәрәкәт етмәји јә'-
ни тәклиф олуна һәрәкәти јеринә
јетирмәји өјрәдир: јеримәк, јүјүр-
мәк, һоппанмаг, тулланмаг вә с.;
бирликдә вә ја нөвбә илә һәрәкәт
етмәк, мәсәлән, бир-биринин далын-
ча «Көрпүнүн үстүндән кеч» вә с.
Бу јашда ушагларын һәрәкәти һә-
вәслә јеринә јетирмәси чох әһәмиј-
јәтлидир.

Биринчи вә икинчи груп ушаг-
лары үчүн идман мәшғәләләринин
планыны тәртиб етмәкдә тәрбијәчи
үмүмн гәбул олунмуш схемдән ис-
тифадә едир, лакин бунлары ојун
формасында апармаг мәгсәдә даһа
мұвафигдир: мәсәлән, дагының је-
риши «гонаг кедәк» ојуну нөвүндә
апармаг олар. Тәрбијәчи бөјүк ајы-

ны һүндүр стулуи вә ја столуи
түндә, кукланы, довшаны иса ба-
га јердә отурдур, әввәлчә ајыға го-
наг кетмәји тәклиф едир. Ојун
јахынлашанда ушаглар сәлмә-
шыр (тәрбијәчи ајының һалын ә-
руша биләр), сонра ајыдан кукла-
ның һарада јашадыгыны сораш-
онлар кукланы да көрмәк истә-
ләрини билдирирләр. Јериш вә
тәрбијәчи диггәтини ушаглар
һәрәкәтинин чатышмамазлыгы
риндә чәмләшдирмәдән (ајы-
ны сүрүјүр, голлары илә
һәрәкәт едирләр) дејир: «Биз
ушаглар нә јахшы јеријир, ајы-
рыны һүндүрә галдырыр, голла-
ны јанларә чох јахшы ачары.
Ајы бизн көзләјир, бахын уша-
мән ајыја нечә гонаг кедәчәк».

Ушаглар тәрбијәчинн тәклиф
мәјә чалышырлар.

Јериш мұмарисәсиндән сонра
бијәчи чийн әзәләләри вә
мұмарисәләри верир, ушаглар
руб әл-әлә тутмагы тәклиф едир,
кәнарда дуран ушағын әлиндә
туб о бири кәнардакы уша-
чатдырараг даирә әмәлә кәтә-
ушагларә дејир: «Кәлин ајы
тәрәк ки, ушаглар нечә бөјүк
мушлар» (өзү әлләрини јутар
дырыр, ушаглар да һәмнн
едирләр). «Бахын нечә бөјүк
инди әлләринини ашағы сал-
ну 3—4 дәфә тәкпар едир. «А
ајыја көстәрәк ки, ушаглар
нечә балача олмушлар, тәрби-
чәмәлир, ушаглар да онун
чәмәлирләр. Тәрбијәчи «ду-
јиб бу һәрәкәти 3—4 дәфә
едир.

Бундан сонра тәрбијәчи
лара сүрүмә мұмарисәси
Ушаглары отурдур, онлар
м. мәсафәдә үз-үзә ики-үч
зүр, бунларын үстүнә ики
гојуб дејир: «Инди Севид,
Јашар стуллара тәрәф
шахшахлары көтүрәчәк
чаглар». Әкәр ушаглардан
јәнләр варса, тәрбијәчи
мәчбур етмир вә башга
чагырыр.

Сонра ушаглар јүјүрмә
сәси едирләр. Тәрбијәчи үн

тәрәф гоҗулмуш стулда оту-
дејир: «Ушаглар, јаныма га-
Ушаглар гачырлар, тәрбијә-
«Гачын, гачын, инди керијә га-
— дејә тез-тез тәкрар едир.
«Ушаглар стуллара тәрәф гачыб
«Ушаглар. «Отурун, истираһәт
«Истираһәт етдинизми? Инди
«Јаныма гачын. Гачын, гачын!»
«Ојун 3—4 дәфә тәкрар олу-

Ошундан сонра ушаглары сакит
үчүн онлара отагда кәзмәјә
верилир.

Бәр гајда оларак, кичик груп-
ларда мәшғәләләр әсас һәрәкәтлә-
мүхтәлиф тәглиди—образлы
ментләриндән вә үмуми инки-
шәтдиричи мүмарисәләрдән иба-
т олур.

Мәшғәләләрдә ојун һәрәкәтләри-
ардычыллығы исә мәшғәләнин
рулушуна ујғун олмалыдыр. Ор-
та группа ушаглар һәрәкәтләрдә
мүстәгил олурлар. Бу исә әсас
һәрәкәтләрин дүзкүн јеринә јети-
рмәсинин өјрәдилмәсинә башла-
ма имкан верир. Бөјүк группларда
һәрәкәтләрин јеринә јетирилмәсинә
чәлб артыр. Тәрбијәчи һәрәкәтлә-
даһа дәгиг, даһа ајдын јеринә
јетирилмәсинә, һәрәкәт вәрдишлә-
рин даһа ајдын мөһкәм мәнимсә-
ләнмәсинә нәил олмага чалышыр.

Мәшғәләләрдә ушаглар һәрәкәт-
ләрин өјрәдилмәсинә башлыча
тријом кәстәрмәнин изаһла узлаш-
дырылмасыдыр.

Кичик группларда кәстәрмә изаһ-
ла апарылыр: мәсәлән, үмуми ин-
кишәтдиричи мүмарисәләри
шардыгда тәрбијәчи дејир: «Кә-
лән, ушаглар, ағачларын нечә һүн-
дүр, отларын исә нечә алчаг олма-
сыны кәстәрәк». Ушаглар тәрбијә-
чи илә бирликдә әлләринин јухары
салдырыр сонра исә чөмәлирләр.
Ушаглара белә дә мүрачизәт едә би-
ләрләр: «Биз инди топ-топ ојнајача-
рат, мән топу сизә дијирләдәчәјәм,
сиз дә мәнә дијирләдәчәксиз. Ба-
ттын, әввәлчә Елчинә дијирләдирәм,
әлчә дә Елчин мәнә дијирләдәчәк,
инди исә Ләтифәјә дијирләдирәм».

Орта вә бөјүк группларда изаһет-
мә илә кәстәрмә дәгиг, гыса вә емо-

ционал олмалыдыр. Тәрбијәчи изаһ
едәркән ушагларын диггәтини онун
нә етдијинә јох, нечә етдијинә исти-
гамәтләндирмәлидир. Дүзкүн изаһ-
ла јахшы кәстәрмә ушаглара һәрә-
кәтдә башлыча нә олдуғуну көрмә-
јә вә мүмарисәләри дүзкүн јеринә
јетирмәјә көмәк едир.

Бөјүк группларда һәрәкәтин мү-
рәккәблијиндән асылы оларак кәс-
тәрмә, һәрәкәтин бүтүн элементлә-
ринин изаһ едилмәсилә даһа јаваш
сүр'әтлә апарыла биләр. Әввәлчә
һәрәкәт изаһ едилмәдән бир-ики
дәфә кәстәрилив. Сонра кәстәрмә
мүмарисәләрин, һәрәкәтләрин даһа
мүһүм деталларына ајрылыр вә он-
ларын јеринә јетирилмәси үчүн кәс-
тәриш верилир: мәсәлән, ушаглара
јүјүрмәклә һүндүрә тулланмаг кәс-
тәрилир. Әввәлчә тәрбијәчи һәрәкә-
ти изаһ етмәдән бир-ики дәфә кәс-
тәрир, сонра гычларыны дизләрдән
јарымбүкмәклә ајағын учунда нечә
дүшмәләринә бахмаларын тәклиф
едир. Һәр бир һоппанмада башлы-
ча чәһәт јерә јүнкүл дүшмәкдир.
Тәкрар кәстәрмәдә әсас диггәт тә-
канла јүјүрмәјә верилмәлидир.
Ушаглара инди үстүндән һоппанма
анында гычларын вә голларын
вәзијјәтинә бахмалары тәклиф олу-
нур. Бундан сонра бүтүн һәрәкәт-
ләр јенидән кәстәрилир. Кәстәрмә
илә изаһын узлашдырылмасы һәрә-
кәтин дагиглији илә јеринә јетири-
лив. Тәрбијәчинин һәрәкәти кәстәр-
мәси ајдын олмалыдыр.

Һәрәкәти кәстәрәндән сонра ушаг-
лар һәрәкәтин јеринә јетирилмәси
техникасынын ајдынлашдыран бир-
ики суал верилә биләр.

Тәрбијәчи һәрәкәти кәстәрмәјә
јахшы һазырлашмалыдыр, һәрәкә-
тин јеринә јетирилмәси техникасы-
ны мәнимсәмәли, ону кәстәрәркән
ушагларын диггәтини чәлб едәчәји
башлыча аны ајырмалыдыр.

Ушагларын һамысы тәрбијәчинин
етдији мүмарисәни кәстәрмәлидир,
буна көрә дә һәрәкәти кәстәрмәк
үчүн јерин сечилмәси чох әһәмијјәт-
лидир. Мүмарисәләри кәстәрән вахт
тәрбијәчи мүхтәлиф вәзијјәтдә —
үзү, јаны, дагы ушаглара тәрәф ду-
ра биләр: мәсәлән, үмуми инкишә-
тдиричи мүмарисәләри кәстәрәр-

көн отурмагы, көздөн габага әјмә-
ји, ајаг үстә вә бөјүк ушаглара тә-
рәф олмагла көстәрмәк мәгсәдәмү-
вафигдир. Һәмчинин һоппанма, тул-
ланма кими мумарисәләр мұхтәлиф
вәзијәтдә көстәриләр, бурада ушаг-
лар һәрәкәтин јеринә јетирилмәси
техникасыны јахшы көрүрләр.

Әкәр тәрбијәчи үчүн һәрәкәти је-
ринә јетирмәк, јә'ни чох һүндүр ол-
мајан кимнастика диварына дыр-
манмаг мүнәсиб дејилсә, сәһһәтини
көрә өзү һәрәкәти (јүјүрмәклә һүң-
дүрә, узунуна һоппанмаг) көстәрә
билмирсә, һәрәкәтин нечә јеринә је-
тирилмәсинин көстәрмәк үчүн габаг-
чадан ики-үч ушаг һазырламалы-
дыр.

Һәрәкәтин тә'лим едилмәсиндә
ојун пријому, һәрәкәти тәглид етмәк
бөјүк јер тутур.

Ојун пријому ушагларын мумарисә-
ләрә марагыны јүксәлдир, ла-
кин бунун васитәсилә һәрәкәти дә-
гиг јеринә јетирмәк мүмкүн дејил.
Одур ки, бөјүк јашларда ојун пријо-
мунун тәтбиг олунамасы мәһдудлаш-
дырылмалыдыр.

Бүтүн мәшғәлә бүтөвлүклә сү-
жет вәзијәти кими бирләшдикдә
мәшғәләнин белә гурулушу мүмкүн-
дүр: мәсәлән, мәшғәләнин мәзмуну
мұхтәлиф нөв һәрәкәт (јүрүш,
һоппанма, сүрүнмә, үстдән кечмә)
дахил едилән вә бурада кәзинтини
бир сүжетдә бирләшдирән «Мешәјә
кәзинти» ојуну ола биләр.

Тә'лим пријомуну сечәркән тәрби-
јә вәзифәләри ушагларын јашлары,
онларын һәрәкәт вәрдишләри вә ба-
чарылары нәзәрә алынамалыдыр.
Бөјүк вә мәктәбә һазырлыг групла-
рында ушагларда һәрәкәт тәчрүбә-
синин јүксәймәсилә әлаһәдар һәрә-
кәти көстәрмәдән изаһетмә үсулун-
дан кениш истифадә олунар. Бөјүк
групларда садә мумарисәләр сөзлә
јеринә јетирилә биләр.

Ушагларын һәрәкәтләринин тә'-
лим едилмәсиндә идман вәсанти
(чәнбәри јухары галдырмаг, она
бахмаг, ағачы јерә гојмаг) көмәк
едир, мумарисәләри даһа дәгиг је-
ринә јетирмәјә имкан јарадыр. Вә-
сантиләрдән истифадә едилмәси
ушағын марагыны артырыр.

Идман мәшғәләләриндә ушаг-
рын тәшкилиндә мұхтәлиф јаш-
дан истифадә олунар: фронтал, је-
рымгруп, бир-биринин далынча
ма вә с.

Фронтал јолла апарылган
ушаглар ејни мумарисәләри бил-
дә јеринә јетириләр: мәсәлән, вә-
риш һиссәсиндә ушаглар јеринә
јүрүшүн мұхтәлиф нөвү үзрә мумарисә
едирләр. Умуминкишәфәт-
ричи мумарисәләр һәмчинин бәш-
ушагларла ејни вахтда апарылган.

Ушагларын билдикләри һәрәкәт-
ләр јеринә јетирилдикдә бу тәт-
тәтбиг олунар: мәсәлән, габага һәрә-
кәт етмәклә ики ајагы үстә һоппан-
маг (бөјүк группа) вә ја кичик груп-
ларда бүтүн ушаглар бирликдә ушаг
шары узага атырлар вә ја сө-
чә кими јериндә һоппанырлар.

Икинчи үсул ики-үч ушаг
олмагла кичик групларла тәтбиг
олунар. Бу, тәрбијәчијә һәр уша-
гы көрмәјә, онун һәрәкәтин тә'лим
етмәјә, мұвәффақиятлә гијмәтләндирмәјә
имкан верәр. Бу үсул үчүн ејни нөвдән олан
чә вәсанти әлдә едилмәлидир: мә-
сәлән, ики-үч кимнастика скамјасы,
иңи-үч гөвс вә с. Бу үсулдан бөјүк
јаш групларында истифадә олу-
нар.

Аз ушаг олан групларла
апарылган вахт тәрбијәчилә бү-
түн ушагларын диғгәтини һәрәкәт
кејфијәтинә чәлб етмәк олу-
нар.

Ушаглары белә тәшкил етмәк-
дә истифадә олуна биләр. Олар
суси сечилмиш бир нечә мумарисә-
ни бир-биринин далынча јеринә
јетириләр: мәсәлән, кимнастик
скамјасынын үстүндән кечир, бәш-
үстүндән һоппаныр вә имәк-
гөвсүн алтындан сүрүнүб уша-
гы јухары галдырылмыш вә
дән 5—10 см, һүндүрлүклә
мыш шахшаха тәрәф гачыр
јүрмәклә һоппаныб она тәтбиг
лар. Ишин белә методла тәтбиг
бөјүк группа тәтбиг олуна биләр.
вахт ушаглары онлара тәтбиг
һәрәкәт нөвү үзрә мумарисә
мәк лазымдыр. Тәрбијәчи үчүн

лэ үсулла ишламэк, һәр бир уша-
ғын мүмарисәни јеринә јетирмәси
кејфијәтини мүшаһидә етмәк, он-
лара һәрәкәти дүзкүн јеринә јетир-
мәји өјрәтмәк чәтиндир.

Бөјүк вә мәктәбә һазырлыг груп-
ларында груп үсулундан истифадә
етмәк олар. Ушаглар ики-үч јарым-
група бөлүнүр, һәр бир јарымгрупа
тапшырыг верилир: мәсәлән, бир
јарымгруп бир чәнбәрдән о бири
чәнбәрә һоппаныр, икинчиси топла
мүмарисә едир, үчүнчү јарымгруп-
ла тәрбијәчи мәшғул олур, бүтүн
ушаглары нәзарәт етмәклә бу вә ја
дәкәр вәрдиши мөһкәмләндирир
(туллама, дырманма) вә с. Тәрбијә-
чи бир јарымгрупа мәшғул олду-
ла о, бүтүн ушаглары мүшаһидә
едир, һәрәкәти дүзкүн јеринә јетир-
мәләрини, гәјданы позмамаларыны
латырладыр. Сонра һәр бир јарым-
груп јерләрини дәјиширләр.

Ушагларын мәшғәләләрдә белә
тәшкилиндә тәрбијәчи јарымгрупа-
дан ушаглара мүәјјән һәрәкәти өј-
рәтмәјә, һәмин вахт әрзиндә галан
ушагларын таныш һәрәкәтләри нечә
јеринә јетирмәләринә, әввәлләрдә
мәнимсәдикләри һәрәкәт вәрдишләр-
ини тәкмилләшдирмәләринә нә-
зәр јетирмәјә имкан тапыр. Бунун-
ла бүтүн ушагларынын фәал һәрәкә-
тин тә'мин едир. Белә мәшғәләләр-
дә тапшырыгы мүстәгил јеринә је-
тирмәк бачарыгы, мәс'улијјәт, тәм-
кинлилик тәрбијә олунур.

Мәшғәләләрдә тәрбијәчинин нә-
зарәти алтынды ејни мүмарисәнин
ушаглар тәрәфиндән нөвбә илә је-
ринә јетирилмәси кими методадан да
истифадә олуна биләр. Бу метод
тәрбијәчијә мүмарисәләрин јеринә
јетирилмәси кејфијәтинә нәзәр је-
тирмәјә, онлара көстәриш вермәјә,
һәр бир ушағын һәјатынын мүһа-
физә олунмасыны тә'мин етмәјә им-
кан верир. Бу методдан јалныз бө-
јүк группа истифадә олуна биләр.

Мәшғәләләрин бир һиссәсиндән о
бири һиссәсинә кечмәји фикирләш-
мәк, өзүнү доғрултмајан артыг јери-
ши кәнар етмәк чох әһәмијјәтлидир:
мәсәлән, ушаглары иплә даирәдә
дүзмәклә үмуминкишафетдиричи
мүмарисәләр апармадан габаг он-

лары колоннада бөјларына көрә
ики-ики сыраја дүзмәк вә даирә
әмәлә кәтирмәк ләзимдыр, о вахт
бөјлары бир-биринә мүвафиг олан
ушаглар чәркә илә дураг вә үмуми
иплә мүмарисәни јеринә јетирмәк
әлверишли олар.

Коллектив мәшғәлә просесиндә
тәрбијәчи һәр бир ушага рәһбәрли-
јини бачарыгла һәјата кечирмәли,
јалныз бүтүн ушаглары дејил
һәр бир ушағы ајрылыгыда, јәни
онун һәрәкәт јүкүнә нечә бахмасы-
ны, вахтында һәрәкәти дәјишмә ба-
чарыгыны көрмәли, јорғунлуғу кө-
түрән вә ја зәифләдән мүмарисәләр
вә с. пермәлидир.

Мәшғәләнин мүвәфғәгијјәти,
онун тәрбијә-тә'лим гијмәти тәрби-
јәчинин мәшғәләјә нечә һазырлаш-
масындан, онун һансы шәраитдә
кечирилмәсиндән чох асылыдыр.

Идман мәшғәләләри үчүн ке-
ниш бина олмәли, мәшғәләдән га-
баг дөшмә нәм әски илә силинмә-
ли, мәшғәлә вахты отаға мүтәмади
тәмиз һава дахил олмәлидыр, чүн-
ки, ушаглар сүр'әтлә һәрәкәт етдик-
ләри вахт онларын оксигенә олан
еһтијачы артыр.

Ушаглар идман мәшғәләләриндә
гысә туманда, мајкада олмәли, ајаг-
ларына јумшаг ајаггабы кејмәли-
дирләр.

Тәрбијәчијә идман мәшғәләләри-
ни идман костјумунда апармаг мәс-
ләһәт көрүлүр. Мәшғәлә үчүн ра-
һат, һәрәкәтә мане олмајан башга
палтар да кејмәк олар. Тәрбијәчи
әввәлчә ушагларын чәркәјә дү-
зүлмәси, идман әләтләринин јер-
ләшдирилмәси, вәсантләрин пәјлан-
масынын тәшкили һаггында дүшүн-
мәлидир.

Мәшғәләнин кедишиндә тәләб
олунан вәсантләр елә јерләшдирил-
мәлидир ки, ушаглар вә тәрбијәчи
үчүн онлардан истифадә етмәк ра-
һат олсун: мәсәлән, ағачлар дајаг-
да елә гојулмәлидыр ки, ушаглар
һәрәкәт заманы ону сағ әли илә кө-
түрә билсинләр, һәмчинин топларын
вә с. вәсантин јерләшдирилмәси дә
әлверишли олмәлидыр. Кәнарда
гојулмуш әләт әввәлчәдән тә'јин
олунмуш јерә кәтирилмәлидир. Гај-

тан әвәлчәдән програм көстәришинә мұвафиг өлчүлүб һазырланмалыдыр, ушагларын һәдәфә атачаглары мәсәфәгејд олунамалы вә с.

Һәрәкәттин мусиги илә мұшајнәт едилмәси ушагларда жүксәк емосионаллыг јарадыр. Мусиги, һәрәкәттин ритмиклијинин вә ифадәлилијинин тәрбијә олунамасына көмәк едир.

Ушагларын һәрәкәтләринин инкишафына, һәрәкәт вәрдишләринин әмәлә кәлмәсинә көмәк едән васитәләрдән бири һәрәкәтли ојунлардыр ки, бунлар идман мәшгәләләринин бир һиссәси кими она дахил едилер, еләчә дә мәшгәләдәнкәнар

күнүн мұхтәлиф вахтларында әзәрури оларак кәзинтида апарылар.

Тәрбијәчи һәрәкәтли ојун сечкәндә ушагларда һансы нөв һәрәкәтлә нә кими һәрәкәт вәрдишләринин юмарисә етдирмәји, һәм дә ушагларын јашыны нәзәрә алып.

Һәрәкәтли ојунлар мұхтәлиф бунлардан еләсини сечмәк ләзиздыр ки, һәммин мәшгәләнин, кәзинтишин вә с. гаршысында дуран вәһәләрин һәлли үчүн әзәрури олсун.

Тәрбијәчијә көмәк үчүн һәр јаш группалары үзрә мәсләһәт көрүләр һәрәкәтли ојунларын сијаһысы јарилмишдир.

НИТГ ИНКИШАФЫ ВӘ ЭТРАФ МҮҢИТЛӘ ТАНЫШЛЫГ ҮЗРӘ ПРОГРАМ МАТЕРИАЛЛАРЫНЫН НҮМУНӘВИ БӨЛКҮСҮ

А. ӘМӘДОВА, Л. МОХУН

Кировабад педагожи мәктәбинин муәллимләри

БӨЛҮК ГРУП СЕНТЈАВР

1. Мәвзу: Әсәрин охунмасы. И. Бабајев — «Гызымнын нәғмәләри».

Прог. мәзмуну: Ушагларә әсәрин мәзмунуну баша дүшмәји, суаллара дүзкүн чаваб вермәји өјрәтмәк.

2. Мәвзу: Мәктәб үзрә екскурсија.

Прог. мәзмуну: Ашпазын әмәји һаггында ушгларын дүнјакөрүшүнү кенишләндирмәк вә дөгигләшдирмәк (ашпаз дадлы јемәкләр биширер: шорба, котлет, нисел, манны сыјыгы) чүмләнни грамматик чәһәтдән дүзкүн гурмагы өјрәтмәк. Әмәјә мараг вә мәнәббәт һиссини артырмаг.

3. Мәвзу: Шәклә бахмаг. «Гушчулуг фермасы» вә онун һаггында мұсаһибә апармаг.

Прог. мәзмуну: Колхозчуларын әмәји һаггында ушагларын биликләрини зәкинләшдирмәк вә кенишләндирмәк. Гушабаханлар вә гушлары јетишдирәндер. Тојут, газ. Гушлар һаггында ушагларын биликләрини мөһкәмләндир-

мәк. Оуну инсанлара хејри. Ушлар өз финирләрини дөгиг ифадә етмәк өјрәтмәк. Әмәјә мараг вә һөрмәт тәрбиә етмәк.

4. Мәвзу: Тәрәвәзлә дидантәк әсәр «Нә олмады?».

Прог. мәзмуну: Ашагыданы тәрбиә јәтләри тәрбијә етмәк: мұшаһидәлә формасына көрә тәрәвәзи мұтајисә етмәк ји бачармаг. Ајдын шәкилдә өз финирин ифадә етмәји, јолдашына гушлар магы өјрәтмәк.

5. Мәвзу: Нағылын јенидән сәһнәси. Г. Закирин «Шир вә түлкү».

Прог. мәзмуну: Тәрбијәчинин олимпиадан нағылы мәтнә јахын сәһнә јолдашынын чавабына дигәтлә асмаг вә алаваз етмәји өјрәтмәк. Јаг јарадычылығына мараг вә мәнәббәт тәрбијә етмәк.

6. Мәвзу: Шәкил үзрә нағыл «Гушчулуг фермасы».

Прог. мәзмуну: Гушабаханлар һаггында ушгларын биликләрини зәкинләшдирмәк. Гушабаханлар өз гушлары јетишдирерлер. Гушун харичә ләри һаггында ушагларын биликләрини

9. Мөвзу: Әсәрийн охунмасы. В. Бианки, «Горхат Аришка».

Прог. мазмуну: Тәрбијәчијә диггәтлә гулаг асмагы өрәтмәк, нағылын мазмунуну јадла сахламаг, суаллара дүзкүн чаваб вермәк.

10. Мөвзу: Нитгин сәс мәдәнијјәти.

Прог. мазмуну: 1. Нәфәсвермә үзәриндә иш.

2. 3—4 дәгигә ешитмәнин ичкишафы.

3. Артикулјасија үзәриндә иш, ојун. «Тап вә тақрар ет». (сәсин титрәмәсинә аид) 3—4 дәгигә.

4. Ше'рин өрәдилмәси. Сәсин күчү вә интонасија үзәриндә иш, 7—8 дәгигә.

11. Мөвзу: Тәбиәтдә олан дәјишиклик вә гушлара аид тапмачанын тапылмасы.

Прог. мазмуну: Гушун характер аламетләрини, тәбиәтдә олан дәјишиклији (күлөк, туфан, гар, јағыш вә с.) гејд етмәји өрәтмәк. Тапмача тапмаг. Диггәтләнн, мұһабәдәчилик тәрбијә етмәк.

12. Мөвзу: Ағачын хусусијјәти, хассәси илә таныш етмәк.

Прог. мазмуну: Ағачын кејфијјәти, хассәси һаггында аялајыш вермәк (бөри-дир, мөһкәмдир вә с.). Инсанлара ағачын тәсәррүфәтдә лазым олмасы һаггында данышмаг. Лүгәтин фәаллашдырылмасы.

13. Мөвзу: Шөхси тәчрүбәдән нағыл тәртиб етмәк: «Мән базар күнүнү нечә кечирдим».

Прог. мазмуну: Ушаглара мурәккәб олмајан һенәјә тәртиб етмәји өрәтмәк, шөхси тәчрүбәдән истифадә етмәклә, ардычыл, грамматик чөһәтдән дүзкүн нағылетмәји өрәтмәк.

14. Мөвзу: Палтар јујулан јерә экскурсијаја кетмәк.

Прог. мазмуну: Палтар јујанлар һаггында ушагларын биләләрини мөһкәмләндирмәк. Палтар јумаг үчүн лазым олан әшјалар һаггында мә'лумат вермәк (палтар јујан машин, бак, үтү, сабун вә с.). Суаллара грамматик чөһәтдән дүзкүн чаваб вермәји өрәтмәк. Вәјүкләрин әмәјинә мараг вә мөһәббәт тәрбијә етмәк.

15. Мөвзу: Мұһабә «Бағчада бәјүкләрин әмәји».

Прог. мазмуну: Бағча ишчиләрини әмәји һаггында ушагларын тәсәвүрләрини мөһкәмләндирмәк. Бағча ишчиләрини адыны, фамилијасыны билмәк. Оларын әмәјиниң әсас кедишини билмәк. Ушагларда бағча ишчиләриниң әмәјинә һөрмәт вә мараг тәрбијә етмәк.

16. Мөвзу: Дидантик ојун: «Кунданын анадан олан күндүр».

Прог. мазмуну: Ушаглара чај габ-га-чагы һаггында билик вермәк. Чај габларынның адыны билмәк. Оларла еһтијатлы рафтары вә нәзарәтчилији тәрбијә етмәк.

НОҖАБР

1. Мөвзу: Житлов, «Гочаг әрдәк баасы» нағылынын јенидән сојланмасы.

Прог. мазмуну: Нағылы метнә јазма мазмунда сојләмәји өрәтмәк. Ушагларын нитгиниң грамматик чөһәтдән дүзкүнлә һаил олмаг. Ьејванлара мөһәббәт тәрбијә етмәк. Јолдашларынның суалларына диггәтлә гулаг асмагы өрәтмәк.

2. Мөвзу: Ше'рин охунмасы. Ч. Ч. барзадә, «Мөним гардашым».

Прог. мазмуну: Ше'рә диггәтлә гулаг асмагы, верилмиш суаллара грамматик чөһәтдән дүзкүн чаваб вермәји ушаглара өрәтмәк. Оларын ше'ри јадла сәләмәләринә һаил олмаг.

3. Мөвзу: Бајрам мұһабәти вә зәинмиш күчәјә экскурсија.

Прог. мазмуну: Шөһәрин бајрам мұһабәтидә нечә бәзәндијини ушаглара кәстәрмәк, оларда вәтәнпәрвәрлик сәсин тәрбијә етмәк. Шөһәра, вәтән мөһәббәт тәрбијә етмәк. Ушаглара мұһабәт етмәји, өз фикирини ифадә етмәји өрәтмәк.

4. Мөвзу: Шөклә бахмаг, «Ленин ту бунада».

Прог. мазмуну: Лениниң бүтүн шөһәрләрин рөһбәри оладуғуну ушаглара баһсалмаг. һамынын Лениниң нитгине диггәтлә гулаг асдығыны гејд етмәк. Ушаглара өз фикирләрини ајдын, грамматик чөһәтдән дүзкүн ифадә етмәји өрәтмәк.

5. Мөвзу: Нитгин сәс мәдәнијјәти тәрбијә едилмәси.

Прог. мазмуну:

1. Нәвәсвермә үзәриндә иш.

2. Умуми нитг вәрдиши үзәриндә сәсин күчү, ритм, темп.

3. «Р» вә «Ш» сәсләриниң артикулјасијасы үзәриндә иш.

4. Ешитмәнин ичкишафы.

5. Ушаглары јени јанылтмачла таныш етмәк.

6. Мөвзу: Чанлы кушәдә мұһабәт «Довшан».

Прог. мазмуну: Довшанын узун лагы вә гыса гујругу нар, бәдәни тәһдүр, дал ајағлары габаг ајағларына үзүндүр. Она көрә дә кетмир, һолтлар һејвана мөһәббәт тәрбијә етмәк, һуллут етмәк арзусу тәрбијә етмәк. Ушагларын данышыг нитгләрини тапмаг етдирмәк.

7. Мөвзу: Бајрам һаггында мұһабәт.

Прог. мазмуну: Бајрама мөһәббәт тәрбијә етмәк. Ушаглара өз фикирләрини грамматик чөһәтдән дүзкүн ифадә етмәји өрәтмәк. Јолдашларынның суалларына диггәтлә гулаг асмагы вә көрдүкләрини данышмагы өрәтмәк.

8. Мөвзу: Дидантик ојун: «Почтаның кәнтуб кәтирди».

Прог. мазмуну: Ея үнәанлары һаггында билкиләри мөһкәмләндирмәк. Ушаглара шөһил тәсвир етмәји өрәтмәк. Чүмләни грамматик чөһәтдән дүзкүн

мугајисо заманы нитгдә епитет-
истиғадә етмәк.

2. Мөвзу: Шәкил үзрә нағыл етмәк;
«пајыз».

Прог. мазмуну: Ушаглара шәкил үзрә
етмәк етмәк. Шәкил мазму-
ардычыл вермәк етмәк. Чүм-
грамматик чәһәтдән дүзкүн гурма-
етмәк. Ушагларын јарадычылыг
етини инкишаф етдирмәк.

3. Мөвзу: Колхозчуларын әмәји һаг-
тәрбијәчинин даиымасы.

Прог. мазмуну: Колхозчуларын тор-
нечә бечәрмәләри, әкмәләри, мөһ-
мәләри һаггында ушаглара билик

Оларда колхозчуларын әмәји-
тәрбијә етмәк. Суаллара грам-
чәһәтдән дүзкүн чаваб вермәк

Мөвзу: Дәмирјолчуларын әмәји
ушаглара таныш етмәк. Оларын
һәрмат вә мараг тәрбијә етмәк.
нитгини вә мүшаһидәчилији
етдирмәк.

Мөвзу: Шүшә илә танышлыг.

Прог. мазмуну:
Шүшәнин бә'зи әләмәтләри илә
тары таныш етмәк.

2. Шүшәдән олан әшјалары танымагы

Ушаглара шүшәнин әсас кејфијәт-
стан барк, сығаллы вә сәсләнмәси
таныш етмәк.

Мөвзу: М. Сејидзадәнин «Тәмиз-
шә'рини» әрәдилмәси.

Прог. мазмуну: Шә'ри ифадәли сөјлә-
етмәк. Ушагларда тәмизлија
тәрбијә етмәк.

Мөвзу: Јарадычы һарылетмә;
дәмирјол вағзалында нә көрдүк.

Прог. мазмуну: Ушаглара дәмирјол
көрдүшләри һаггында грам-
чәһәтдән ардычыл вә әләгәли да-
магы етмәк.

Мөвзу: Тапмача тәртиб етмәк вә

Прог. мазмуну: Ушаглара әшја һаг-
тапмача тәртиб етмәк вә онун
ләрини көстөрмәклә тапмагы ет-
Чүмләни грамматик чәһәтдән
турмагы етмәк. Нитгдә сифәт
дән истиғадә етмәклә, мүшаһидә-
јаддашы, дүшүнчәни инкишаф
етмәк.

Мөвзу: Шәкил үзрә мүсаһибә;
дәричи көрүшләр.

Прог. мазмуну: Ушаглара мүстәғил
тәртиб етмәк, өз фикрини арды-
вә әләгәли ифадә етмәк етмәк.
Ушагларын дәмирјолу вағзалы һаггында
ләрини мөһкәмләндирмәк. Нәһә вә
илә көрүшдән севинч һисс етмәк
етмәк.

ДЕКАБР

Мөвзу: А. Көноновун «Соколиклә
һеһәһәсини» охунмасы.

Прог. мазмуну: Һеһәһә гулаг асма-

ғы, верилмиш суаллара грамматик чә-
һәтдән дүзкүн чаваб вермәк етмәк.

2. Мөвзу: Тикиртија экскурсија.

Прог. мазмуну: Ушагларын иншаат-
чылар һаггында биликләрини дәғигләш-
дирмәк вә кенишләндирмәк. Иншаатчы-
ларын— дашјонан вә суваг чәкәлләрини
иши илә олары таныш етмәк. Машы-
нын иншаатчыларә нечә көмәк етдијини
мүшаһидә етмәк. Ушагларда иншаатчы
сәнәтинә мараг тәрбијә етмәк, бу сәнә-
тин әһәмијәти һаггында оларә аңлајыш
вермәк.

3. Мөвзу: «Биз ушаг бағчасында нечә
ојнајырыг».

Прог. мазмуну: Ушаглара чүмләнн
грамматик чәһәтдән дүзкүн гурмагы
етмәк. Ушагларда ојун заманы јол-
дашынын әрәусу вә тәклифи илә разы-
лашмаг вәрдиши формалашдырмаг, кол-
лективчилик һисси тәрбијә етмәк.

4. Мөвзу: Дидактик ојун: «Куқланын
ад күнүдүр».

Прог. мазмуну: Ушаглара чај габлары
һаггында аңлајыш вермәк; онун нәјә
ләзым олмасы һаггында ушагларын би-
ликләрини дәғигләшдирмәк. Салиғәли-
лик, еһтијатлылыг тәрбијә етмәк. Суала
дәғиғ вә там чаваб вермәк етмәк.

5. Мөвзу: «Соғанын әңгилмәси».

Прог. мазмуну: Чүчәрмиш соғаны
әһмәк гајдасыны ушаглара етмәк.
Әмәк үсулуны изаф етмәк, јухары һис-
сәни тез вә бәрәбәр бәјүтмәк үчүн көс-
мәк. Соған инсанларын сағламлыгы
үчүн хејрлидир. Заһмәти севмәк тәр-
бијә етмәк. Биткиләр һаггында ушаглар-
ын аңлајышларыны кенишләндирмәк.

6. Мөвзу: Нитгин сәс мәдәнијәти.

Прог. мазмуну: 1. Нөвәсвермә үзә-
риндә иш. 2. Үмүми нитг вәрдишләри
үзәриндә иш.

7. Мөвзу: Шәклә бахмаг: «Ушагларын
гыш әјләнчәләри».

Прог. мазмуну: Ушаглара шәкилдә
тәсвир едиләнләри дүзкүн баша дүшмәк
етмәк. Суаллара грамматик чәһәтдән
дүзкүн чаваб вермәк етмәк. Оларын
гыш һаггында көрүшләрини кенишлән-
дирмәк.

8. Мөвзу: Шәкил үзрә һеһәһә тәртиб
етмәк: «Ушагларын гыш әјләнчәләри».

Прог. мазмуну: Ушаглара шәкилдә
тәсвир едилән һадисәләри ардычыл на-
ғыл етмәк етмәк. Доғма вәтәнин гыш
мәнзәрәләринә севки тәрбијә етмәк. Өз
фикрини грамматик чәһәтдән дүзкүн
ифадә етмәк етмәк.

9. Мөвзу: Нағылын јенидән сөјләнмә-
си: Г. Мәммадов— «Ловга хоруз».

Прог. мазмуну: Нағылы мәтнә јахын
сөјләмәк етмәк. Шифаһи халғ әлә-
бијәтиһә мараг ојатмаг, өз фикрини
грамматик чәһәтдән дүзкүн ифадә етмәк.
Суаллара там вә дүзкүн чаваб вермәк.

10. Мөвзу: Тысбағаны мүшаһидә ет-
мәк.

Прог. мазмуну: Тысбағанын хариҗи
әләмәтләри, оларын тәбиғәт кушәсиндә
сахланмаг гајдасы илә ушагларын таныш
етмәк. Тысбағанын бәдәни јумру форма-

дадыр, үстү барк мадделер илэ өртүл-мүшдүр. Башыны төһлүнэ вахты ичэ-риде кизлэдир. Онун бир өлчүдө кичик ајагы бар. Аста кедир.

11. Мөвзү: Т. Мүтәллибовун «Гыш» ше'ринин өйрөдүлмөсү

Прог. мөзмуну: Ше'ри јадда сахлама-ға, ифаделі сөйлөмөҗө наил олмаҗ. Мөз-муна анд верилминш суаллара грамматик чәһәтдән дүзкүн чаваб вермөк. Гыш мараҗ ојатмаҗ.

12. Мөвзү: Аҗачдан вә кағыздан җа-рылмыш өшјала бахмаҗ.

Прог. мөзмуну: Ушаҗлары материа-лын алы илэ вә онун хусусијәтләри илэ таһыш етмөк: аҗач вә кағыз. Аҗачын ху-сусијәтләри һаҗгында ушаҗларын билик-ләрини мөһкәмләндирмөк. (мөһкәмдир, давамлыдыр, суда батмыр. Кағыз мөһ-кәм дејил, чырылыр, гатланыр, суда исланыр, јуанкүлдүр). Өшјанын хусуси-јәтләрини грамматик чәһәтдән дүзкүн демәк.

13. Мөвзү: Мејдана экскурсија: «Јени ил јолкасы».

Прог. мөзмуну: Ушаҗлара мејданын шәһәрин маркәзи олдугуну баша салмаҗ. Мејданда ән бејүз јолка тојулмушдур. Ушаҗларда доҗма шәһәрә мараҗ тәрбијә етмөк. Өз халгы илэ фәхр етмөк һисси тәрбијә етмөк.

14. Мөвзү: Т. Мүтәллибовун «Шән Јолка» ше'ринин өйрәдүлмөсү.

Прог. мөзмуну: Ушаҗлара ше'ри ифа-делі сөйлөмөҗи өйрәтмөк. Мөзмуна анд верилминш суаллара грамматик чәһәт-дән дүзкүн чаваб вермөҗи өйрәтмәк. Сөс-ләрин дүзкүн теләффүзүнү мөһкәмлән-дирмөк.

15. Мөвзү: Бајрам һаҗгында мүсаһибә: «Јени ил јолкасы».

Прог. мөзмуну: Ушаҗлара данышып нитги өйрәтмәк. Јени ил бајрамы һаҗгында ушаҗларын биликләрини, дүнјакөрүш-ләрини дөғилләшдирмөк. Экскурсија за-маны көрдүкләри һаҗгында естетик һисс вә атрафданылар дүзкүн мүнәсибәт бөс-лөмәҗи тәрбијә етмөк. Мүхтәлиф чүмлә-ләрдән истифадә едәрәк өз фикирләрини там ифадә етмөҗи өйрәтмәк.

16. Мөвзү: Шәхси тәчрүбәдән нағыл етмөк: «Кәзинти дөврүндә олан һадисә».

Прог. мөзмуну: Ушаҗлара кәзинти за-маны көрдүкләри һаҗгында грамматик чәһәтдән дүзкүн, алағали вә ардычыл данышмагы өйрәтмәк.

ЈАНВАР

Шәхси тәчрүбәдән нағыл етмөк.

1. Мөвзү: «Мән јени ил бајрамыны не-чә кечирдим».

Прог. мөзмуну: Ушаҗларын мүстәғил јарадычылыг табилијәтини инкишаф етдирмәк, ардычыл сурәтдә өз фикри-ни ифадә етмөҗи вә нағыл дүшүнмәҗи өй-рәтмәк. Ушаҗларын естетик зәвҗүнү вә јолдашларына гулаҗ асмаҗ вердишини инкишаф етдирмәк.

2. Мөвзү: Х. Әлибәјлинин «Һәдијә» ше'ринин өйрәдүлмөсү.

Прог. мөзмуну: Ше'ри ифадәли сөй-ләмәк. Ушаҗларда баша сал-маҗ бијјата мөһәббәт һиссини артырмаҗ. Сөс-ләрин дүзкүн теләффүзүнү мөһкәмлән-дирмәк.

3. Мөвзү: Парка экскурсија: «Мөһкәм мүсаһибә».

Прог. мөзмуну: Ушаҗларын таби-әтдә баш верән дөјишмәләри һа-дүшмәләрини мөһкәмләндирмәк. Уша-жларын дигтәтини табиәттин мөһкәм-чәлб етмәк. Ғар һаҗгында табиәт-рини кенишләндирмәк. Гыш дөврүндә та-биәтә, ана вәтәнә мөһәббәт һиссини ар-тырмаҗ.

4. Мөвзү: Парка экскурсија: «Мөһкәм мүсаһибә».

Прог. мөзмуну: Ушаҗлара пар-ка дүкләри һаҗгында ардычыл, мөһкәм узаҗлашмадан данышмагы өйрәт-мәк. Чанлы вә чансыз табиәтә мараҗ тәр-бијә етмәк.

5. Мөвзү: Мүхтәлиф өшјалар: «Мөһкәм тәрбијәчынни сечмәси үзрә».

Аҗачдан җајрылмыш өшјалар: ка-рандаш, тағалаҗ, пирамида.

Шүһадән җајрылмыш өшјалар: ка-кан, бутулка, ваза, банка.

Пласмас өшјалар: ојунчәтмәк, ка-рандаш җојмаҗ үчүн җаҗ.

Метал өшјалар: 2—3 әдәд.

Прог. Мөзмуну: Ушаҗлара мөһкәм мүхтәлиф материаллардан җајрыл-мыш өшјалары һаҗгында билик вермәк. Өшјалары тијатлы рәфтар етмөҗи ушаҗлар тәр-бијә етмәк.

6. Мөвзү: Нағыл сөйләмәк: «Шәхси шәһ вә тамәнкар вәзир».

Прог. мөзмуну: Ушаҗлара шәхси гәтлә гулаҗ асмаҗи өйрәтмәк. Шәхси на анд верилминш суаллара дүзкүн ча-ваб вермәҗи өйрәтмәк. Ушаҗларын та-биәттин грамматик чәһәтдән дүзкүн јүнә наил олмаҗ. Шифаһи табиәт чылығына мөһәббәт һиссини ар-тырмаҗ. Өсәрин мәнфи гәһрәманларын һиссини артырмаҗ.

7. Мөвзү: «Ағылсыз шәһ вә та-мәнкар вәзир» нағылынын јеңиллә-нмәси.

Прог. мөзмуну: Ушаҗлара шәхси вә мәнтиги данышмагы өйрәтмәк. Та-рып нитгләринин грамматик чәһәт-дән дүзкүн олмасына наил олмаҗ. Шәхси ни, тәсәвүрләрини, јадлашмаларын инкишаф етдирмәк.

8. Мөвзү: «Ағ ајы» шәхси та-мәнкар вәзир.

Прог. мөзмуну: Ушаҗларын та-мәнкар вәзир һаҗгында тәсәвүрләрини кенишләндирмәк, онларын һаҗгында тапмалары һаҗгында данышмагы өй-рәтмәк. Тапмалары җаршы тајгыкеш мүнәсибәт мөҗи тәрбијә етмәк. Нитгләрини грамматик чәһәтдән дүзкүн гулаҗ вер-дирмәк.

9. Мөвзү: Тапмача гурмаҗ: «Мөһкәм тапмача гурмаҗ» (гыш анд өшјаларын оламына тап-мача, буз, шахта, күлөк, мөһкәм).

Прог. мөзмуну: Өшјаларын тап-мача гурмаҗ вә тапмача гурмаҗ та-биәттин ушаҗларда инкишаф ет-дирмәк.

Ушакча гурмага мараг хиссини төрбија

10. Мөвзу: Нагыл: А. Конанов. «Со-
веттик жол».

Прог. мазмуну: Ушагларга нагыла
тулагула асмагы ва мазмуну баша
өбрөтмөк. Мазмуна анд верил-
миш суаллара ардычыл ва мөнтиги ча-
ваб вермөји өбрөтмөк. Бедин өсөрө мө-
нөбөт хиссини артырмаг.

11. Мөвзу: Е'малатханага экскурсия.
Прог. мазмуну: Ушагларда дәрзини
хаггында төсөвүрү кеңишлөндир-
мөк. Дәрзилек сөһөтигө мараг ојатмаг.
өмөјинө һөрмөт хисси төрбија ет-

12. Мөвзу: Мүхтәлиф ушаг кејимле-
ри бахмаг (дон, көјнөк, палто, шарф,
шөпкө).

Прог. мазмуну: Кејим әшјаларынын
өзү ва ишлөмө јерини, нәдөн һазыр-
лашканы (шөк, мех, чит ва с.) ушаг-
лар өбрөтмөк. Һөмин парчаларын һа-
саслашканы хаггында мә'лумат вермөк.
Ушагларга мүшаһидәчилији, салигалы-
кы өбрөтмөк.

13. Мөвзу: Т. Мүтәllibовун «Гыш»
көһөтин өбрөдилмәси.

Прог. мазмуну: Ше'ри јадда сахлама-
гы өбрөтмөк. Ше'ри ифадали ва јүксәк
сөјләмөји өбрөтмөк. Ше'рин маз-
муна анд верилмиш суаллара дүзкүн
чаваб вермөк. Гыш хаггында төсөвүр-
ләр кеңишлөндирмөк. Бедин әдәбиј-
әт мәһәббәт хисси артырмаг.

14. Мөвзу: Дидактик ојун. Сөсләрин
өзү тәғлидинә анд: «Тал ним нечә
өһөтир». Гуша ва һөјванна анд тап-
мачаларын тапылмасы.

Прог. мазмуну: Ојун вәситәси илә
ушагларын нитгини сөс мәдәнијәтини
көһәләшдирмәк. Сөс тонуну дәјишмә-
к, өнт апаратыны ва ешитмә диггәтини
ишәшәф етдирмөк. Гушун ва һөјванн
өзү истәјә көрә дүзкүн тәғлид етмә-
к төрбија етмөк.

15. Мөвзу: Мүсәһибә: «Ағыллыдыр о
ки, күзәштә кедир».

Прог. мазмуну: Ушагларга данышыг
өһөтин, өзүнү мүхтәлиф шөрантда
көһәләшдирмәк. өз јолдашларына
көһәт етмөк хиссини, бир-биринә кү-
нәт етмөји, јолдашынын хөјрина өз
өһөсу илә кери чөкилмөк хиссини төр-
бија етмөк. Ушагларын лүгәтини актив-
ләшдирмөк, дөгит сөзләрдән истифада
өһөји өбрөтмөк.

16. Мөвзу: Верилмиш суаллара анд
өһөја дүзәлтмөк: гыш, гар, шахта, хи-

Прог. мазмуну: Верилмиш сөзләре
анд дүзкүн һөкајә дүзәлтмөји, дүзкүн
өһөја гурмагы өбрөтмөк.

ФЕВРАЛ

1. Мөвзу: «Гыш өјләнчәләри» шөк-
лә бахмаг.

Прог. мазмуну: Ушагларын гыш өј-
ләнчәләри хаггында төсөвүрләрини
көһәшлөндирмөк. Шөкилдән әсас ва јар-

дымчы хиссәләри ајырмагы өбрөтмөк.

2. Мөвзу: Әсәрләрин охунмасы: Рыле-
ки—«Левин ва гызчыгаз».

Прог. мазмуну: Әсәрә диггәтлә гулаг
асмагы, суаллара там чүмләләрдә ча-
ваб вермөји өбрөтмөк, әсәрин гөһраман-
ларына гаршы мөһәббәт хиссини артыр-
маг, ушагларын лүгәтләрини активләш-
дирмөк.

3. Мөвзу: Тикиртија экскурсия (төк-
рар).

Прог. мазмуну: Бинанын учалдылды-
гыны гејд етмөк. Ушагларын диггәтини
усталарын инди ва етдикләринә јөнәлт-
мөк (өртүјүн дүзәлдилмәсинә, ајналарын
репкәләнмәсинә. Ушагларга нө ким ала-
лар ләзимдыр, кимләри ев тәкмәја гө-
бул едирләр ва с.). Лүгәтләрини актив-
ләшдирмөк.

4. Мөвзу: «Адамлар еви нечә тикир-
ләр» мөвзусунда мүсәһибә апармаг.

Прог. мазмуну: Экскурсия заманы
көрдүкләри хаггында ушагларын билин-
ләрини үмүмлөшдирмөк, мөһиәмләш-
дирмөк. Јени билик вермөк (тикиртидә
мүхтәлиф машиналардан екскаватор, гал-
дырычы ирандан истифада едилир. Ни-
шаатчылар әлбир ишләјирләр). Чүмлә-
ләри грамматик чәһәтдән дүзкүн гур-
магы өбрөтмөк.

5. Мөвзу: М. Ә. Сабирин «Ушаг ва
буз» ше'рини өбрөдилмәси.

Прог. мазмуну: Ше'ри јадда сахлама-
гы ва ифадали сөјләмөји өбрөтмөк. Сөс
тонуну дәјишмәји, верилмиш суаллара
грамматик чәһәтдән дүзкүн чәваб вер-
мөји өбрөтмөк.

6. Мөвзу: Гыша ва гыш һадисәләринә
анд тапмачаларын тапылмасы.

Прог. мазмуну: Ушагларда мөнтиги
дүшүнмә габилитәтини, тапмачаны тап-
магы ва өзләрини тапмача дөмәк габил-
итәтини ишәшәф етдирмөк.

7. Мөвзу: Довшаны мүшаһидә етмөк.

Прог. мазмуну: Ушагларын ев һөјван-
лары хаггында төсөвүрләрини кеңиш-
ләндирмөк. Довшанын характер әләмәт-
ләрини төсвир етмөји өбрөтмөк (узун
гулагы, јумшаг түкү, гыса гујругу вар).
Довшанын нө јемәси илә таныш ет-
мөк (көк, көләм, от, картоф). Суаллара
әтрафдакылар үчүн ајдын чәваб вермөји
өбрөтмөк.

8. Мөвзу: Дидактик ојун: «Әшја өзү
һаггында нө сөјләјир».

Прог. мазмуну: Ушагларга өшјанын
адыны, кејфитәтини өбрөтмөклә лүгәти-
ни зөһкинләшдирмөк. Әјани вәсәнт:
пласмас, метал, шарин, карандаш, алу-
минимум, гашыг, тахта кубик.

9. Мөвзу: Тикиш е'малатханасына
экскурсия.

Прог. мазмуну: Ушагларга палтарын
тикилмәси илә таныш етмөк (дәрзи е ма-
латханада гыш, јаз ва јәј палтарларын
мүхтәлиф парчалардан тикир. О, тикиш
машинында тикир. Тикмөк үчүн сап, иј-
нә, дүјмә, гајчы ләзимдыр). Коллектив
өмөјин характерини гејд етмөк.

10. Мөвзу: «Анамыз барада ишләр-
дир?»

Прог. мәзмуну: Гадын әмәјинә мүс-
бәт мүнәсибәт бәсләмәк вә марағ оҗат-
мағ. Ушағларын диггәтини әмәјин үмү-
ми характеринә чәлб етмәк. Ана һаггында
җазылмыш бир һекајә охумағ.

11. Мөвзу: «Төнбәл гурд» нағылы-
нын јенидән сәјләмәси.

Прог. мәзмуну: Мәтнә җахын сәјләмә-
ји өјрәтмәк. Төнбәллијә гаршы нифрәт
һиссини артырмағ.

12. Мөвзу: Парча илә танышлығ.

Прог. мәзмуну: Кејим палтарлары-
нын тикилмәси илә танышлығы давам
етдирмәк. Ушағларға ғыш, җә вә пајыз
палтарларыны һансы парчадан тикмәк
мүмкүн олмасы һаггында аңлајыш вер-
мәк. Парчалары материалына көрә аҗыр-
мағы (чит, ипәк, јун, штапел) өјрәтмәк.
Лүгәтини кенешләндирмәк.

13. Мөвзу: Нитгин сәс мәдәнијәтинин
тәрбијә едилмәси.

Прог. мәзмуну: Нитгин сәс мәдәнијә-
тини тәкмилләшдирмәји давам етдирмәк.
Р, С, Ш сәсләринин дүзкүн теләффүзү
үзәриндә ушағлары чалышдырмағ. һө-
мин сәсләри сөздән аҗырмағы өјрәтмәк.
Һәмин сәсләрә аңд јени јанылтмач өј-
рәтмәк.

14. Мөвзу: Ше'рин өјрәдилмәси. М.
Дилбәзи — «Вәтәнин кешијиндә».

Прог. мәзмуну: Ше'ри ифадәли вә
ајдын сәјләмәји өјрәтмәк. Ше'рин җадда
галмасына чалышмағ, мәзмуна аңд ве-
рилмиш суалларға грамматик чәһәтдән
дүзкүн чаваб вермәји өјрәтмәк. Ғызыл
Ордуја мәһәббәт һиссини артырмағ.

15. Мөвзу: «Ғыш әләнчәләри» шәк-
ли үзрә нағыл етмәк.

Прог. мәзмуну: Ушағларға шәкил үз-
рә бәјүк олмајан нағыл дүшүнмәји өј-
рәтмәк. Әз нағылетмәсиндә шәхси төч-
рүбәдән истифадә етмәк. Јарадычылығ
сабилијәтинин инкишаф етдирмәк. Ушағ-
ларын нитгләринин грамматик чәһәтдән
дүзкүн олмасына чалышмағ.

16. Мөвзу: Әшјаларын мугајисәси.

Прог. мәзмуну: Ушағларға әшјалары
мугајисә етмәклә онларын бир-биринә
аңд олан әләмәтләрини өјрәтмәк (һүд-
дур-алчағ, узун-көдәк, еңли-еңсиз). Нит-
гиндә һәмин фәргләри ифадә етмәји ба-
чармағ.

МАРТ

1. Мөвзу: «Анамын бајрамыдыр»
шәклинә бахмағ.

Прог. мәзмуну: Ушағларға шәклин
мәзмунуна өз сөзләри илә ифадә етмәји
өјрәтмәк. Мәнтиги тәвәккүрү инкишаф
етдирмәк. Ушағларға баһа салмағ ки,
һөдијә ғабағчадан һазырланмалыдыр.
Һөдијә сөзүнүн мә'насыны өјрәтмәк.

2. Мөвзу: Ф. Әфәндијевни «Ушағла-
рын мешәдәки әһвалаты» һекајәсини
охумағ.

Прог. мәзмуну: Ушағларын пәзәринә
мешәдәки әһвалаты чатдырмағ. Охуја
диггәтлә гулағ асмағы вә верилән суал-

ларға грамматик чәһәтдән дүзкүн
вермәји өјрәтмәк.

3. Мөвзу: Ғыш һаггында јер-
һибәси.

Прог. мәзмуну: Ғышда табият
верән дәјишчиликләр һаггында уша-
ғларын тәсәвүрләрини дәғилләшдир-
мәк (вәһши һејванлар
шы нечә кечирирләр?). Мүсәббә
ны ғыш һаггында җазылмыш
мача, аталар сөзү вә вәһши
ларын шәкилләриндән истифадә
Јаја аңд ше'р охумағ. Суала
чәһәтдән дүзкүн чаваб вермәји

4. Мөвзу: Парка экскурсија.

Прог. мәзмуну: Јазда гар вә
јир, күнаш јери даһа чох икән
ларын диггәтини гарға вә сәһәр
етмәк. Ушағларын диггәтини
өтдә олан дәјишчиликчә чәлб ет-
мәк аңд ше'р охумағ.

5. Мөвзу: М. Сејидзадәнин
бајрамы» ше'рини өјрәдилмәк.

Прог. мәзмуну: Ушағларға
да сахламағы, ајдын паузаны
сијаны дүзкүн ифадә етмәк
Мәзмуна аңд верилмиш суаллар
матик чәһәтдән дүзкүн чаваб
өјрәтмәк.

6. Мөвзу: Ез һејванлары
тапмачанын тапылмасы.

Прог. мәзмуну: Ез һејванлары
әсас әләмәтләри илә онларын
ушағларға өјрәтмәк. Ушағларын
ни мөһкәмләндирмәк вә дәғилләш-
(һејванын харичи көрүнүшү
Шәкилләрдән вә ојунчағлардан
до етмәк. Нитгин сәс мәдәнијә-
риндә ишләмәк.

7. Мөвзу: «Мәним сәним
ларым» — тәсири нағылетмә.

Прог. мәзмуну: Ушағларға
нин нүмунәси әсасында өз сә-
чағлары һаггында данышмағы
(ады, рәнки, формасы,
Ушағларын нитгини инкишаф
Әшјаларын характер әләмәтлә-
етмәк, ардычылы, грамматик
дүзкүн тәсвир етмәк.

8. Мөвзу: Бүдбүлү мугајисәси.

Прог. мәзмуну: Ушағларға
бахмағ, онун баһыны, гујрут-
дыны, ајағыны, пәнчәсини,
һансы түвләрлә өртүддүјүнү
Ушағларға гушун нә јемәк
мәлумат вермәк. Онун көзә
сыны демәк вә охумасын

9. Мөвзу: Әлнәшүнәслиғ
экскурсијаја апармағ.

Прог. мәзмуну: Ушағларға
һәрә (һәндә, гәсәбә), мәһәб-
тәрбијә етмәк. Шәһәримиз
гәсәбәмиз) һаггында ушағларын
ни кенешләндирмәк. Мәсәлән
Кировабәдда чохлу фабрика
вардыр. Кировабәддин
памбығ, мејвә, үзүм, тәрә-
ридр).

10. Мөвзу: Москва һаггында
бә.

Мәзгил: Москва. **Бағтында:** Москва билигини мөһкәмләндирмәк. Москвада јашамышы вә орада иш-хәстәләри Ленин мәвзәләри дәрәжәдә Мүһабәтәни отирити вә шәкил-шәһәрләри.

Мәзгил: «Чыртдан» нағылынын јет-кени.

Мәзгил: Ушаглар нағылы ар-нағылытмәји өрәтмәк. Сәс тону-тону өрәтмәк.

Мәзгил: Телефонла танышлыг.

Мәзгил: Ушаглар телефонун иш-хәстәләри таныш етмәк (телефон, диск, труба, шунур, диск). Те-лефонлар, танышлар, хәстә-ләри, атаныш иш јеринә зан-дар. Телефон һамы үчүн ләзим-ләри. Ушагларын иш-хәстәләри дәрәжәдә мөһкәмләндирмәк вә иш-хәстәләриндә истифадә етмәји өрәтмәк.

Мәзгил: Дидактик оюн: «Күл ма-мәк».

Мәзгил: Ушагларын отаг бит-кени. Отаг биткени оламан билик-ләрини мөһкәмләндир-мәк. Отаг биткени иш-хәстәләри таныш ет-мәк. Отаг биткени оламан көзәлији көр-мәк.

Мәзгил: С. Вургунов «Азәрбајчан» өрәдмәси.

Мәзгил: Шәри сөйләмәји өр-әтмәк. Сәс тону дәрәжәдә иш-хәстәләри өрәтмәк. Мәзгил анд вә суаллар грамматик чәһәтдән чәһаб вермәји өрәтмәк.

Мәзгил: Верилмиш сөзләре анд на-ғылы.

Мәзгил: Ушаглар верилмиш сөзләре анд нағыл гурмагы өрәтмәк. (Мәзгил, от, кәзинти, ојунчаглар). Мәзгил дәрәжәдә вә грамматик чәһәт-дән дәрәжәдә өрәтмәк. Ве-рилмиш сөзләре анд нағылын арды-мәк. Мәзгил оламан чәһаб вер-мәк. Мәзгил габилитетини иш-хәстәләри.

Мәзгил: Натгил сәс мәдәнијәти-ни өрәтмәк.

Мәзгил: Ушагларын ешитмә-ләри иш-хәстәләри өрәтмәк. Фы-зик сәсләри артикулјасијасы үз-дән иш-хәстәләри. Ојун вәсәтәси иш-хәстәләри вәсәтәсини гәдәлә сал-мәк. «Ојунчагларын» јерини та-ји ет-мәк.

АПРЕЛ

Мәзгил: «Шар учду» шәклине бах-мәк.

Мәзгил: Ушаглар оо финри-шәклин вә шәкилдә иш-хәстәләри өрәтмәк. Мәзгил шәклин мәзгил анд суаллар грамматик чәһәтдән чәһаб алмагы өрәтмәк. Мәзгил шәклин вә јарадычылыг габилитетини өрәтмәк. Чүмләнни грамма-тик чәһәтдән дәрәжәдә өрәтмәк.

Мәзгил: Нағылын охунмасы. Гримм-ләри: «Шорба газаны».

Мәзгил: Бәди өсәрә мәһаб-бәт.

бәт һиссини артырмак. Ушаглар чүм-ләни грамматик чәһәтдән дәрәжәдә өрәтмәк.

3. Мәзгил: Чәһаб экскурсија (Мәсәлән, Кәһаб чәһаб).

Прог. мәзгил: Ушагларын бизим шәһәрин (Кировабадын) Кәһаб чәһаб са-һилиндә јерләшмәси бағтында тәсәвүр-ләрини кенишләндирмәк вә дәрәжәдә өрәтмәк. Ушагларын дәрәжәдә чәһаб үзәриндә салымшы көрүлә чәһаб етмәк. Ушагларын көрүлүн өрәтмәк бағтында билик-ләрини ајдылашдырмак. Ушаг-ларын дәрәжәдә «чәһаб саһили» сөзүнү да-хил етмәк. Дәһаб вәтәнә мәһаббәт һис-сини артырмак.

4. Мәзгил: Мүһабәт: «Бизим Кәһаб чәһаб».

Прог. мәзгил: Ушагларын экскурси-ја заманы әдәбәт етдикләри билик-ләри мөһкәмләндирмәк. Ушагларда естетик сәвгү иш-хәстәләри өрәтмәк.

5. Мәзгил: Б. Һүсәјизадәнин «Әһаб бабамыз» шәһәрини өрәдмәси.

Прог. мәзгил: Ушаглар шәһәр гу-лағ асмак вә јадда сахламагы өрәтмәк. Шәһәр иш-хәстәләри, ајдыш вә јүксәк тонда сөйләмәји өрәтмәк. Дәһаб рәһбәрә мәһаб-бәт һиссини артырмак.

6. Мәзгил: Пишик вә онун балаларынны мушәһидә етмәк.

Прог. мәзгил: Јадда пишик бал-асы олмасына ушагларын дәрәжәдә чәһаб етмәк. Балалар балача вә көмәксиздир. Ана пишик өз сүдү иш-хәстәләри једиздир. Бәһаблар, онун балаларына гаршы еш-тијатлы олмагы тәрбијә етмәк.

7. Мәзгил: Ушагларда натгил сәс мә-дәнијәтинин тәрбијә едмәси.

Прог. мәзгил: Ојунчаглар вәсәтәси иш-хәстәләри иш-хәстәләри үзәриндә иш-хәстәләри. Дәрәжәдә артикулјасијаны иш-хәстәләри өрәтмәк. Ритм вә иш-хәстәләри сөйләмәји, иш-хәстәләри рәһаб етмәји ушаг-лар өрәтмәк.

8. Мәзгил: Күл тохумларынын сәһаб-мәси.

Прог. мәзгил: Күлүн бәһабәси. Бә-һаб үчүн мөһабәт шәһаб: торпа, руту-бәһаб, күнәш иш-хәстәләри вә иш-хәстәләри оламан бағтында ушаглар билин вер-мәк. Ушаглар күл тохуму өрәтмәк вә һәм-ин күлүн шәклини көстөрмәји өрәт-мәк.

9. Мәзгил: Ушаглар Ленин мејданы-на, Ленинн бәһабини јанына экскур-сија апармак.

Прог. мәзгил: Ушагларын Ленин бағтында билик-ләрини дәрәжәдә өрәтмәк вә мөһкәмләндирмәк. Суаллар дәрәжәдә чәһаб вермәк. Ленинн бәһабини өрәтмәк һамынын күл көтирдји ушаглар һәм-ин натгил олдуғуну бәһаб салмак. Ушаглар да күл гәһаб тапшырмак.

10. Мәзгил: Мүһабәт: Ленин бағтында. «Соколникдә јолка», «Ленин имәһаб-дә» иш-хәстәләри.

Прог. мәзгил: Дәһаб рәһбәр Ленин бағтында ушагларын билик-ләрини мөһ-кәмләндирмәк. Онун сәһабини, хәһаб гәһ-гынын вә ушаглар мәһаббәт һиссини

көстөрмөк. Ниттин мөңтиги чөһөтдөн ичкишафна нанл олмаг. Рөһбөрө гаршы мөһөббөт һиссини артырмаг.

11. Мөвзу: В. Сутејевин: «Сичан баласы вә карандашлар» һекајесинин јенидән сөйләнмәси.

Прог. мазмуну: Һекајәни мәтнә јахын сөйләмәји өјрәтмәк, ушагларын нитгинин грамматик чөһөтдөн дүзкүнлүјүнә нанл олмаг.

12. Мөвзу: Тозсоран машинла танышлыг.

Прог. мазмуну: Ушаглары тозсоран машиннын гурулушу илә таныш етмәк (чәтән, труба, компрессор, тоз јығылаң торба, шотка, шунур). Бу машини зияли, тозу јырмага көмөк едир. Машини дүзөлдәндөрә гаршы һөрмәт һисси тәрбије етмәк.

13. Мөвзу: Дидактин ојун: «Куяла гонаглыгыда».

Прог. мазмуну: Ушагларын столун үстүнү гәјдәјә салмаг табилијјетини мөһкәмләндирмәк, оңларә јемәк өшјаларындан дүзкүн истифаде етмәји өјрәтмәк. Нәзакәт гәјдаларыны (бујурун, сағ олун) өјрәтмәк. Ушагларын нитгләринин грамматик чөһөтдөн дүзкүн олмасыны формалашдырмаг.

14. Мөвзу: М. Сејидзадәнин «Мај бајрамы» ше'ринин өјрәдилмәси.

Прог. мазмуну: Ше'ри ифадәли сөйләмәји вә бајрам әһвал-руһијјесин ифадә етмәји өјрәтмәк.

15. Мөвзу: «Шар учду» шәкли үзрә нагыл тәртиб етмәк.

Прог. мазмуну: Ушагларә бөјүн олмајан шәкил үзрә нагыл тәртиб етмәји өјрәтмәк. Мөңтиги тәфәккүрү ичкишаф етдирмәк, грамматик чөһөтдөн дүзкүн нитг вә јарадычлыг табилијјетини ичкишаф етдирмәк.

16. Мөвзу: Әшјаларын мүгајисә едилмәси.

Прог. мазмуну: Ушагларын шүшә вә ағач һаггында биликләрини мөһкәмләндирмәк. Фәргли чөһөтләри көстөрмәк. (шүшә еластиндир, ағач јох, шүшә көрөкдир, ағач јох, нуранда көзәл сәсләнир, анчаг ағач јох).

МАЈ

1. Мөвзу: Шәклә бахмаг: «Көндә јәј».

Прог. мазмуну: Көндә јашајанларын һөјәти вә әһмәти илә ушаглары таныш етмәк. Шәкли мазмунуна анд тәрбијәчинин вердији суалларә ардычыл чаваб вермәји өјрәтмәк. Ушагларын лүгәтләрини зәңкиләшдирмәк: һејвандарлыг фермасы, балыг тутан. Ушагларын нитгләрини ичкишаф етдирмәк.

2 Мөвзу: Әсәрин охунмасы, М. Сејидзадә: «Халлы пишик вә чүчәләр».

Прог. мазмуну: Һекајәдә дигәтлә гулағ асмагы ушагларә өјрәтмәк. Бәдин әдәбијјәтә мөһөббәт һиссини артырмаг. Ушагларын нитгләрини ичкишаф етдирмәк.

3. Мөвзу: Бајрам вахты автобуслә шәһәрә экскурсија.

Прог. мазмуну: Ушагларә бәзәдилмәсинә тамаша етмәк. Јени көзәл биналар тикилдијини таныш етмәк (хүсусән Ленин просекцијасында). Ушагларә тапшырмаг ки, јалын сәһәләр: күчәләр 1 вә 9 мај күнүнә илә бәзәнишидир. Догма шәһәрә бәт һисси тәрбије етмәк.

4. Мөвзу: Догма шәһәр (көндә һаггында мүсаһибә.

Прог. мазмуну: Догма шәһәр һаггында ушагларын биликләрини мөһкәмләндирмәк. Оун көркәмли јерләри: театры, абидаләри, һејвандарлыг фермаләри һаггында данышмаг. Гәјдә ки, бүтүн әһмәткешләр өз һиссини чох севирләр. Јени ағачлар өңирләр. Ушагларә чүмләнни грамматик чөһөтдөн дүзкүн гурмагы өјрәтмәк.

5. Мөвзу: Ше'рин өјрәдилмәси.

3. Чаббарзадә: «Бакы» ше'ри. Прог. мазмуну: Ше'ри өјрәтмәк, бәзә јатә мөһөббәт һиссини артырмаг. Ичкишаф пајтахтына мөһөббәт артырмаг.

6. Мөвзу: Аты мүсаһидә етмәк.

Прог. мазмуну: Ушагларә аты һаггында тәсәввүрләрини кәһкәмләндирмәк. Оун хәрәкәтләри: күшү (дүз ајаглары, бөјүк тәрәпјүн олмајан гулағлары), јемәк (көңүр, саман), чамаата вердији һаггында мә'лумат вермәк.

7. Мөвзу: Һекајәнин сонукунә тамамланмасы.

Прог. мазмуну: Ушагларә һекајәни тамамлашдырмаг. Оун ичкишаф Оз фикрини ардычыл, мөңтиги ифадә етмәји өјрәтмәк.

8. Мөвзу: Нитгин сәс мәңгиләри тәрбије едилмәси.

Прог. мазмуну: Р сәсини тәләффүзүнү мөһкәмләндирмәк. Нитг вердиши тәрбије етмәк. Фәсвәрмә вә ешитмә тәрбије етмәк.

9. Мөвзу: Парка экскурсија.

Прог. мазмуну: Һаваны таныш етмәк илә табиәтдә баш верән көстөрмәк: көј отлар бөјүк ачыб, ағачлар јарпаглајыб, ағачларә вә кустарникләрә бахмаг.

10. Мөвзу: Чөл вә баг бахмаг вә оңлары мүгајисә етмәк.

Прог. мазмуну: Чичәкләрә ушагларә өјрәтмәк, оңларә күнүшүнә вә ијинә көрә етмәк. Битинин һиссәләри: јарпаг, көк, чичәк, будаг. Ше'р, тапмача сөйләмәк.

11. Мөвзу: «Алма» һаггында дән сөйләнмәси.

Прог. мазмуну: Ушагларә алма мәтнә јахын сөйләмәји, ардычыл тиги данышмагы өјрәтмәк. Нитгләрини грамматик күңдүлүнә нанл олмаг.

12. Мөвзу: Јаз һаггында (јекун).

Ж. А. Коменский 1618-чи илдә «Дуньянын долашыг јоллары вә чәшнәт руһу» әсәрини јазыр. Әсәрдә Чехијада һәм сүрән һәрч-мәрчлик, дәвләт, килсә кәсин тәғид едиләр, мәһкәмә просеси ифшә олунурду. Әсәр граф Жиротинин чох хошуна кәлир. О. әсәрдәки поетиклији, чәшнәт руһунун өхләгынн јүксәк пәјмәтләндирәр. Әсәр гачгылар арасында бәјүк шәһрәт газарыр. Коменский бу вахт «Јетимдәр һаггында» әсәрини јазыр вә бурада Чехија ушагларынын ата-аналарынн итирмәләрини, онларын агыр һајатынн тәсвир едир.

Коменский кизли јолла «Гардашыг ичмасынын» Кроконош дагында кечирилән мушавирәсинә кәлир. Орада она Полшаја кетмәји вә орадаки гачгылар бир јерә топламагы ташырырлар. Буна көрә дә Коменский 1628-чи илдә айләси илә бирликдә Лешно шәһәринә кәлир. Лешно китапханасындаки мин чилдәрлә китабын арасында бир китаб онун диггәтинн чәлб едир. Бу, алман Илја Бодинин «Дидактика»сы иди. Доғрудур. Алаштедин, Ратихинин вә Андренин фикирләри она мәлум иди. Компонелланы охумушду. Буна бахмајараг «Дидактика»нын тәсирин илә белә гәрәра кәлир ни, тәрбијә ушаглары ағыллы јашлыларә чевирир, сонра бу ағыллы адамлар дуньянын нечә олачагы һаггында, она нимин рәһбәрлик едәчәји бардә муһакимә јүрүдүрләр. О. ејни заманда Компонелланын белә бир фикрини дә мәнимсәјир ки, инсәнилар тәбиәтин саһибн олачаглар, инсәнлар хәйрхәлиг вә вичданла она хидмәт едәчәкләр. О. Бекон фәлсәфәсинә әсвәланараг белә бир фикир ирәли сүрүр ки, инсан нәслини пис кәйфијәтләриндән мүдәфиә етмәк мүмкүндүр. Ики бәјүк агачы бир-биринә чаламаг чәтин олдуғу һалда, көрә вахты онлары чаламаг чох асаншар. Коменский «Дидактика» адлы әсәр јазмагы гәрәра алыр. Коменский кәһинә мәктәпләрин јарымас олмасы нәтичәсинә кәлир. Ушаглар јалпы сөзләри әзбәрләјир, ләкин тәбиәт едилмәләрини дәрк етмәдиләр. О. Ратийа мәктүб јазыб онунла әмәкдашыг етмәк истадијини билдирәр. Ләкин Ратийа онун мәктүбуна чаваб вермәјир. О. Андреә мәктүб јазыр. Алман философу Андре Коменскийни дидактика, мәктәб мәсәләләри илә марағландыгынн үрәклән алгышлајыр. Ж. А. Коменский бәјүк бир һивәс дә мәһәббәтлә «Дидактика» әсәрини јазмаға башлајыр. О. һәмин әсәри «Чехија чәшнәти» адландырмаг истајирди. Коменский чинсиндән вә јашындан асылы олмајараг бүтүн ушагларын охуја биләчәји мәктәб тәләб едилди. Белә бир мәктәби о. «Инсанлыг емәлатханасы» һесап едилди. Әсәр һазыр оланла сонра Коменский ону «Бәјүк дидактика» ады илә нәшр етдирди. «Бәјүк дидактика» аз вахтда Ж. А. Коменскийни шәһрәтләндирди.

Тәлимин ана дилиндә азырланған мәсәләси тәләб олунанда «Ана кәһинә» әсәрини јазды. Әсәри Коменский башлајырды. «Ушаг гызылдаг кәһинә» иди, амма шүшәдән кевәрәк. Коменскийә гәдәр һеч ким белә ушагларә һеч ким бу гәдәр гәһи тәрмәминш, һеч ким онлары бу гәдәр мәминшди.

Коменский «Физика», «Латин тәлимни грамматикасы», «Дилдәр һаггысы» әсәрләрини јазмышлар. Онларн ачыг һагысы тез бар бәјүк шәһрәт газанды. Әсәр һалда. Дансигдә, Лейпсигдә нәшр едилди, фрәнсыз дилинә тәрҗумә мушду. Коменский ана дилинә «Гоча Чехија һикмәтләри» ямышды.

Аз кечмәди ни, Ирландияда баш верди вә һәмин үсјан Ирландияда бүрүдү. Усјанчылар арада чыхдылар. Бу вахт достлары аралаша һәм Коменскийни кәһинә ишә едиләр. Ләкин Коменский вахт итирмәк истамирди. О. «Ирландия» әсәрини ишләјарди. Бу әсәр Коменский Франсәдан дәвәтнамә кәрдиал Ришел'јә ону јуксәк ләндирәр. Парисдә Пансофија јасы ачмаға дәвәт едилди. Ләкин гәтчә Коменскийни протестант едилдә буна мане олмурду. Елә һалда Коменский Исвечрәдән дә вәтәнә алыр. Бу дәвәтнамә Исвечрәдә варлы тачыр. һолландиялы Корнелиус Кејердән иди. Онун мис кејердән фабрика варды. О. Исвечрәдә һәр чүр сипарла тәһиз едилдә, буна дә јүксәк гыјмәт верирди. О. Коменский Готтону тәрбијә етмәк үстә алырды. Коменский завод һолландияда сонра Исвечрәә кәлир. Бурада онун көркәмли философу Декартнын олур. Онларын фикирләри биринә эидди иди. Ләкин һалда заманәдән шикајәт едәрәк едилдә, јат верилмәдијини сөйләдиләр. Коменский һалә дә пансофијаны чәшнәт билмәдијиндән, Декарт илә Коменский муһакимәсиндән сонра чох гыјмәтләр јазысынн јандырдыгынн билдирди. Коменский һамбургдә кәлиб өзүнә тәрәфдарлар тәләсәрада бир Полша дворјанынн јук мукафат вәд етдијини сөйләшә шәһәрә гәһиди. Она вералә һәһим мин талерини (полшала едилди) «гардашыг» кәһинә дашыгдан» ону бүтүн вәтәнә азад етмәји хәһиш едир. О. Коменский бирликдә Елбинг шәһәринә кәлир. аз кечмәди арвады Дорота Коменский онун хатирәсинә «Она гардашыг ичмасына вәтәнә» әсәрини јазыр. Әсәрдә һајат олан ананын өвладларына хәһиш гитәти, ана дилини севмәји сон сөзләри тәсвир олунур. Коменский

бу гәдәр она амансызлыгына гар-
уҗан едир. О, җазырды: «Өлкәдә
туфаныңдан соңра һакимиҗәттин
һагының өлине кечәчәһинә инаны-

163-чу илдә Коменски Мачарыстана
дүшүр. Јолусту Сарос-Потока дө-
җахияҗә Зузанина өлкәдә мәктәб-
саҗыны артырыр, елма, маарифе
гаҗмәт верирди. Онуң оғлу Сигиз-
мунд физиканы астрономиҗаны чох кө-
нәҗирди. Оңлар Коменскидән өлкәни
һагыңдан гуртармагы хакыш едир.
Коменски бу тәклифи тәбул едир.
Мачарыстанда ишн низамә салдыгдан
Сарос Потока гаҗмдыр. Крал Си-
гизмунд арвады чех Кралының ғызы
бу Коменскини чох севиндирир ки,
онуң вәтәни муһарибәләрдән, тап-
талыгдан азат олар. Ланин бу севинч
һәммир. Сигизмунд да өлүр. Онуң
гардашы II Кеоҗ кечир. О, шән,
һаҗмчыл, ичән бир адам иди. Онуң
һаҗмә, елма, һеч бир марагы јох иди.
Коменски бурада галмагың маһнасыз ол-
ма баша дүшүр. «Мүгәддәс Форс»
һаҗмә тамамладыгдан соңра Лешноҗа
дүшүр. Јолда ғызы Кристинаның евинә
Оңларын ағыр еһтиҗач ичинда
һаҗмәһини көрүб, бүтүн китабларыны
һаҗмәһини пулуңу оңлара верир.

Лешноҗа «Көрүңен аләм шәкил-
һаҗмә» әсәрини җазыр. 1656-чы илдә
һаҗмә гәшуңу Лешноҗа җандырыр.
Коменскини севн вә китабханасы меһна
һаҗмә О, јенидән һимсәһинә галыр вә чох
һаҗмәһинә Сичилиҗаҗа гачыр. Амстер-
дам руһаниләриндән дө'ватнаме алаң
Коменски Амстердама кәлир. Онуң
һаҗмәһини чап олунур. О, Амстердамы
һаҗмәһини фәһри, шәһәрләрин ичнә
һаҗмәһини аңландырырды. Коменскини бурада
һаҗмәһини аңлатандырыр, шәһәр китабханасы
һаҗмәһини оңа е'тибар едирлер. Ко-
менски өз һаҗматы һаҗмәһинә белә җазыр-
ды: «Мән бүтүн һаҗматым боју ора-бура
һаҗмәһини вәтәһинә олмаҗыб, һеч вахт,
һаҗмәһини јердә өзүмә е'тибарли бир сыгыһна-
һаҗмәһини таппамышам».

Гәдәһинәһинә гапылаң Коменски төрки-
һаҗмәһини олмаҗ истәҗир, ланин онуң һәмнәһини
һаҗмәһини үрәҗи јенә дө ону ишләмәҗә ча-
һаҗмәһини. Гочалыг вә хәстәһини Коменски
һаҗмәһини алаң салыр. 1670-чи илдә куракһини
һаҗмәһини өлүмү она даһа һис тәсир
һаҗмәһини. Ғызы 5 ушаҗла башсыз галмыш-
һаҗмәһини. Коменски 1670-чи ил ноҗабрың 15-дә
һаҗмәһини Амстердам шәһәриндә өлүр.

Коменскиниң һаҗматы бојуңк төрбиҗә
һаҗмәһини едир. Онуң меһнәһини ирәдәһини,
һаҗмәһини һаҗмәһини дәрһинә шәрик олмаҗ ки,
һаҗмәһини кәҗфиҗәһини ону һәмнәһини јүксәлт-
һаҗмәһини. О, бәшәриҗәһини меһнәһини төкмил-
һаҗмәһини һәмнәһини үрәклән арзу етмиш-
һаҗмәһини. Онуң бүтүн јарадычылығы, 250 әсә-
һаҗмәһини да меһна бу ишә һидмәт етмишди. О
һаҗмәһини әлминдән астрономиҗаҗа, поезиҗаһини
һаҗмәһини һаҗмәһини үмүмдәһини мәсәләһини гәдәр
һаҗмәһини шәһәһини мәһгул олмушду. Әһил јаша-

магы фәһлиҗәһини көрән Коменски деҗир-
ди ки, фәһлиҗәһини сизлиң өз-өзүңу дири-ди-
ри дәһини етмәкдир.

Тәһсүф ки, онуң шәһирди вә оғлу
Данил атасының вәһлиҗәһини әһил етмә-
һини, дүңҗа онуң идеҗаларыңдан хәбәр-
һини сиз галмышды. Онуң әсәрләри дө, гәһри
дө унуңуһини шуңду. Әһлиҗәһини оңу дө-
һини әһлиҗәһини аңландырыр, әсәрләһини һаҗмәһини
баһырдылар. Ланин көнч Ләҗһини ону
өзүңуң өһил муәһлиһини аңландырыр вә
җазырды: «Бир вахт көләр хәҗирхәһини
адамлар сәһинәһини һесаблаһар, сәһини ар-
зуларыны һаҗмәһини кечирәрләр».

Илк дәһәһини Һолландиҗа вә чех әһилмә-
һини көмәһини илә 1929-чу илдә Комен-
һини һини гәһри тапылды вә берпа едилди.
XIX әһрәһини јашаһини көркәһини чех әһил-
һини Пүһһини Лешноҗа «Дидактизаның»
әһлиҗәһини тапды. Онуң сәһифәһини
дөһини гаҗыһини муәһлиһини сәһини үчәһини
«Һеч вахт төһбәһини олмаһини, башгалары-
һини ачыгы јол илә кәһлиб әрхада гал-
һини маһини. Биз өзүмүз дө һәр һаһини бир са-
һәһини башгаларыңа һүмүңә олаҗ».

Мүхтәһлиф дөһрләрдә јашаһини көр-
һини көһли адамлар Коменскиҗә јүксәк ги-
һини мәт вермишләр. Мәсәһини, Миһнә Ко-
менскини даһи, төрбиҗәһини Галилеҗи аң-
һини ландырырды.

Бүтүн һаҗматыңы халһини маарифләң-
һини мәһинә һәһр едән Коменски мәһнәһини
дөһр төрбиҗә мәсәләһини чидди фикир
вермишди. Онуң фикриңчә төрбиҗә
һиниңә ушаҗ һәһәһини аһадан олһаһини
башламаҗ ләһини. О, мәһнәһини дөһр
төрбиҗә һаҗмәһини фикирләһини «Аһа гу-
һаҗмәһини мәһнәһини» әсәһини вермишди.
Һәмнәһини әсәр һәһмәһини кичиң, меһнәһини
чох бөһини. Коменски аһа гуһаҗы меһнә-
һини һини көнч нәһлиң төрбиҗәһини муһнә
мәһнәһини һесаб едирди. Ушаҗларың төр-
биҗәһини бу мәһнәһини башламаҗ иш
чәһнәһини: ушаҗлары һис әдәт вә вә-
һини һини дөһрләрдән горуһаҗ вә көләчәһини төрбиҗә-
һини дүзкүн тәһкил етмәһини үчүн фәһлиҗә-
һини. Дөһрүдүр, мәһнәһини дөһр төрбиҗә
һаҗмәһини һаҗмәһини һәһәһини јени ерадан әһвәһини (427-
347) көркәһини јуһан филоһини Платон
мәһаһини фикирләһини сәһлиһини. Комен-
һини Платонун һәмнәһини фикирләһини илә та-
һини һини. Ланин Платон ушаҗларың
төрбиҗәһини аһәһини ролуңу иһәһини
едир вә деҗирди ки, аһәһини ушаҗ дүзкүн
төрбиҗә олуңа билмәз. Платон ушаҗ до-
һини јуһан киһи ону аһадан аһыб дөһләтә
вермәһини тәләб едирди. Мәһнәһини ки,
Платон дөһрүндә спартаһини јени до-
һини јуһан ушаҗ саҗлаң, күмрәһини олдуғда ону
көһүрүр, зәһиң, хәстәһини олдуғда һәһәһини
едирдиләр.

Коменски аһәһини ушаҗың төрбиҗәһини
дөһини илк мәһнәһини һесаб етмиш, онуң ро-
һини јуһан јүксәк гиһнәһини дөһрләһини. «Аһа
гуһаҗы мәһнәһини» әсәһини коменски
аһәһини, даһәһини ушаҗы дүзкүн төрби-
һини етмәһини јоллары һаҗмәһини гиһнәһини
мәһнәһини вермишди. О, аһәһини төрби-
һини һини дөһләт әһәһини һини бир мәсәлә

ними бахмыш вә тәрбиә системиндә айланы илк мәнтаб һесап етмишдир. О, ушаглары севмәји, оңларә һуманист бахымдан јанашмагы төләб едирди. Бу исә, әлбетта, педагогикада јени бир мәсәлә иди. Ушагларә һөрмәт, мәһәббәт оңларә гајгы илә јанашмаг һәм аиләнин, һәм дәвләтнин, һәм дә ичтиманјјәтин ишидир. Аилә, ичтиманјјәт вә дәвләтнин гајгысы сәјәсиндә ушаг бөлүјү гәбилијјәтлн, чәмијјәтин фаал бир үзвүнә чәврилә биләр. Коменски һәмнин әсәринә Сисеронун чох гијмәтлн бир кәләмыны эпиграф вермишди: «Дәвләтнин әсәснн кәңчилијин дүзкүн тәрбијәси тәшкил едир». Коменскинин һәмнин әсәри нисанлыгың тәрбијәсиндә он јакшы васитәдир. Чүнки көһнә нәсли әвәз едан нәсил дүзкүн тәрбијә олунмаса о чәмијјәт мәһә олуб кәдәр. Коменски әсәрин киришиндә кәстәрир ки, тәрбијә иши илә ким мәншул олурса онун гаршысында 3 өзәифә дуруп:

1. Дунјада ғызылдан гијмәтлн олан бир шәј сизә верилиб, бу ушагдыр.

2. Онун гаршысында һансы мәгсәд дуруп. Јә'ни тәрбијә кәмисини һансы истигамәтә јөнәлтмәк ләзимдыр.

3. Кәңчилијин дүзкүн тәрбијәјә еһтијачы вар.

Әсәрин биринчи фәслиндә дејилир ки, һеч бир чәвәһирәтлә мугајисә олуну билмәјән, дунјада һәр шәјдән гијмәтлн олан ушага бөлүк гајгы ләзимдыр. Она көрә ки, кәләчәјин тәлән оңларын әлиндәдир. О, чох марағлы бир мисалы шөрһ едир. XVI әср һуманистлариндән филипп Маленхтон ушагларә дејирди: «Салам һөрмәтлн, ағылы, машһур, гәбилијјәтлн докторлар, алимләр, сәфирлар, назирләр, вәтибләр вә с. Ушаглар чох заман онун сөзләринә күләрдиләр. О, чох чидли тәрәдә дејәрди ки, мән сизилә зәрафәт етмирәм, бу мәним һәгиги сөзүмдүр». Бу мисалдан ајдын олур ки, Коменски ушага әди бир варлыг кимин бахмыр, оңларә кәләчәјин саһибин кимин јашамагы мәсләһәт корүрлү. Коменски дејирди ки, тәбиәтнин бәхш етдији ушаг о заман гијмәтлн олур ки, онун тәрбијәси илә дүзкүн мәншул олассан. Инсәй—бүтүн јаранмышларын шәрафидир. О, ән јүксәк амал үчүн тәрбијә олунмалыдыр. Коменскинин фикринчә тәрбијәнин мәгсәди јүксәк әхлағлы вә биликли адам јетишдирмәкдир. Доғрудур, бурада онун дини корүшләри һалә дә өз әһәмијјәтинн итирмир. Онун дини бахышлары јашадыгы дәврлә, алдыгы тәрбијә вә тәһсиллә бағлы иди. Коменски дејирди: Ағач ону өкмәји, суламагы, онә гајгы кәстәрмәји төләб едир. Демәли, ушагларә да хусуси гајгы кәстәрилмәлидир. Онун заһири бәзәјинин гајгысына галмагдан даһа чох онун мәнәвијјәтинин, ағылынн ишишәфы гајгысына галмаг ләзимдыр. Бә'ән вәлидејиләр өз ушагларына көзәллик, зәңкилик, шәрәфлилик арзу едир, ушағын мәнәви зәңкилији, мүдриклији гајгы-

сына галмырлар. Белә вәлидејиләр он ки чәкмәни ајагы горумаг, үчүн зәңки шәһрәт үчүн кәјирләр.

Ј. А. Коменски әсәрин дөрдүнчү фәслиндә мәктәбгәдәр дәврлә һансы тәрбијә ишләринн һәјәтә кәтирмәји мәсләһәт едир? Бурада Коменски сәһнә тәрбијәнин програмыны вермишдир. Он бахышда адама елә кәлир ки, бу програм чох кәнишдир. Бурада һәм тәрбијәси, һәм дә әғли тәрбијә ләмләри шөрһ едилир.

Әхлағи кәјфијјәтләрлә мүдәррәсәлигәлилик, ичрачылыг, доғручүлүк, сәхавәтлилик, әмәксәһәрәтәмлилик, дөзүмлүлүк, һүмәниләјәгәтлилик дахил едилмишдир. О, јирди ки, биз кәр шәјдән әвәл, үчүн билмәлијик: билмәк, етмәк, дәмәк. Инула Коменски һалә гәдим дәврлә өз заманына кимин мөвчуд олән тәһсил елми, һәмчинин елм вә ичтисәлә тәһсил-тәрбијә әһәмијјәтинә көрә јак јук група бөләркән ләтин дәмәли билмәк (scire), етмәк (facere), нәшшәмаг (loqui) фә'лләринә едирди. Һәмнин сөзләрин баш бирләрин бир-биринә бирләшдирән Коменски ләтин дилиндә дуз вә ја ишнә кәһәти мәналарыны ифадә едан сәт сөз сөзүнү алырды. О, бу чүр тәрбијә ишләкләрлә нәтичәләнән, һәмнин бәһәсә мугафиг оларат һөрәкәт етмәји бәһәсә вә бунларын нәтичәсиндә әлүрә кәһәтләринн, билик вә гәбилијјәтләр башгаларына вермәји өјрәдәк. Тәһсил вә тәрбијәни ән гијмәтлн тә'ликлә һесап едирди.

Коменскијә көрә ушаглар 6 сәһ гәдәр ашағыдакы елмләрә дағр мәтәматлары билирләр. Физика кәһәсә олан тәбиәт һадисәләринн, кәһәсә һадисәләрин алларыны: јангыш, һауа, су, торпаг, јағыш, гар, буа, бәстәк, мир вә с. билирләр. Ушаглар бир ағачын, отун, чичәјин, бәһәсәк, мүхтәлиф һәјванларын ат, ит, кәһәсә с. таныјыр, бәдәнин харичи үзүмләри оңларын вәзифәләринн билирләр. О, ешитмәк, ајаг гачмаг үчүндүр вә с. тәһсисә дағр гаранлыг, ишпәк ағачларын бир-бириндән фәргләндрәк.

Астрономијадан—күнәши, ајаг, сәһу бир-бириндән фәргләндрәк. Географијадан—доғулдугу, јашамагы, ри—шәһәри, кәнди, галаны фәргләндрәк, тарла, дағ, чәмән, мөшә, чәһәр билирләр. Хронологијаја анд сәһт кәһәфтә, ај, ил, баһар, јәј вә с. анд бәһәсә ләре јијәләнмәли олур.

Ушаг дүнәски һадисәни тәһсисә, бу күн, кәһәк ил, нәк вә үчүн бәһәсәдан габағ олмуш һадисәни зәһф вә зәһманлы билирсә, дәмәли тарихә анд елән ағачларын мәнимсәмәк.

Коменски кәстәрирди ки, кәһәсәдәр јашлы ушаглар заман ағачларын чох чәтин мәнимсәјирләр. Бу ушаглар, һәттә буйунлә сәһәсә јәришдирләр. Ушаглар сәјәсәт дәмә-

О дејирди ки, гој онлар гарышга ки-
ми сәһәрден ахшама гәдәр ишләнеләр,
ојнасылар, һәрәкәт етсинләр. Бу чох
хејирли вә фәјдалидыр. Онларын ојун-
ларынын мәзмунлу олмасы үчүн онлара
көмәк етмәли, јол көстәрмәлидир. Ко-
менски Афина сәркәрдәси Фемистоклуи
балача оғлу илә мејданчада гумун үзә-
риндә ојнадығыны мисал кәтирир. Буну
көрән бир кәч чох тәәччүблә сәркәрдә-
јә бахыр. Сәркәрдә кәчә дејир ки, өзү-
нүн ошлады олана ки ми бурада кәрдүју-
ну һеч кимә данышмасын. Бунунла Ко-
менски демәк етәјирди ки, валидејилин
һиссини, өвләд мөһәббәтини, өвләдынын
тәрбијәсини вә назлыны чәкмән гајғысы-
ны јалаыз валидеји оланлар биләр.

Ушаг нә көрүрсә онунла марағланыр,
оңу әлләринә көтүрүр, дартыр, сынды-
рыр, гопардыр. Онлар бычағы, дәһрәси-
ни јерә дојур, бунунла да өзүнә бир за-
дә јетирир. Она көрә де ушағлара мух-
тәлиф ојунчағлар алмағ лазымдыр. Чүн-
ки ушағлар бу ојунчағларла ојнадыгда
онларын бәдәни мейнәмләнир, әгли иң-
кишаф едир, бәдән үзиләри һәрәкәт
едир. Онлар чох һәвәслә тикинти ма-
териалы илә ојнајыр, сә дүзәлдирләр.
Ушағларын бу ишләри јеринә јетирмә-
ләринә көмән етмәк лазымдыр. Ишсиз-
лик һәм ағыл, һәм мәнәвијјат, һәм дә
бәдән үчүн зәрәрлидир. Коменски һәм-
ман ишләри тәдричан јеринә јетирмәји
төвсијә едирди.

Коменски ушағларын нитг иңкишафы
мәсәләләринә дә бојук әһәмијјәт вер-
мишдир. О дејирди ки, инсаны һејван-
дан иңи шәј фәргләндирәр. Бунлардан
бирн шүүр, дикәри исе нитгдир. Шүүр
инсанын өзү үчүн, нитг исе башгалары
үчүн лазымдыр. Буна көрә дә бунларын
һәр инсанна ејни чүр гајғы кәстәрмәк
лазымдыр. Инсан нитг мөдәвијјәтинә
јүрәләнмәк үчүн грамматиканы, ритори-
каны вә поэтиканы әјрәнмәлидир.

Ушаг «грамматиканы әјрәнмәјә» ал-
ты ајлыг, он узакм бир јашы оlanda
башлајыр. Бир јашда ушағлар а, бә, ба,
ма вә с. сәсләри дејирләр. Сонра уша-
глар ән јакын олан ана, ата, нәнә, баба
вә с. сөзләр јараныр. Бу јашда чох заман
валидеји ушағлара куја ширин даны-
шыр, ешјанып әсил адыны гојуб уша-
ғын вердијя ады чох һәвәслә дејирләр.
Мәсәлән, попә, гагга, чача вә с. Бу,
ушаг нитгинин иңкишафына мәнфи тә-
сир едир. Бу јашда ата, ана, даја, бачы-
һамы ушаға сөзү дүзкүн теләффүз ет-
мәјә әјрәтмәлидир. Бу јашда грамматик-
ка аңчаг бундан ибарәтдир. Бу төмрини
үч јаша гәдәр давам етдирмәк оләр.
Дөрд, беш, алты јашда нитги әтраф му-
һитини тәсир илә зәңкиләшдир. Бу јаш-
да ушағын нә етдијини, нә кәрдүјүнү
дүзкүн ифадә етмәк үчүн шәрәит јарат-
мағ лазымдыр. Она көрә дә тез-тез он-
лара нә едирсән? нә иш көрүрсән? ки ми
суаллар вермәк лазымдыр. Ушағлара
чәтин теләффүз олуан сөзләри теләф-
фүз етдирмәк, јанылтмачлар әјрәтмәк
лазымдыр.

Риторика да ушағларда бир јашы
башлајыр. Биз чох заман өз фикрини
ушағлара данышыгдан чох јестән
чәтдирерик. Ушаға әлиминин һәрәкәти
илә, тәбәссүмлә мурачиәт едирик. Та-
нин-үч јашдан сифәтдән гәмкиләтә
винчи дојур, башы тәрпәтмәклә, бары-
ла һәдләмәклә ушаг јакшы вә гә
рәкәт етдијини баша дошур. Тәхмин
үч јашдан ушаг тәәччүбләнмәји
сусмағы, бә зәң әл һәрәкәти илә
мағы бачарыр. 5-6 јашдан ушаг
ишдларыннан вә дајәсиндән
сөзләри мәнмәсәјир. Бундан нараты
маға дөјмәз.

Елмләрин әсасы бу јашда
Ушагда ағыллы даяранмағ
Тәхминән елә бу јашда поезија
данышмағ оләр. Она көрә ки,
аһәңдарлыгга данышмаға башла-
ифадәли шәј сөјлөјир. Чох заман
лар әл чалмагга јанашы охујурлар.
рада бир аһәңдарлыг алынар.

Коменски әхлаг тәрбијәсинә
әһәмијјәт верәр. Онун фикринчә
адамлары иңчик јашлардан тәрби-
мәк лазымдыр. Иңчик ағачы бә
олур, еләчә де ушағы бәјүјәндә
јох, иңчик јашдан хејрхәһ тәрби-
мәк даһа асандыр. Бунун үчүн
хејрхәһлиг нүмунәси; вахтында
лы насихәт вә төмриниләр, мулајим
тизам ки ми шәрәитләр лазымдыр. Та-
дара һәмминә јакшы нүмунә
зәруридир. О, дүнјаја кәландә
охшајыр, ләкин гајғыыны, сәјя
чәсиндә дәјишиб башга чүр олур.
тын көзүндән һеч бир шәј
Она көрә де ушағын јашадығы
һәмминә диггәт јетирмәк лазымдыр.
рада мулајимлиг, хејрхәһлиг,
ринә һөрмәт гајғысы әсас јер ту-
дыр. Чох заман нитизамы бәјүјә
зурлар. Әхлаг тәрбијәсиндә
чәзәја да мурачиәт едир. О, дөјмә
јил, јери кәландә бәрдән ачыт-
мәсләһәт көрүр. Коменски дејир
аиләдә нитизамын бојук әһәмијјәти
дыр. Нитизамсыз бәјүјән ушаг
ола билмәз.

Хејрхәһлигын биринчи аламы
нү елә алмағы бачармагдыр. Рәһ-
мизлији көзләмәк, бојуиләрлә
мағ вә с. Ушағларда нөчиб һис-
бијә едир. Коменски гејд едир ки,
гы сәммән төбин һалдыр, ләкин
һәббәтини кизләмәји бачармағ
ишдир. Ушағын һәддиндән артыг
ны чәкмәк, онун һәр ишләтагына
нитизамсызлыг гапысыны онун
ачмағ дөмәндир. Ушағларын
мәһрибан бојүмәсиндә бојуиләр
асмағ да вачиб шәрәитләрдир.
өз башына бурахмағ олмәз.

Һәсигәти мудафиә етмәк,
олмағ да нөчиблијин әсас шәрәит-
дир. Јалтаглыг, иңкүзлүдүн иңки-
сифәтини алчалдыр. Јалаң иңки-
едир.

Коменски алты јаша гәдәр
мәктәбиндә сахламағы мәсләһәт

Алты жашдан sonra оңу мәктәбә вермәк теләб едир. О Јазыр: «Тохум чүчәрәңди сонра онун бәјүмәси, јахшы мәһсул вермәси үчүн бостанда пиктил едирләр. Елчә дә ушағын физики вә әгли чәһәтән јахшы инкишаф етмәси үчүн оңу мәктәбә вермәк лазымдыр».

Коменски еркән тәһсилни әләһинә чыгарды. О кестәрирди ки, алты јашдан әввәл верилән тәһсил бир нечә чәһәтән зијанлыдыр. Әввәла, ушаг бир етә там һазыр дејил, икинчиси һалә бәјән өз инкишафыны там гуртармамыш олур. Алты јашдан сонра о там инкишаф етмиш олур. О, буну ағачла мугајизә едир. Елә ағач вар ки, лап тез чичәк ачыр, амма о чичәји тез төкүр, кеч ачыла чичән даһа јахшы мејвә верир. Оңа кәрә дә вахтындан тез верилән тәһсил

зәрәрлидир. Чох заман ушаг дөрд јашда беш јашда охумаг истәјир. Бу оңа бәнзәјир ки, чохлары вахтындан әввәл доктор олмаг истәјир, ләкин һеч бакалавр (елми рүтбәдир) да ола билмир.

Коменски ушағын мәктәбә тојулмасы мәсәләси үзәриндә дә хәјли дајаныр. О кестәрир ки, бәзи валидејиләр ушағы һазырламадан мәктәбә апарыр. Белә валидејиләрини иши малы нахыра етүрмәк кими бир шәјдир. Бәзи валидејиләр ушағы мәктәбә, мүәллимлә һәдәләјир. Ушаг мәктәбә кетмәминдән мәктәбә, мүәллимә ифрәт едир. Ағыллы валидејиләр ушағы јармаркаја апарыр, орадан лазым олан мәктәб ләвазиматыны алыр.

Коменскинин һәмни фикирләри бу күн үчүн дә фәјдалыдыр.

УШАГ БАҒЧАСЫНДА ХАЛҢ ОЈУНЛАРЫ

С. АХУНДОВА

В. И. Ленин адына АПИ-нин мүәллим, педагогик елмләр һәмнәдди

Азәрбајҗан һәрәкәтди халғ ојунлары тәдим бир тарихә малидир. Бу ојунлар халғын јашајыш тәрәнин, мәдәнијәтин, әмәк фәаллијәтини вә өхләги кәјфәјәтләрини өзүндә әкс етдирир. Онлар халғ тәрәфиндән сәвилир вә кетдикчә тәкмилләнидирилди.

Ашағыда тәклиф етдијимиз халғ ојунлары да педагогик вә методик чәһәтдән тәһсилли, онларын мәзмуну ушаг бағчасынын бәјүн гуруларынын јашына ујуулашдырылмышдыр.

«ӘКИНЧИ» ОЈУНУ

Ојунун гајдасы: ојуну салонда вә јахуд мејданчада апармаг олар.

Ушаглар даирә тәшкил едәрәк бир-бирләрини әлләриндән тутурлар. Сонра даирә бәјү һәрәкәт едәрәк (јалпы кәдәрәк) бу мәтін охујурлар:

Ким керүбдүр кәндлини,
Тохуму нечә сәпирләр?

Сонра ушаглар бир-бирләрини әлләрини бурахыр, куја тохум сәпирләр кими һәрәкәт едир вә охујурлар:

Бах белә, бах белә,
Тохуму белә сәпирләр.

Бундан сонра, ушаглар јенә бир-бирләрини әлләриндән тутур вә даирә үзәрә һәрәкәт едәрәк маһнынын јени мәтнини охујурлар:

Ким керүбдүр кәндлини,
Тахмы нечә бичирләр?

Бу ики мисралы маһны гуртардыгдан сонра ушаглар јерләриндә дајанараг вә әлләри илә тахмын бичилмәсини тәғлид едә-едә охујурлар:

Бах белә, бах белә,
Тахмы белә бичирләр.

Сонра ушаглар јенә дә даирә үзәрә һәрәкәт едәрәк охујурлар:

Ким керүбдүр кәндлини,
Тахмы нечә дәјурлар?

Маһны гуртардыгдан сонра ушаглар дајанарлар, тахмын дәјүлмәсини әлләри илә тәсвир едир вә охујурлар:

Бах белә, бах белә,
Тахмы белә дәјурлар.

Сонра јенә дә даирә үзәрә һәрәкәт едәрәк охујурлар:

Ким керүбдүр кәндлини,
Нечә шәһлик едирләр?
Бах белә, бах белә,
Белә шәһлик едирләр.

ОЈУНУН ТӘШКИЛИ ВӘ АПАРЫЛ-МАСЫ.

1. Тәрбијәчи ојуну изаһ етмәлидир.
2. Бүтүн ушаглар ојунда иштирак едә биләрләр.
3. Маһныны һәмнә бир јердә коллектив шәкилдә охумалы вә бирләндә дә гуртармалыдыр.
4. Маһныны охујуб гуртардыгдан сонра ушаглар әкинчинин кердүјү иши тәғлид етмәли вә рәс етмәлидирләр.
5. Ојуну 4—5 дәфә тәһрар етдирмәк олар.

«ДЫРМАНМАГ» ОЈУНУ

Ојунун гајдасы:

Бу ојун ачыг һавада вә јахуд салонда нечирилә биләр. Тәрбијәчи ушагларын халча вә јахуд стулларда отурмаларынын тәшкил едир. Сонра бүтүн груп ушаглары бир-бир кәлиб кимнастика дирәјинә дырманыр вә кери ашырлар. Ушаглар

дырмандыглары вахт данышмамалыдырлар. Ким данышса о, ојуну удузмуш олур. Ојуну удузмуш ушаг јолдашларынын истәјинә әмәд етмәлидир (охумалы, ојнамалы вә с.).

ОЈУНУН ТӘШКИЛИ ВӘ АПАРЫЛМАСЫ

1. Тәрбијәчи ојунун гәјдасыны изәһ етмәлидир.
2. Ејни бир ојунчунун ики дәфә дырманмасына ичәзә верилмир.
3. Ушаг дырмана-дырмана данышса, ојуну удузмуш олур.
4. Зәиф ушагларын бу ојунда иштирак етмәләринә ичәзә верилмир.
5. Ојуну бүтүн ушагларын иштираны илә бир дәфә апармаг олар.

«ДОЛАН КӘЛ» ОЈУНУ

Ојунун гәјдасы:

Бу ојуну ачыг һавада вә јахууд салонда кечмәк олар. Тәрбијәчи ушаглары 3 бәрәбәр дәстәјә бөлүр. Һәр үч дәстә, јердә чәкилмиш бир дүз хәтт архасында, бир-бириндән 2 метр аралы, әлләр белдә сырада дурур. Булардан 7—8 метр габагда диаметри 1 метр олан үч даирә чәкилир (һәр дәстәнин габагында бир).

Тәрбијәчинин ишарәси илә һәр үч сырадан 1-чи ушаг һоппана-һоппана габага гачыб өз даирәсинин әтрафына бир дәфә доланыб керә гәјдыр вә кечиб өз дәстәсинин архасында дајаныр. Сонра да һәмни һәрәкәти нөвбәдә дуран ушаг ичра едир.

Ахырда һансы сыра тез гуртарса, о, галиб сајылып.

ОЈУНУН ТӘШКИЛИ ВӘ АПАРЫЛМАСЫ

1. Тәрбијәчи ојуну изәһ етмәлидир.
2. Тәрбијәчи чалышмалыдыр ки, ушаглар чүт ајаг үстә һоппана-һоппана кетсинләр.
3. Тәрбијәчи зәиф ушаглары нәзәрә алмалыдыр.
4. Тәрбијәчи фикир вермәлидир ки, ушаглар јерләриндә сакит дурсунлар.
5. Ојуну бир дәфәдән артыг тәкрар етдирмәк мәсләһәт дејил.

«ДӘСМАЛЫ ВЕР» ОЈУНУ

Ојунун гәјдасы:

Бу ојуну ачыг һавада вә јахууд салонда кечирмәк олар. Тәрбијәчи груп ушагларыны ики бәрәбәр һиссәјә бөлүр. Һәр дәстә үчүн бир апарычы сечир. Һәр ики дәстә үзбәүз бир-бириндән 2 метр аралы, әлләри архаларында дурур. Тәрбијәчи һәр дәстәнин апарычысына бир дәсмал верир. Апарычылар өз дәстәләринин архә тәрәфиндән кечәрәк дәсмалы ушаглардан биринин овчуна елә

гојурлар ки, о бири ушаглар буну вермәсинләр. Бундан сонра тәрбијәчи ушадан дејир: «Дәсмалы вер!».

Дәсмалы кизләдән ушаг чәлд гәлди ону тәрбијәчијә вермәлидир. Дәсмалы тәрбијәчијә биринчи олараг верен ушаг өз дәстәсинә бир хал газандырыр. Ошадан сонра халлара јекун вурурлар. Хал чох олан дәстә ојуну удур.

ОЈУНУН ТӘШКИЛИ ВӘ АПАРЫЛМАСЫ

1. Тәрбијәчи ојуну изәһ етмәлидир.
2. Тәрбијәчинин ишарәси олан дәстәдән чыкыб гачмаг олма.
3. Ушаглар гачаркән бир-бирләри итәләмәмәлидирләр.
4. Дәсмалы апарычыдан алан ушаг сакит дуруб чағырылмасына итәләмәлидир.
5. Ојуну 4—5 дәфә тәкрар етдирмәк олар.

«ГӘЛӘНДАР, АЈ ГӘЛӘНДАР» ОЈУНУ

Ојунун гәјдасы:

Бу ојуну ачыг һавада вә јахууд салонда апармаг олар. Тәрбијәчинин кәстәсин илә ушагларын һамысы дүз хәт кил едир. Тәрбијәчи ушаглардан бир апарычы тәјин едир. Апарычы ишарәси илә тәрбијәчијә бир гуш ады дејмәлидир. Ојуну апаран ушаг даирәнин ортасына дурураг јолдашларына мүрачәтлә дејир:

«Бир гушум вар бу бојда,
Гәләндар, ај гәләндар.
Бапшы вардыр бу бојда,
Гәләндар, ај гәләндар.
Көзләри вар бу бојда,
Гәләндар, ај гәләндар.
Ганадлары бу бојда,
Гәләндар, ај гәләндар.
Ајаглары бу бојда,
Гәләндар, ај гәләндар.

Бундан сонра ојуну апаран ушагларыннын бириндән сорушур: «Ошансы гушдур?» Гушун адыны дүз дејән ушаг даирәнин ортасына дәстә едилр. О, јолдашларынын истәдијинә итәләмәлидир (охумалы, ојнамалы вә с.).

ОЈУНУН ТӘШКИЛИ ВӘ АПАРЫЛМАСЫ

1. Тәрбијәчи ојунун гәјдасыны изәһ етмәлидир.
2. Ојунчуларын һамысы апарычының һәрәкәтләринә вә сөзләринә тәкрар етмәлидир.
3. Апарычы «гушу» ојунчулардан ајдын шәкилдә тәсвир етмәлидир.
4. Апарычы тәрбијәчијә дејди ки, һансы бир гушун адыны ишарәси илә билдирмәлидир ки, ојунда иштирак едәл ушаглар ешитмәсинләр.
5. Ојуну 4—5 дәфә тәкрар етдирмәк олар.

«БОХЧА-БОХЧА» ОЈУНУ

Ојунун гайдасы:

Бу ојуну салонда və жахуд мејданчада айнамаг олар. Тәрбијәчнин ишарәси аша ушаглар әл-әлә тутараг даирә тәш-әл едерәк чөмбәлирләр.

Тәрбијәчи бир ушагы апарычы тә'јин едир. Һәмин апарычыја тәрбијәчи бир дәрәҗә верир. Апарычы бу сөзләри 3 дәрәҗә интонасија илә тәкрар едир:

А бохча-бохча...

Бүтүн групун ушаглары исе апарычы-ја чаваб олараг дејирләр:

Бир көрпәје фыадыгча (1 дәрәҗә).

Апарычы јајлыгы ушаглардан бири-нә чийинә салмалыдыр. Чийинә јајлыг салган ушаг јајлыгы әлине алараг аја-на галхыб һәмин апарычынын даһынча ашараг ону говуб тутмалыдыр.

Апарычы бир гәдәр гачдыгдан сонра јајлыгы вердији ушагын јерини тутма-лыдыр. Лакин јолдашынын јерини тута билмәјән апарычы ојундан көнар еди-лир və удузмуш һесаб олунур.

ОЈУНУН ТӘШКИЛИ ВӘ АПАРЫЛМАСЫ

1. Тәрбијәчи ојунун гайдасыны изаһ етмәлидир.
2. Ојун заманы бүтүн ушаглар диг-гәтди олмалы və өзләрини јаһын апармалыдырлар.
3. Јајлыгы алан ушаг чәлд олмалы-дыр ки, јолдашыны тута билсин.
4. Һәр дәрәҗә ојун јенидән тәкрар олундугда удузмуш ушаглар да иштирак етмәлидирләр.
5. Ојуну 4—5 дәрәҗә тәкрар етмәк олар.

ГӘДИМ УШАГ ОЈУНЧАГЛАРЫ

А. ОРУЧОВ

С. М. Киров адына АДУ-нун тарих кафедрасынын мүәллими,
педагожи елмләр һәмизәди

Инсан чөмијјәтинин бүтүн икиншаф дәрәҗәләриндә ушагларын бу və ја ди-кәр ојунчагы олмушдур. Ушагы və ојун-чагы бир-бириндән айнамаг гејри-мүм-күндүр. Инсан көзү ошлары һәминшә бир дәрәҗә көрмәје алышмышдыр. Буну онун-да изаһ етмәк олар ки, ојунчаглар ушагын тәрбијә едилмәсиндә бөјүк әһә-мијјәтә маликдир. Ушагларын физики, зәһни чәһәтдән икиншаф етмәсиндә və боја-баша чатмасында бөјүк әһәмијјәт кәсб едән гәдим ојунчагларын ојрәнил-мәсинә бир о гәдәр фикир верилмәмиш-дир.

Сон заманларда Минкәчевир, Хыныс-лы, Шамахы рајону və Гусар рајонунун Еных кәнди еразисиндә апарылмыш ар-хеоложи газынты ишләри заманы та-шылмыш ојунчаглар мәншәји е'тибари-дә гәдим олан килдән дүзәлдилмиш ушаг ојунчагларынын төдигтинә әһәмиј-јәтди дәрәҗәдә көмәк едир.

Азәрбајҗанын илк орта әср (IV—VIII әсрләр) абидәләриндән археоложи га-зынты ишләри заманы килдән һазыр-ланмыш мүхтәлиф формалы ушаг ојун-чаглары (һејван, инсан фигурлары, хыр-да габ-гачаг və с.) ашкар едилмишдир. Лакин бу, о демәк дејилдир ки, IV—VIII әсрләрдә башга материаллардан һа-зырланмыш ушаг ојунчаглары олмамыш-дыр. Ола билсин ки, ағач və сүмүкдән və с. материаллардан да ушаг ојунчаг-

лары һазырланмышдыр. Лакин ағач və сүмүкдән олан ушаг ојунчаглары тор-паг алтынды сырадан чыхдыгына көрә дөврүмүзә гәдәр кәлиб чатмамышдыр.

Ушагын јаш хусусијјәтиндән асылы олараг, онун әләндији ојунчаглар даһа мүрәккәб və мүхтәлиф олмушдур. Сәс верән ојунчаглар (шахшахлар) лап ки-чик јашлы ушагларын диггәтини зоо-морф габлара нисбәтән даһа чох чәлд едир. Ушаг бир гәдәр бөјүдүкдән сонра исе дүнјаны дәрк етмәје башлајыр və ону артыг шахшахлар әләндирмир. Ушагы әһәтә едән мүһятлә олагәдәр олан јени даһа мүрәккәб ојунчаглар: зооморф фигурлар, куқлалар və кичик габ-гачаг мејдана чыхыр.

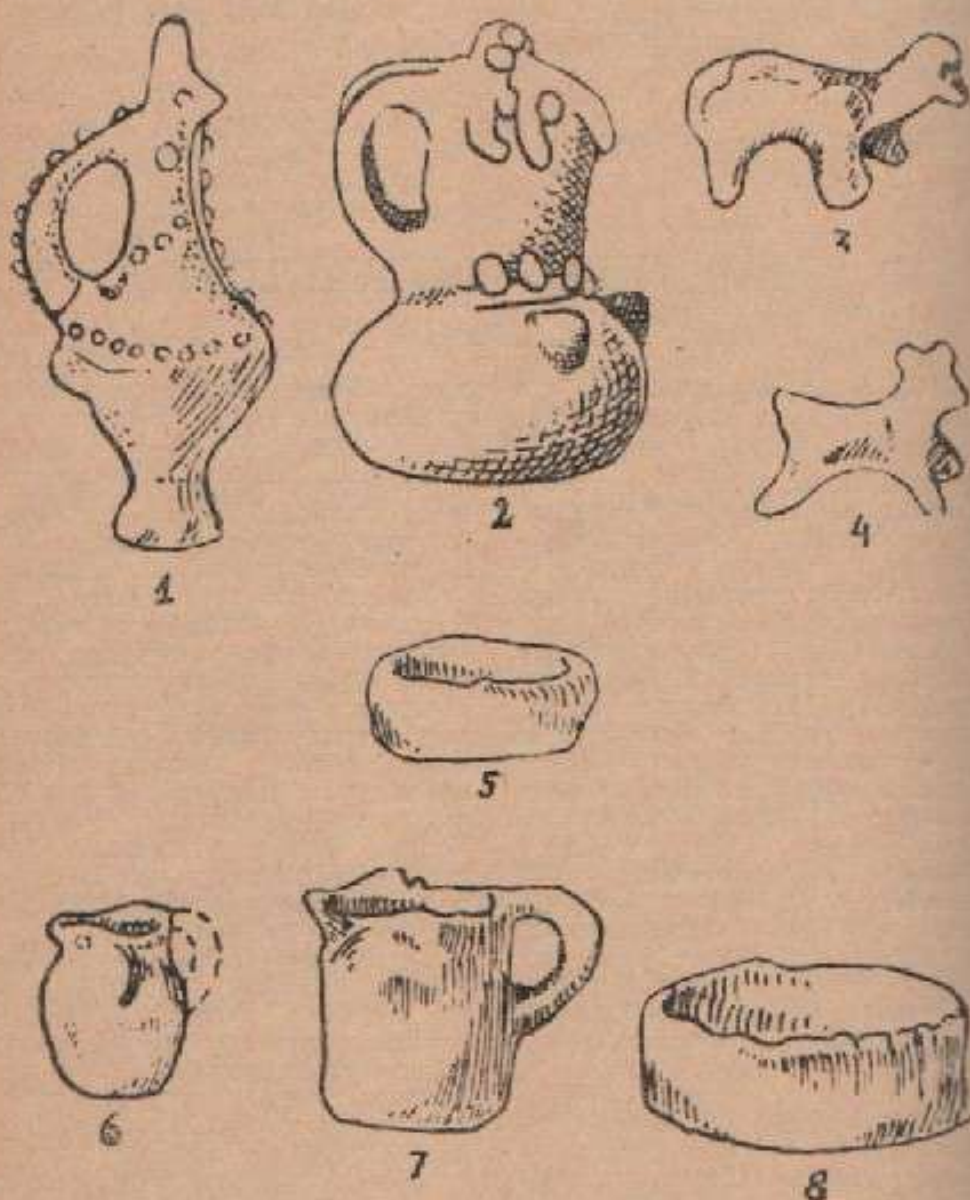
Азәрбајҗанын Минкәчевир, Хыныс-лы, Шәрқай (Шамахы), Еных (Гусар) кими илк орта әср абидәләриндән ашкар едилмиш ушаг ојунчагларыны әсасән 2 група бөлмәк олар.

Биринчи група антропоморф və зоо-морф фигурлу шахшахлар аиддир. Ушаг ојунчагларынын әксеријјәтини тәшкил едән инсан və һејван фигурлу шахшахла-рын ба'зиләри мүхтәлиф һәмми олуб, кобуд һазырланмышдыр. Буиларын белә бәсирт һалда дүзәлдилмәсинә сәбәб ола билсин ки, һәмин ојунчаглардан ба'зилә-ринин ушагларын билаваситә өзләри тә-рәфиндән һазырланмасыдыр. Белә ојун-чаглар харичи көрүнүшүнә көрә мәншәт-

дә ишләнгән габлара охшадылмышдыр. Бу чүр габларын һазырланмасы бир нөв оҗун характери дашымышдыр.

Биринчи група анд инсан вә һеҗван фигурлу ушаг оҗунчагларынын һүндүр-лүҗү 5—8, көвдәсинин диаметри 6—8, отурачаглары исә 3—5 см-дир. Антропоморф вә зооморф оҗунчаглар ичәри-синдә гадын, гоҗун, кечәи вә башга фи-гурлар да бардыр ки, онларын сәс вер-мәси үчүн бәзиләринин бош көвдәсинә кичик дашлар гоҗулмушдыр. Инсан вә һеҗван фигурлары формасында олан шахшахларын бир һиссәсинин ичәрисинә чох кичик даш гоҗулдугундан аз сәслә-нир. Белә фигурлу ушаг оҗунчаглары илә јанашы графин бичимли габлар да тапылмышдыр. Бу чүр оҗунчагларын ки-

чик отурачагы, бир гәдәр еңли көвдәсин вә узун богазы бардыр. Әксәр һазырла-нган графин бичимли шахшахларын бош көвдәсини бирләшдирән бир гәдәр гуллу олур. Јасты дөбәнли, хашак ке-дәли, бору формалы, јарымдәһри гуллу олан хоруга охшар белә бир зооморф оҗунчаг Минкәчевирин илә сәс-ләсәр абидаләриндән ашкар едилмишдыр. (Шәкид 1) Оңун отурачагындан баш-нан диварлары јанлара тәрәф кәчкән кичи кевилләнир. Көвдәсиндән аш-кар һиссәсинәдәк өңсинә јығыларак узун бо-гуз шәкилли богаз әмәлә кәтирир. Габлар белә формалы олмасы она хусуси јан-ашыг верир. Оңун богазындан ашкар һиссәси хоруга охшадылмышдыр. Оңун отурачагынын үстүндә вә гуллунда көвдәсин

0.5 0 0.5 1 cm

кичик даирəви јапма дүјмөчиклөр.
җухары һиссəсиндə хорузун
һарыны тəсвир едэн илбизвари па-
вардыр. Зооморф ојунчаглар ичə-
мүхтəлиф һəчмли нобуд гојун.
с. фигурлар да мўһүм јер тутур.

Биринчи група анд ушаг ојунчаглары
һиссəсиндə аз сəслəнən инсан фигурлу
лар да вардыр. Белə ојунчаглар
гејд етдијимиз фигурлар кими
вə чох бəсит һазырланмышдыр.
бардаг формасында олуб, кəвдə-
җухары һиссəси инсан башына
һазырланмышдыр. (Шəкил 2) Бу чўр ин-
сан фигурлу ушаг ојунчагы Хыныслы-
һаш гуту гəбярлəриндən ашкар
һазырланмышдыр. Кичик һəчмли, гырмызы
хашал кəвдəли вə јасты отура-
һамини фигур гадына охшəдыл-
мышдыр. Ојун һиссəсиндə ики мəһмтəвə-
р јалма чыхынты, боғазында кичик
мөчиклөр олэн бојунбагы вардыр.
һиссəсиндən илə кечирилмиш мунчулар
һиссəсиндə ортəсында исə дəш тəрəфдən
һи бир гијмəтли бəзək асылмышдыр.
һиссəсиндə антропоморф ојунчагыни ју-
һиссəсиндə (баш һиссəсиндə) сəлигə илə
һазырланмыш сачлары вə онларын үстүндə
һи кичик дүјмөчиклар олэн «тач» вар-
дыр. Инсан вə һејван фигурлу ојунчаг-
һиссəсиндə һамысынын үстүндəки пахышлар
һи үсулу илə вурулмушдыр. О бир-
һиссəсиндə фəргли олараг бир нөв гуш
һиссəсиндə хəтырладан гадын фигурлу
ојунчагларын бурунлары узундур. Бу-

рун һиссəсинин белə узун тəсвир едилмə-
си нəһини Азэрбайҗанын, һəтта Орта
Асијанын гəдим дəврлəрə анд абидлə-
риндən тапылмыш гадын фигурларына
да хəсдыр.

Икинчи група анд ојунчагларын бəјүк
һиссəсини мүхтəлиф формалы вə бичимли
габ-гачаглар тəшкил едир. (5, 6, 7, 8-чи
шəкиллəр) Онларын энсəријјəти кичик
һəчмли вə бəситдир. Ојунчаг үчүн һа-
зырланмыш бу чўр габ-гачагларын үс-
түндə һəтта бармаг излари белə галмыш-
дыр. Габларын үст вə ичəri һиссəси
һамарланмыш олса да јарашыгсыздыр.

Ушаг ојунчагларынын бир һиссəсини
тəшкил едэн габ-гачагларын бə'зилəri-
нин кəвдəси хашал вə цилиндрикдир.
Минкəчевир гавынтыларындən тапыл-
мыш кəвдəси хашал, чох кичик һəчмли,
ағзы судданбичимли габын јарымдаирə-
ви гуллу вардыр. Новунун кəнары јапма
дүјмөчилə вə јандан кичик гулпа малик-
дир. Кəвдəси цилиндр шəкилли су га-
бынын кичик нову вə ири даирəви гуллу
вардыр. Икинчи група анд габ-гачаглар
чох бəсит һазырланмышдыр.

Мүхтəлиф материаллардан—ағачдан,
килдən, сүмүкдən, дəридən, сонралар
металдан, кағыздан, парчадан һазырла-
нан ојунчаглар һəминшə истəр чəмијјə-
тин ибтидан инкишаф пиллəсиндə дə
сонрагы дəврлəрдə ушагларын ојланди-
рилмəси. эһни вə физики инкишафы
үчүн јарадылмышдыр.

СУАЛЛАРА ЧАВАБ

Суал. Бəдэн тəрбијəсиндən верилмиш планлашдырма эсəсында син-
иф журналына мөвзу нечə јазылмалыдыр.

Ф. ƏМƏРОВ

(Кўрчўстан ССР, Марнеули рəјону)

Чаваб. Планлашдырма изаһлы верилдијиндən синиф журналынын
мўзафиг графасына јерлəшдирмək чəтиндир. Она кəрə дə планлашдыр-
мада һэр дəрс үчүн садаланан мəсəлəлəрдən эи мўһүмүнү вə чох вахт
тəлəб едэнни журналга јазмаг мүмкүндүр.

Суал. Ријазиијатдан јохлама јазы ишинə ајрылмыш ики сааты бир
күндə апармаг олармы?

Б. МУСТАФАЈЕВ

(Бəрдə рəјону)

Чаваб. Јох. Доғрудур јохлама ишинə верилмиш саатлар мүхтəлиф
кўнлəрдə кечирилдикдə шакирдлəрин һамысынын һэр ики дəрсдə ишти-
раkyны тə'мин етмək чəтин олур. Ики саатын далбадал ријазиијатга һəср
едилмəси исə ушаглары јорур.

Суал. I синифин I рўбўндə журналда күндəлик гијмəтин верилмəси
мəгсəдə мўзафигдирми?

М. ТАРЫВЕРДИЈЕВ

(Лəнкəран рəјону)

Р. МƏММƏДОВ

(Кəдəбəј рəјону)

Чаваб. Јох.

Сөzləri ƏJDƏR AĞAJEVINDİR.

Musiqisi RƏŞİD ŞƏFƏGİNDİR.

«Космос вэ мэн» ушаглар үчүн маһнылар силсилэси кыска мөддәдә Рәшид Шәфәгин сон јарадычылыг ишиндир. Силсилэ кыска мөддәдә актуал бир мөвзүја һәср едилмишдир. Əждәр Агајевин ишарәти бәстәләниши бу силсиләдә бәстәкар мәктәбәгәдәр јашдан кәһинә кәһинә јашынадак ушагларын јаш сәвијјәсини нәзәрә алмыш, кәһинә үчүн ојаг, шәң, марағлы маһнылар бәстәләмишдир. Маһнылар бир нечәси хор, бир нечәси икә соло охунмаг үчүн јазылмыш. Азәрбајҗан телевизијасы вэ радиосеу һәмни силсиләни ушаглар ифасында бир нечә дөфә сәсләндирмишдир.

Рәшид Шәфәг, әсасән, ушаглар үчүн мусиги әсәрләри јазып. Овун Абдулла Шаһини ејни адлы поемасы әсасында «Түләтү һәм кедир» операсы, Əли Кәримин либреттолары әсасында «Гирәкмиш мүбәһисәси» вэ «Тәнбәл ајы баласы әһвалаты» мусиги водвилләри вэ маһнылары ушагларын естетик зәңгүнүн икәишафында нәтијә јетирә ла маликдир.

Бәстәкарын узун илләрдән бәри мүәллимлик фәәлијјәти кәһинә ушаг әләминә дәриндән нүфуз едә билмәк бачарығы икәишаф јетирә дир. «Космос вэ мэн» маһны силсиләси буна парлаг сүбүтдир. Силсиләнин ушаглара ејрәдилмәси, бајрам шәһликләриндә ејрәдилмәси ифасында сәсләндирилмәси фәјдалы оларды. Елә буна кәһинә «Космос вэ мэн» маһнылар силсиләсинин дәрч едилиб ушаглар ејрәтмәк үчүн мүәллимләре чатдырылмасыны мәсләһәт билдири.

Сәнд РҮСТӘМ

Азәрбајҗан ССР халг әртисти,
Дәвләт мұкафаты лауреаты, проф.

Мәктәбәгәдәр җашлы ушаглар үчүн КОСМОНАВТЛАР НӘГМӘСИ

Бизни
нәслимизин
кур сәси!...

Охуруг
космонавтлар
нәгмәси! } 2 дөфә

Бизни
бамы
таныҗа бизи,

космонавтлар
чагыра
дәстәмизни! } 2 дөфә

Нә көзәлдир
сәмалара
учалмаг,
Космонавттәк
шан-шөһрәтлән
ад алмаг! } 2 дөфә

Бизни
нәслимизин
кур сәси!...

Охуруг
космонавтлар
нәгмәси! } 4 дөфә

АҖА УЧМАГ ИСТӘРӘМ..

Соло — Арзум олүб әввәлдән
Бир вахт һүнәр истәрәм. } 2 дөфә.

Бамы — Инди бәјүмүшәм мән,—
Аҗа учмаг истәрәм!.. } 2 дөфә.

...

Соло — Нә олар учуб-учуб,
Мөйдән бир улдуз дәрәм?! } 2 дөфә.

Бамы — Булудларла әл тутуб,—
Аҗа учмаг истәрәм!.. } 2 дөфә.

...

Соло — Дурун узагда мөйдән,
Јол үстә—сәфәрдәјәм... } 2 дөфә.

Бамы — Кәним галхачаг јердән,—
Аҗа учмаг истәрәм!.. } 2 дөфә.

Ибтидаи мәктәб шәкирдләри үчүн БАЛАЧА КОСМОНАВТЛАР

Соло—Әли, Мөфәр,
Ајтән, Сәфәр,
Сүрәјҗә—
Космонавттәк
Сәс салмышыг
Дүңҗајә! } 2 дөфә

Нәгәрәт: хор—Чәсурларыг,
Космонавтдыг
алымыз,
Аҗа, Марса
Учалмагдыр
Арзумуз! } 2 дөфә

...

Соло—Јол ачарыг
Улдузларә,
Аҗа биз,
Һеч биләрсиз
Нә точагдыр
Дәстәмиз?! } 2 дөфә

Нәгәрәт: хор

Соло—Горхумуз јох
Нә туфандан,
Нә гардан...
Тез ачарыг
Дәриләрләң
Даглардан. } 2 дөфә

Нәгәрәт: хор
...

КОСМОНАВТ ОЛАЧАҒАМ!

Мәни сәмәја Учуp кәмин... Алғышлар мәни Ана Вәтәним!	} 2 дөфә.	Көјүн сиррини Биз ејрәнәк... Һәр ишимизи Өзүмүз кәрәк.	} 2 дөфә.
Кәлин ушаглар, Јер күрәсини Биз Гагаринтәк Учуб, дөвр едәк! . . .	} 2 дөфә	Учар кәминиз, Бир улдуз олар... Мейрибан достлар Бизи саламлар!	} 2 дөфә.

Пионер јашлы ушаглар үчүн АЈДА ТОПЛАНЫШ

Дүшмүшүк Аја, Һәр јан даш, гаја... Дүзәнләр дө вар Бурда, ушаглар... Нәгәрат.	} 2 дөфә.	Данышырыт биз Ишләримиздән... Јүрүш ејләјиб, Кәзирик шән-шән! Нәгәрат.	} 2 дөфә.
Нечә јахындыр Бизә улдузлар, Ајда топланыш Көзәдир, достлар! . . .	} 2 дөфә.	. . . Космонавтларла Көрүшәрик биз. Бајрам ејләјәр О күн дәстәмиз! Нәгәрат.	} 2 дөфә.

ПИОНЕР КОСМИК МАРШЫ

Севирик биз ана јурду — Вәтәнимизи!
 Севирик биз бөһрәли дүзләримизи...

Јер күрәсини кәлин, долашаг, кечәк,
 Сабаһ учуб, дүшмәјә улдузлар сечәк! } 2 дөфә.

Биз көјләре јоллар ачат, космонавт олаг,
 Кечәләјәк биз Ајда, Марсда јурд салаг...

Долудур арзуларла бу кәпч гәлбимиз,
 Икидләрин һәр ан өзәзијәк биз! } 2 дөфә.

Биз пионерик—Ленинин гөрхмәз
 нәваләри.
 Күнәшлә бирликдә ачырыг сәһәри!..

Гагаринләр давамчысы олаг, а достлар,
 Јер бизи, көј бизи севиб, саламлар!! } 2 дөфә.

КОСМОНАВТЛАР НӨҮМӨСН

Allegretto

piano

f marcato

The piano introduction consists of two staves. The right hand plays a melody of eighth and sixteenth notes, while the left hand provides a harmonic accompaniment with chords and single notes. The tempo is marked 'Allegretto' and the dynamics include 'f' and 'marcato'.

sub p

The piano accompaniment for the first vocal line. The right hand continues the melodic line, and the left hand provides a steady harmonic support. The dynamics include 'sub p' and 'f'.

Lento

mf

f(p)

Е ШИ. ДИЛСИН НӨС. АН. МН. ЗАН ХУР СЭ СИН' О. ХУ. ЯХ. РУР

The second system of the score, featuring a vocal line and piano accompaniment. The tempo is marked 'Lento'. The vocal line is in the right hand, and the piano accompaniment is in the left hand. The lyrics are in Mongolian. Dynamics include 'mf' and 'f(p)'.

1 2

mf

КОС. МО. НАВТ. ЛАР НӨН МЭ СИН' СИН' СИН' СОН УЧУН

The third system of the score, featuring a vocal line and piano accompaniment. The tempo is marked 'Lento'. The vocal line is in the right hand, and the piano accompaniment is in the left hand. The lyrics are in Mongolian. Dynamics include 'mf'.

АҲА УЧМАГ ИСТӨРӨМ!..

Allegro moderato

mp dolce

Ар. 3-үн о-195 ар. баа. даа. бир бааг ну. нар кәс тә рәһ кәс тә рәһ.

Уа. даа. ну. ну. даа. даа. а. 10 үә. маа. ит тә. даа. Уа. даа. ну.

Уа. даа. даа. а. 10 үә. маа. ит тә. даа. Уа. даа. ну.

8-сән уа. даа.

БАЛАЧА КОСМОНАВТЛАР

Allegretto

3. ан Чо. фар. А. тан, Со. фар. Су. рэ, ја

Кос. ма. навтх

сас сал. ан. шм дун. ја. ја

Чо. сур. ла. рм, космонавтир

а. дм. миз. ја, Рар. са. у. чал. мит. ир

ар. 39. миз! ар. 39. миз!

КОСМОНАВТ ОЛАЧАҒАМ

Moderate

Ma-ви са-ма-ја У-чур қа-ним,

Ал-ғыш. әр ма-ни А-на ба-ғз. ным!

cresc.
 Ка-лун, у-а-а-а-а-а, дэр ху-рз-сн-нн

Булга-га-рин тэх у-у-у, дэр с-дэх!

mp
 Булга-га-рин тэх у-у-у дэр с-дэх!

dim.
ppp!
mf dim. pp dim. ppp

АҖДА ТОПЛАНЫШ

Allegro moderato

S. *mp* Душ-мү-шүк А- ја, һәр јан - даш, га- ја...

S. *mp*

A. *mp*

Ду- зән- лар да бар бур- да, Ү- шәг- лар...

mf

S. *mf* Душ-мү-шүк А- ја, һәр јан- даш, га- ја

mf

mf

Ду- зән- лар да бар бур- да, Ү- шәг- лар.

[illegible]

ПИОНЕР КОСМИК МАРШЫ

[illegible]

ся ни ко-ли-ни до-ла-ша-ге-так са-ба-а
 ка-вс-я зем-ля-и-бой-ти-хо-ти-м-за-в-тра
 1, 2
 у-чи-б-ду-ш-ма-я-и-ду-ш-ла-р-се-ча-к-2-бу-з-ко-я-ла-
 звёз-да-м-да-м-ни-те-м-ло-по-ло-ти-м-2-пу-ти-ко-я-но-
 3
 са-ла-м-ла-р-са-ла-м-за-ла-м-са-
 ной-зуд-бой-
 ла-м-са-ла-м-са-ла-м-са-ла-м-
 ла-м-ла-м-ла-м-

Азәрбајчан ССР Маариф Назирлијиндə

Азәрбајчан ССР Маариф Назирлијинин коллежијасы үмүмтəһсил мəктəблəринин I—III синифлəриндə аңа дили, ријазилјат вə тəбиғишүнəслиғ фəнлəринин тəдриси вəзијəти вə онун кəфилјəтинин јүксəлдилмəsi тəдбирлəри һағғында мəсələ музакирə етмишдир. Коллежија Баш мəктəблəр идарəсинин «Үмүмтəһсил мəктəблəринин I—III синифлəриндə аңа дили, ријазилјат вə тəбиғишүнəслиғ фəнлəринин тəдриси вəзијəти вə онун кəфилјəтинин јүксəлдилмəsi тəдбирлəри һағғында» мə'луматыны динлəјəрəк гəјд етмишдир ки, республикада үчиллик тəлим сисгеминə кечилмəsi ишин мұвəффəғилјəтлə баша чатдырылмыш, онун нəтичəsi Назирлијин 27 сентјабр 1972-чи ил тарихли коллежија ичласында музакирə олунмушдур. Бу сəһадə корүлмүш ишлəрə јекун курулмуш вə гаршыда дуран вəзифəлəр мұјјəнлəшдирилмишдир.

Коллежијанын һəмин ичласынын гəрары маарифјаны вə педагожи шура ичласларында кениш музакирə едилмиш вə I—III синифлəрдə тəлимни кəфилјəтинин јахшылашдырмағ үчүн ХМШ-лар вə мəктəб рəһбэрлəри лəзими тəдбирлəр һазырлајыб һəјатə кечирмишлəр.

Гəрардан кечən дəвр əрзиндə хəјли иш корүлмүшдур. Белə ки, 1972-чи илдə 14 адда јени дəрслик, 5 адда методик рəһбэрлик вə 3 адда методик китабча чап олундуғу һалда, 1976-чы илдə 21 адда дəрслик, 10 адда методик рəһбэрлик вə 40 адда методик китабча Азәрбајчан дили вə ријазилјат фəнлəри үзəрə 15 адда əјани вəсəјят, дидактик материал чап едилмиш, əлифба, аңа дили, ријазилјат дəрсликлəри хəјли тəкмиллəшдирилмиш, шакирдлəрин билик, бачарығ вə вəрдиллəринин гијмəтлəндирмəјин јени нормалары һазырланыб тəсдиғ олунмушдур.

1976/80-чи иллəрдə ибтидан тəлим даһа да тəкмиллəшдирмəк үчүн мұјјəнлəшдирилмиш тəдбирлəрин һəјатə кечирилмəsiно башланылмышдыр.

1975/76-чы дəрс илинин јекунлары кениш тəһлил едилмиш вə чари дəрс или əрзиндə Гусар, Гах, Шəки, Губа, Сəбирабад, Зəнҗилан, Имишли, Жданов, Шамхор, Агсу, Чəбрајыл, Гасым Исмајылов, Гутташен, Вақы шəһəринин Əзизбəјов, 26 Бақы комиссары рајон-

ларынын, Əли Бајрамлы, Сумгајыт шəһəрлəринин 85 орта вə 8 иллик мəктəблəриндə 7622 нəфəр шакирддин савилјəsi јохланылмышдыр. Олардан 3403 (46,0 фəнз) нəфəри шифахана аллара чавəб вермиш, 4219 (54,0 фəнз) нəфəрин исə јазы савадын јохланылмышдыр.

Тəдрис илинин мұхтəлиф дəрҗилəрдə апарылмыш һəмин јазыларын чəлəринə кəрə I—III синифлəрдə илдиндən шакирдлəрин 88 фəнз, ријазилјатдан исə 90 фəнзи мұвəффəғилјəт мушдур. Сумгајыт шəһəринин мəктəблəриндə исə бу кəстəричи даһа олмушдур.

Јохламалар кəстəрмишдир ки, I—II синиф мұғаллимлəри мұасир тəһсил нөггəји-тəзəриндən өз педагожи ишлəрларын артырмыш, јени шифахана лəрла ишлəмəк сəһəсиндə зəвəк кəрүбə газанмышлар. Бунун нəтичəsi ки, сон иллəрдə əлачыларын савији артырмыш, ишилликлəрин савији артмышдыр. Бүтүн шакирдлəрин «4» вə «5» гијмəтлəрлə охумаларына нəтижə тəшкəббүсү һазырда мұғаллимлəр савији кениш јайылмышдыр.

1971/72-чи дəрс илиндə I—II синифлəрдə билији јохланылмағ охујанларын 28,8 фəнз «2» гијмəт аллара, чари дəрс илиндə һəмин иллəрдə билији јохланылмағ шакирдлəрин гəри-мұвəффəғ оланлар 22,8 фəнз тəшкил етмишдир. Һəминин «3» вə «5» гијмəтлəрлə охујанларын «I» синифдə 35 фəнздən 39 фəнз, «II» синифдə 34 фəнздən 45 фəнз, «III» синифлəрдə 27 фəнздən 40 фəнз чатдырылмышдыр. Үмүмилјəтлə, əла гијмəт аллар 3,6 фəнз тəшкил етдијин һалда, I вə II синифлəр үзəрə бу 5 фəнз охујанлар мушдур.

1975/76-чы дəрс илинин јекунлары кəрə республика үзəрə бүтүн ибтидан синифлəрдə охујанларын 99,5 фəнзи мұвəффəғ олмушдур, бу да 1971/72-чи дəрс илинин мұвəффəғи чəсиндən 1,6 фəнз чох дəмəкдир.

Јени каллиграфјанын тəтбиги иш чəсиндə шакирдлəрин јазм тəхминən хəјли јахшылашмыш, јазымын артымыш вə əвəэлки иллəрдə оларағ јарадычы јазылардан сəһəсиндə корүлмүш ишлəр ил синифлəр үчүн мейкəм бунəвəрə мушдыр.

Сәид тәлими мәшғәләринин үн-
сәијәдә тәшкил, онун нәтиҗәси
кениш музакирәси, «Әлифба бај-
»нын үмуммәктәб бајрамы камин
едилмәси өз мүсбәт нәтиҗәсини
көрсәтир.

Шәкирдләре нфәдәли гираәт техни-
кәсини мәнимсәнилмәси, бәдин оху, мәз-
һүр шүүрлу дәрк едилмәси, шәкирд-
ләрин бәдин әсәрләрдәки һадисәләре вә
ишәзиләре өз мүнәсибәтинин билдир-
иш, вәтәнимизин тарихинин, В. И.
Ленин ирсинин өрәдилмәси ишн јак-
шыл тәшкил едилмишдир.

1971/72-чи дәрә илиндә шифаһи
апарылмыш шәкирдләрдән I си-
нифләрдә 70,0, II синифләрдә 81,4,
III синифләрдә исә 94,2 фәиз програ-
мә тәләбләри сәијәсиндә сүрәтлә
билдирисә, 1976/77-чи дәрә
апарылмыш сорғуларын нәти-
җә мувафиг олараг I синифдә 71,5
II синифдә 95,2 фәиз олмуш-
дур.

III синифләрдә шәкирдләр һесаб-
ләринин тануларын илә јанашы;
ишн аңлашларын да мәнимсәјир,
ишн әдәдләр һаггында мәлумат
ишн башланан тәсәвүрләр кениш-
ләриләрәк һесаб, чәбр, һәндәсә ма-
һарәтләри гаршылыглы сүрәтдә өрә-
тиләр. Шәкирдләрин бу фәзн үзрә би-
ли сәијәси, онларын мәсәлә вә ми-
һәлләи вәрдишләринә ијәләнмәси
ишн өрәниләрәк нәтиҗәси
1971/72-чи дәрә илиндә 88,8 фәиз ол-
мушдур, бу дәрә илиндә билијн јох-
лан 1360 нәфәр шәкирдин тәлим
мувафғијәти 90 фәиз чәтмишдир.

Аһа дили дәрәләриндә верилмиш тә-
ләт һаггындакы мәтнләр вә тәбиәтшү-
һәт дәрәләриндә верилмиш билк-
лә атраф әләмин чохчәһәтдидијн, тә-
ләт һадисәләри, онун танунау/танулу-
һәт һаггында шәкирдләрә апарылан
ишн кәстәрмишдир ки, I синиф шә-
кирдләринин 82, II синиф шәкирдләри-
нин 85 вә III синиф шәкирдләринин 91
ишн тәбиәтшүһәсәтләрдән ләззәт би-
ли, бачарыг вә вәрдишләре ијәлән-
мишдир.

Сон илләрдә күнүзадылмыш груп-
пә чәлб едилмиш ибтидаи синиф шә-
кирдләринин сәјы хәлн артмышдир
ишн бу да шәкирдләрин физик ишкәнә-
сәт, үмуми дүнјәкөрүшүн форма-
шәсәт вә билк ишкәнәсәтнин үн-
сәијәсинә мүсбәт тәсир етмишдир.

Республикамызын ајры-ајры мәктәб-
ләриндә ибтидаи тәлим даһа јакшы гу-
рулмушдур. Ијданов рајонунун Дунја-
шәһәр, Шәһәр шәһәринин Низам
шәһәр, Шәһәр рајонунун Охул, Гасым Ис-
маилов рајонунун Хангаравд кәнд,
Ишн шәһәр I нөмрәли, Имишли шә-
һәр I нөмрәли, Сумгајыг шәһәр 17
нөмрәли, Баһы шәһәринин 6, 7, 12, 13,
14, 44, 81, 84, 160, 247 нөмрәли вә с.
ишн мәктәбләриндә фәһләрин тәдрис про-
граммәдә ајан вә техник вәсантләрдән

кениш истифадәјә, синиф кабинетләри-
нин тәшкилнә башланмыш вә бу мән-
тәбләрдә ишкәнәсәт ишләмәк проб-
лем ишн артыг һәлл едилмишдир.

Ғабагчыл муәллимләрдән Мәсмә Ата-
кишијәва, Мәмләкәт Кәримова, Һәмидә
Кәримова, Натәлла Вәлијәва, Солтан
Кәрәм оглу, Телли Оручова, Сәјјарә
Ғулијәва, Солмаз Әлијәва, Калинина
Рәисә, Әлиһәјдәр Һүсәјнов, Софија Га-
летујан вә с. тәлимин тәрбијәни иш-
кәнәсәтләриндән кениш истифадә едир, вә-
рилән билијн һәјәтлә әдәтләндирир,
вәлидәиләрлә, мәктәб пионер тәшки-
латы илә ишә хусуси диггәт јәтириләр.

Сон илләрдә аттестасијадан кәчән
синиф муәллимләриндән 4 нәфәри
«Баш муәллим», 1 нәфәри исә «Мәто-
дист муәллим» адына ләјиг корүлмүш-
дур.

Коллексија тәјд едир ки, синиф муәл-
лимләринин ишкәнәсәт һазырлыгынн ар-
тырылмасы, Ғабагчыл тәчрүбәнин өрә-
нелиб јазылмасы сәһәсиндә «Началнаја
школа» журналы вә «Ибтидаи мәктәб
вә мәктәбәдәр тәрбијә» мәҷмүәси му-
әллимләре хәлн көмәклик етмишдир.

Ибтидаи синифләрдә шәкирдләрин
билик ишкәнәсәтнин үнсәдилмәси са-
һәсиндә газанылмыш мунафғәијәт-
ләрлә јанашы, бу ишдә бир сыра нәг-
санлар да јол верилмишдир. Бәлә ки,
һәлә дә дәрәләринин муәсир тәләбләр
сәијәсиндә гурмагы бачармајан, шә-
кирдләрин јазылы вә шифаһи ишкәнә-
сәт нормал ишкәнәсәтлә һәлә ола бил-
мәјән, онларын тәфәккүрүнүн форма-
шәсәтләринә, тәбиәт һадисәләринин дәрк
етмәләринә лагәјд јанашан муәллимләр
вардыр.

Бүтәләүндә билијн јохланылан шә-
кирдләрдән 77,2 фәиз мувафғәт ги-
мәт алмыш, I вә II синифләрдә исә
гејри-мувафғәтләр мувафиг олараг
25 вә 24 фәиз олмушдур. Бир сыра
мәктәбләрдә исә (Шәһәр рајонунун Баш
Зәјид, Гусар рајонунун Имамгулулар
кәнд, Вахының 124 нөмрәли вә Сабир-
абад шәһәр 8-иллик мәктәбләриндә)
апарылмыш јохлаха јазылар үзрә мә-
нимсәмә 40—50 фәиз тәшкил етмиш-
дир.

1971/72-чи дәрә илиндә апарыл-
мыш јохлажаларын нәтиҗәси илә муга-
јисәдә шәкирдләрин шифаһи ишкәнәсәт, оху
сүрәти муәјән тәдәр ишкәнәсәт етсә дә,
1976/77-чи дәрә илиндә шифаһи сор-
ғуда ишкәнәсәт етмиш I синиф шәкирд-
ләриндән 38,2; II синифдә 11,9; III си-
нифдә 30 фәизинин һәрфләрлә оху-
масы, һәлә охуја билмәјәнләрин мува-
фиг олараг бу синифләрдә 6, 1,35 вә
0,3 фәиз тәшкил етмәси дә чидди нәг-
санлардан биридир.

Ајры-ајры мәктәбләрдә программн
тәркиб һиссәләри јеринә јәтирилмәиш,
рәбитәли ишкәнәсәт ишкәнәсәт үзрә тәләб-
ләре әмәл олунмашышдыр. Шәкирдләр
ишн јазыларда чидди сәһәләре јол ве-
рил, сәлә һәрф арасындакы фәргә кор-

мәктәпкә чәтһинликләк чәкир, онлары башгагы илә азәз едир вә ја јерини дәишикләк сәлирлар. Гоша сәмитли сәзләрин јази-лышында, сәзләрин һәк вә шәһилчија әјрилмәсиңдә, мүрәккәб сәзләрин орфографијаһиңдә вә с. сәһләрә јол верир-ләр.

Мүәллимләрин бир чоху шакирдләрин мүстағил фәалијәтини тәмин едән јарадычы јазылара аз јер верир, шифа-ли вә јазиылы иттигин иякишафы мәгсәдилә апарылан иши анчаг өрәнилмиш материал үзәриндә апарырлар.

Әдәби тәләффуз нормаларына әмәл олунмасы, өрәнилмиш материал аса-сында сүжет гурулмасы, бәдиә парча-ларда һадисәләрин сәчијәләндирилмә-си үзәрә апарылан иш дә зәифдир. Һәм-чинин шакирдләринин бир тисми газан-мыш олдуғлары биликләри күндәлик һадисәләриә әләгәләндирә билмир.

Ријазијәтдән мүхтәлиф мазмунлу ријази материаллар арасыңданкы гәр-шылыглы әләгә, мүрәккәб мәсәләләрин мүхтәлиф үсулларла һәлли, ријази фи-нирләрин дүстурла ифадәси, һәндәсәјә анд мәсәләләрин һәлли гәјдәси, тәрә мәсәләләрин һәлли јоллары вә с. сә-һәләрдә шакирдләрин биликләриндә ча-тышмамазлығлар мөвчуддур.

Материалын јахшы дәрк едилмәси, шуурлу мәнимсәнилмәси үчүн әјәби вә техники вәсәитләрдән истифадә ишин-дә синиф кабинетләринин тәшкили са-һәсиндә синиф мүәллимләри тәшәббүс-карлығ көстөрмирләр.

Тәбиәтшүнаслыгдан чансыз тәбиәтдә баш верән дәишикликләрин битки вә һәјванларын һәјатына тәсири, чисим вә һадисәләр арасыңданкы гәршылыглы әләгәләрин характери јахшы мәнимсә-дилмәмиш, тәбиәти мүшәһидә заманы лазыми нәтичәләрин чыхарылмасы вә үмумиләшдирилмәләрин апарылмасы саһәсиндә шакирдләрә лазыми бәчарыг ашыланмамышдыр. Бәзи мәктәпләрдә әнја вә һадисәләри тәбиәт шәрәитдә өј-рәнимәк мәгсәдилә програмда нәзәрдә тутулмуш экскурсија вә әнја дәрсләри-на аз диггәт јетирилмишдир.

Бир сыра һәлләрдә шакирдләрин би-лиһинә гијмәтләрини верилмәси, I—III синифләрдә онларын бәјүк тисминия «З» гијмәтлә охумасы һалы јенә гал-магдадыр. Она кәрә дә 1975/76-чы дәрә иһиндә 2229 нәфәр IV синифдә тәкрар сахланмышдыр. «З» гијмәтлә-рә охуан шакирдләрин бир групу исе јахшы чәтмадыгы һалда I синифә гәбул едиләиләрди. Бу һалда Вақы шәһәри-нин Әзизбәјов, Ағчабәди, Сабирабад, Жданов, Ижишли рајонлары вә Әли Бәјрамлы шәһәринин бир сыра мәктәб-ләриндә даһа чох јол верилмишдир.

Шакирдләрә өз тапшырығларынын верилмәсиндә бәзән орта үмумтәһсил мәктәб «Низамнамәсинин» тәләбләринә там әмәл едилмир. Вәдә нөгсәна I си-нифдә даһа чох тәсәдүф олунур. Тап-шырығлары вәхтһиндә јохланылмасы,

шакирдләрин билиһиндәки нәкир чә-ләрин мүәјәнләшдирилиб арасың-дырылмасы үчүн мүнтәзәм иш апарыл-мир. Шакирдләрин иттиһадһинә јән-шнәвә хүсусијәтләринин арасың-дырылмасы үзәрә апарылан иш әлә-гәләндири.

Фәйләрин әләгәли сурәтдә әлә-мәси, гираәт вә тәбиәтшүнаслығ фәйләри вәсәитәлә верилән билим тә-тәмлилији, грамматик гәјдәләрин јази мисалларла мөһкәмләндирил-мәси вә үмумијәтлә, фәйләр арасың-дырылмасы иши гәнаәтбәхш ишдир. Коллекија һәмчинин гәјдәләри көстәрилән фәйләрин тәдрис саһә-сидә ибтидан синифләрдә тәләм-тә-хәсис чәд олан нөгсәнларын бир тисми тәбдәхили рәһбәрлик вә тәһсил зәиф олмасы илә бағлыдыр.

РХМШ-ларын бир тисминә тәхәс-сәсли мүтәхәссис јохдур. Бир мә-ктәб рәһбәрләри ибтидан саһәсин-дә тәдрис олунан фәйләрин иттиһа-дынын дәрһиндә мәнимсәнилмәсинә вә тәдрик вәсәитләр азығ едир. Бә-зи тәхәсисчәләр өрәнилмиш саһә-синдә иш ләк апарытыр. Мәсәлән, шәһәр 2 нөмрәли, Зәһкәли шәһәр вә 2 нөмрәли, Гах шәһәр 2 нөмрәли, Жданов шәһәр 1 нөмрәли, Вақы шәһәр 3 нөмрәли вә Әлишәһәр рајонунун Әрәбушағы, Гусар рајонун Кеһнә Худат, Губа рајонун I Нүкәди, Гутгаһен рајонун Таннуха, Бәјүк Пирәли вәдә саһә-синдә I—III синифләрин рәһбәр-лик даһа зәиф олмушдур.

I—III синифләрдә бүтүн саһә-сини мүвәффәг гијмәтләрдә тәхәс-исчәләр хәстә ушағларын хүсуси мәнимсә-нилмәсинә иши һәлә дә тәхәсис едилмәмишдир. Бу, зәиф охуан саһә-синдә фәрди иш апарылмасы ја тәпшырығларынын верилмәси иш дүзкүн тәшкил едилмәсинә тә-тичәсиндир.

Коллекија буну да гәјдәләй-ди. I—III синиф мүәллимләринин дәр-һиндә иһтисасартырма курслары са-һәсиндә тәшкил олунур. Тәхәсис-чәләр институтлары бу курслар са-һәсиндә алим вә методистләрдә һазырлығлы мүһазирәчиләрдә әм-әл етмир вә курсларын ишнә тәхәсис рәт олунур.

Јохлама заманы I синифдә иш са-һәсиндә бир мүәллим апарылан са-һәсиндә синифләрин II нөмрәли са-һәсиндә, мүәллимләр арасыңды-рылмасы бәлүнмәси һәлләриә дә тәхәсис чәд олунур.

Коллекија ашағыдакылар апар-алмышдыр:

1. «Үмумтәһсил мәктәбләринин I—III синифләриндә ана дили, ријази тәбиәтшүнаслығ фәйләринә тәхәсис вәзијәти вә онун кејфијәтинә тәхәсис дилмәси тәдбирләри һәттиәтлә мәктәбләр идәрәсинин арасыңды-рылмасын (арајыш алава едил-мишдир).

2. Үмумтәһсил мәктәпләринин ибти-
ди синифләриндә соң илләрдә тә'лим
тәрбиә ишләринин ке'фә'јәтини [ах-
шылашдырмаг сәһәсиндә мүү'јән ишләр
көрүлдү'ү вә мүсбәт нәтичәләр әл-
дә'дилдә'и гә'јд олунсун.

3. Нахчыван МССР маариф назира,
ММВ ХМШ, Бақы вә бүтүн район
(шәһәр) ХМШ мүдирләриндән тәләб
этилли ки, һәмий гәрарла әлагәдәр
I—III синифләрдә ана дили, ри'язи'јәт
вә тәбиәтшүнаслыг фәнләринин тәдри-
си вә ашнар едилмиш нәгсанлары ара-
да талдырмаг, һәмий синифләрдә фән-
ләрин тәдриси ке'фә'јәтини [үксәлтмәк
үчүн ләззымы тәдбирләр һазырла'ыб һә-
мий кечирсинләр. О чүмләдән, тәдрис
сәһәсиндә «Тәдрис ә'јани вәсәитләрин вә
тәдрис аваданлыгынын һүмунәви си'ја-
һәсиндә кәстәрилән ә'јани вә техник
ишләрдән истифадә олунмасына, си-
ниф кабинетләринин тәшкили вә хүсуси
дә'ғәт версинләр вә бу иш 1980-чи ил
дә'ғәт баша чатдырсынлар.

Дәрс вә дәрәдәнкәнар тәдбирләр
сәһәсиндә кичик [ашлы мәктәблиләр
В. И. Ленин ирсиши Сов.ИКП XXV
гурулта'ы материалларыны ә'јранмәләр
халтымызы интилаби, дө'үш вә
ав'әналәри руһунда тәрбиә едил-
мәсинә, онларда коммунист вхлагы
ке'фә'јәтләринин формалашмасына, ич-
кә'ғәт фәаллыг вә [арадчылыг габи-
иәтләринин инициафына даһа чох
дә'ғәт [етирсин вә тә'лимий һә'ятла
ишләндирилмәсинә наил олсунлар.
Мүәллимләр арасында методик иш
ишләндирсинләр, габагчыл тәчрүбени
кө'ңилдә [а'ылмасына, даһа [ахшы
нәтичәләрн үмумиләшдирилиб респуб-
лика ми'јасына чыхарылмасына наил ол-
сынлар.

I синифләре габул вә ез тапшырыл-
ганынын верилмәсиндә «Орта үмум-
тәһсил мәктәб нязамнамәси»нин тәләб-
ләринә чидди әмәл етсинләр.

Ибтидан синифләрин ишине рәһбәр-
лик мөгсәдилә ХМШ апаратында ин-
спектор вә [а методистин, бо'јук мәктәб-
ләрдә исе директор муавининин ишләр
сәһәсинә наил олсунлар.

4. Програм-методика идарәси ибти-
ди синифләрин програм вә дәрсликлә-
рини Сов.ИКП XXV гурулта'ынын гар-
да гә'дугу вәзифәләр истигамәтин-
дә даһа да тәкмилләшдирсин.

5. Баш мәктәпләр идарәси (З. Әли-
ев [олдаш) I—III синифләрдә фәнләр
тәдрисин ке'фә'јәтини [үксәлтмәк,
ишләндирсинләр вә мәктәбдәнкәнар иш-
ләрдә даһа да [ахшылашдырмаг үчүн тәд-
бирләр көрсүн.

— Јени програмлары тәтбигиндә вә
бу програмлар үзрә ишн тәшкилидә
ишләк кәстәричиләрә наил олмуш, узун
мәддәт гүсүрсүз ишләмиш габагчыл
синиф мүәллимләрини рәғбәтләндирмәк
үчүн тәклиф версин.

6. Нааирли'јин материал-техники тәч-
һизат-идарәси (Хадарновски К.) мәк-
тәпләрин ибтидан синифләр үчүн «тәд-
рис ә'јани вәсәитләрин вә тәдрис авадан-
лыгынын һүмунәви си'јаһымында
кәстәрилән вәсәитләрә олан елти'ачы-
ны мүү'јәнләшдирсин вә һәмий вәсәит-
ләрә тә'мин едилмәсинә наил олсун.

7. Мүәллимләрн тәкмилләшдирмә
институтлары (З. Талыбов, Г. Казы-
мов, М. Бәкташи, Т. Әмирчан, И.
Мәммәдов [олдашлар) ХМШ-ларда бир-
ликдә синиф мүәллимләринин ихтисасар-
тырма ишнн әсаслы сурәтдә [ахшылаш-
дырмаг үчүн тәдбирләр көрсүн, синиф
мүәллимләринин кәләчәкдә һазырлыг
синифләриндә дө ишләрчә'јини нәзәр
алараг курсун планында ләззыми дө'я-
ишкәлик апарсын вә курсларын мәркәз-
ләшдирилмәсинә наил олсунлар.

— ХМШ [аһындагы методкабинет-
ләрдә бирликдә габагчыл тәчрүбени
кө'ңилдә [а'ылмасына диггәти артыр-
сынлар.

— Синиф мүәллимләринин ихтисас-
артырма курсларынын планыны синиф-
дәнхарич охунун тәшкили, тәбиәтә экс-
курсияларыны кечирилмәси, окт'абр'јат
вә пионерләрлә дәрәдәнкәнар тәдбирләр
ин апарылмасы, ССРИ Конституция-
сынын (Әсас Гауи) ә'јранилмәси, Ок-
т'абрын 60 илли'јинә һазырлыг вә онун
кечирилмәси вә с. мәсәләләрә даир
мәвзулар дахил етсинләр.

8. Азәрба'јчан ЕТЧЕИ (З. Гаралов
[олдаш) ибтидан синифләрдә тә'лим
даһа да тәкмилләшдирмәк үчүн тәд-
гигатлары давам етдирсин, тә'лимий
мәзмунунда идеја-вхлаг истигамәти
күчләндирмәк, стабил програм вә дәр-
сликләр [аратмаг үчүн тәклифләр вер-
син.

— Ибтидан синиф мүәллимләри үчүн
синифдәнхарич оху вә тәбиәтшүнаслыг
фәнләрн үзрә методик рәһбәрлик, зна-
дили, ри'язи'јәтдән методик ишләмә-
ләрин чапына наил олсун.

— Ушагларын 6 [ашында тә'лим-
чәлб едилмәсинә даир экспериментләр
кечирмәк үчүн програм, дәрслик вә
методик вәсәитләр һазырласын.

— I—III синиф шакирдләринин ини-
циафыны, били'ји мәнимсәмәсинин
форма вә методикасынын ә'јранмә'јә даир
тәдгигатлары кенишләндирсин.

— Мүәллимләрн тәкмилләшдирмә
институтлары вә ХМШ-ларла бирликдә
ибтидан тә'лим мәсәләләринә даир
1978-чи илдә елми-практик конفرанс
кечирсин.

9. Баш Халг Маариф инспекциясы
(Н. Абдуллаев [олдаш) мәктәб [охла-
малары заманы I—III синифләрдә тә'-
лим-тәрбиә ишнн тәшкили вә хүсуси
диггәт [етирсин.

10. «Азәрба'јчан мүәллими» гәзети
(Ш. Сәфәров [олдаш) вә «Азәрба'јчан

мөһтәби» журналы (Ә. Агајев јолдаш) редаксиялары гәрарын јеринә јетирилмәси илә алағадар мәсәләләрин шәрһинә кениш јер версинләр. Алим вә методистләр, габагчыл муәллимләр, мәктәб рәһбәрләр вә маариф ишчиләринин програм вә дәрсликләрн текмилләшдирмәк мәғсәдилә музакирәјә чәлбәтсинләр.

11. Гәрар арајышла бирлиңдә Бәлијин «Әмр вә тә’лиматлар», «Мәктәб вә мәктәбәгәдәр тәрбия» муәләриндә чап олунсун, шәрһи бајчан муәллими» гәзетиндә версин.

12. Гәрарын ичрасы үзәриндә рәт Баш мәктәбләр идарәсинә Әлијева јолдаша) тапшырылсын.

СУАЛЛАРА ЧАВАБ

Суал. «Јохлама јазы ишин»ндә имла, јохса ифадә нәзәрдә тутулду?

М. ТАРЫВЕРДИЈЕВ

(Јәнкәран рајону)

Чаваб. Јохлама имла.

Суал. I—II синифләрн бир комплектдә бирләшдирмәк олармы?

С. СӘЛИМОВ

(Мардакерт рајону)

Чаваб. Мәктәбдә јалпыз I—II синиф шакирдләрн олдугда (онларын сајы аз олдугда), јахуд III синиф шакирдләриндән ајрыча синиф тәшкил етмәк мүмкүн олдугда I—II синиф шакирдләрн бир комплектдә бирләшдирилмәлидир.

Суал. Ибтидан синифләрдә ифадә вә иишалара нә үчүн хусуси саат ајрылыб?

С. БҮММӘТОВ

(Мардакерт рајону)

Чаваб. Үчиллик ибтидан тә’лим системинә кечилмәси илә алағадар олараг планлашдырмада ифадә вә иишалара хусуси саат ајрылмасын вә көстәрилмишдир ки, бу нөв јазылар дил дәрсләринин бөјүк һиссәсиндә (25—30 дәгигә әрзиндә) апарылмалыдыр. Лакин бир нечә яллик тәҗрибә көстәрди ки, муәллимләрн бөјүк әксаријјәти белә јазылара әһмијјәт вермир. Бу нә шакирдләрн јазылы иитгинә агыр зәрбәдир. Она көрә дә јени планлашдырмада хусуси саатлар нәзәрдә тутулду вә муәллимләрн диггәти бу саһәјә јәнәлсин вә онларын ишинә нәзәр асанлашсын.

Ифадә вә иишалар, әсасән, өјрәдичи характер дашыдығындан кәчсин бир һиссәсини дикәр мәғсәдләрә сәрф етмәк мәсләһәт көрүләр.

Суал. Ибтидан синифләрдә ев тапшырығлары журналә гејд етмәлидирми?

Р. МӘММӘДОВ

(Кәдәбә)

Чаваб. Бәли.

Редаксия һеј’әти:

Ј. Кәримов (редактор), М. Ғәмзәјев, Ә. Гәдимбәјова, М. Сәфәрәли, Ә. Шүкүров, З. Османов, М. Чаббарова.

Технизи редактор вә корректор Вәлһ Сәдыгов.

Чапа имзаланыш 4 XI 1977-чи ил. Кағыз форматы 70X108¹/₁₆—25 кағыз вәрәғи, 5,0 чап вәрәғи, 7,0 шәрһи чап вәрәғи, 6,5 муәллиф вәрәғи.

ФГ 03891.

Сифарш 5533.

Тираж 22300.

Редаксиянын унваны: 370000, Бәли, Низами кучасы, 58, телефон: 93-55-82.

Бакы шәһәри, «Коммунист» нәшријатынын матбәғи.

УШАГЛАР ҮЧҮН ЈЕНИ КИТАБЧА

«АҒАЧЛАРЫН СӨҮБӘТИ»

«Кәңчлик» нәшријјатынын кечән илин ахырларында чандан бура-
зыгы јени китабчалардан бири М. Сејидзадәнин «Ағачларын сөһбәти»
кәридир. Бу аллегорик әсәрдә кичик јашлы мәктәблиләрә ағачларын
тәраккәт хусусијјәти, әһәмијјәти барәдә лирик шәкилдә мәлүмәт вери-
ләр. Бу мәлүмәти ушаглара чатдырмаг үчүн мүүәллиф марағлы форма
таңламышлар:

Бир дәфә сәһәр-сәһәр
Күлбәнизлә Сәнубәр
Кәндән јола дүзәлди,
Јахын мешәјә кәлди.
Гызлар көрдү ағачлар
Сәф чәкиб гатар-гатар...
Марағланды Сәнубәр.
Деди:—Һәр ағач әкәр
Данышса, әј Күлбәниз,
Адыны биләрдик биз.
Гызын бу сөзләриндән
Тәрпәниб өз јериндән
Ағачлар кирди бәһсә,
Верди бурда сәс-сәсә.

Бундан сонра чинар, палыд, шам, гәләмә, говаг, парбанд, чекә, сә-
дә, гарагач, минмоза, бөјүрткән, гарағат, бәдмүшк, евкалитт нөвбә илә
сөз алып өзләри һаггында балача Күлбәнизә вә Сәнубәрә сөһбәт гыры-
лар. Бу сөһбәтләр јыңчам олмага бәрәбәр, әјдиңдыр вә мәлүмәтларла
зәңкиңдир. Будур:

Данышды шам ағачы,
Деди:—Јалы-јамачы
Бәзәјирәм һәмишә.
Јерим олур дағ, мешә.
Ијнәтәк јарпағым вар.
Јамјашылам гыш, баһар...

«Ағачларын сөһбәти» китабчасы рәңкли шәкилләрлә бәзәдилмиш-
дир. Китабчанын рәссамы чалышмышдыр ки, чәкдији шәкилләрлә ағач-
лар һаггында онларын сөһбәтинә үјүн тәсәввүр јарәтсин вә кичик јаш-
лы мәктәблиләрдә тәбиәтә вүрғунлүг писен ашыласын.

Һеч шүбһәсиз ки, лирик тәвсәүратлар мәчмүүәси олан «Ағачларын
сөһбәти» мәктәбәгәдәр јашлы ушаглар үчүн марағлы ола биләр.

«АЗЕРБАЙДЖАН МЕКТЕБИ»

Методические статьи по начальной школе и дошкольному воспитанию. В сборнике представлены материалы, посвященные различным аспектам обучения и воспитания детей в начальной школе и дошкольном учреждении. Авторы статей — педагоги и методисты, имеющие богатый опыт работы в этой области.

НАЧАЛЬНАЯ ШКОЛА И ДОШКОЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ
(Сборник методических статей)

ВЫПУСК 5

Приложение к журналу

«Азербайджан мектеби»

Баку — 1977